תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 148 | בכורות מ"ה. עד ערכין י"ד: | כסלו ה'תשפ"ז

מחזור חדש
בשיעורי 'ללמוד
להנות ולזכור'

פרטים בגליון
מאחורי הקלעים

מ"ה. מומים שברגלים- המקיש בקרסוליו (-שברכיו עקומות כלפי חוץ וקרסוליו לפנים עד שנוקשים זה לזה כשהוא מהלך), **והמקיש בארכובותיו** (-היינו איפכא, שרגליו עקומות כלפי חוץ ורחוקות זו מזו עד שברכיו עקומות כלפי פנים ונוקשות זו לזו), **ומי שפיקה** (-חתיכת בשר עגולה) **יוצאת מאגודלו, והעיקל** (-שכשמקרב כפות רגליו אין ברכיו נוגעות זו בזו שעוקמות כלפי חוץ), **ומי שעקיבו יוצא לאחוריו ששוקו יוצא באמצע רגלו, או שפרסותיו רחבות כשל אווז** (והיינו שהיא דקה ואע"פ שהיא סדוקה), **הרי זה מום. ואיתא** בברייתא שפסול המקיש בקרסוליו והעיקל נלמדים מ"או שבר רגל". **ומי שיש לו כסתות הרבה** (-שעצם הקרסול שלו גדולה. רש"י. ולתוס' (ד"ה בעל) הכונה שפרסתו גבוהה, ויש הרבה בשר לצד הרגל ובעקב, ואמצע רגלו כמין כיפה), **או שאין לו כסתות כלל, הרי זה מום.**

מומים שבאצבעות- מי שאצבעותיו מורכבות זו על זו, או שהם מחוברות יותר מעד הפרק האמצעי לצד הצפורן, **הרי זה מום, ואם חתך כשר. ואצבע יתירה** שחתכה, **והיא** נספרת עם שאר האצבעות שהיא נמצאת איתם באותה שורה, **אם יש בה עצם הרי זה מום,** שכיון שחתכה נעשה מחוסר אבר שהיה בו, דכתיב "או שבר יד", אבל אם אין בה עצם כשר לעבודה, דלא חשיב אלא תלתול בעלמא.

אצבע יתירה שיש בה עצם ואין בה צפורן רבותא נקט אע"ג דאין בה צפורן חשיב אבר **ונספרת על גב היד, מטמאה במגע ובמשא ובאהל** ומטמאה מדין אבר אם יש בה בשר אפילו פחות מכזית, דאברים אין להם שיעור, (אבל אם יש בה כזית בשר מטמא באהל אפילו אינה נספרת או שאין בה עצם, ואם אין בה בשר כלל, אפילו בנספרת דחשיב אבר אינה מטמאה באהל, דאין עצמות בלא בשר מטמאים באהל אלא ברוב בנין או רוב מנין או רובע הקב), ומצטרפת למנין קכ"ה שזהו רוב אברי המת שמטמאים באהל אע"פ שאין בהם בשר, והיינו בנספרת, דאל"כ אינה נחשבת אבר כיון שאין בה צפורן, ואם יש בה צפורן מטמאה אע"פ שאינה נספרת, **ואם אינה נספרת על גב היד** ואין בה צפורן **אינה מטמאה באהל כיון שאינה נחשבת אבר, ומ"מ מטמאה במגע ומשא, י"א משום עצם כשעורה, וי"א גזירה אטו אצבע הנספרת, ומ"מ אינה מטמאה באהל משום היכרא שלא ישרפו מחמתה תרומה וקדשים.**

רוב בניינו של מת מטמא, והיינו שני שוקיים וירך אחד, **שזה רוב גובהו** של הגוף בלא הראש (דאין מחשיבים את הראש לשיעור רוב בנין) **של אדם גדול** שאינו ננס באברין, **ורוב מניינו מטמא אע"פ שאין בו רובע הקב, ורוב מניינו הייינו קכ"ה אברים, אף באדם שיש לו מאתים שמונים ואחד אברים** (כגון אשה שיש לה אצבע נוספת בכל יד ורגל, שבכל אצבע יש ו' עצמות, ולאשה יש ב' צירים וב' דלתות ומפתח, הרי רע"ז, וד' נוספים לא ידעתי היכן הם), **או מאתים אברים** (שחסרים לו בכל כף יד ורגל ב' אצבעות, ונמצא חסר מ"ח אברים), למרות שקכ"ה אינו רוב ממאתים ושמונים ואחד, ולמי שיש מאתים אברים כבר ק"א זה רוב, מ"מ בכולם קכ"ה זה שיעור רוב, **דאזלינן בתר רובא דאינשי. ומעשה שבדקו ומצאו באשה רנ"ב אברים, מפני שיש לה שני צירים ושני דלתות, (ולאיש יש צירי בשר בלא עצם), ולר"ע יש גם מפתח לאשה שנא' "ויפתח את רחמה", ומ"מ אברים אלו בפני עצמם כשיש עליהם קצת בשר אין מטמאים באהל,** דכתיב "אדם כי ימות באהל" דבר השוה בכל אדם.

מ"ה: מי שיש בו שש אצבעות בכל יד ורגל, רבי יהודה מכשיר וחכמים פוסלים. ונחלקו בהא דכתיב "אצבע ידיו ואצבע רגליו שש ושש עשרים וארבע מספר" אם כוונת הכתוב לשבחו או לגנותו. ומ"מספר" לומדים שצריך נספרת עם שאר האצבעות.

איטר ביד, וכן איטר ברגל שכשמהלך עוקר רגל שמאל תחילה, דלא כדרך בני אדם, **הרי זה מום,** דכתיב "וטבל אצבעו" וכל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין, ולגבי רגל כתיב "לעמוד לשרת" כדרך שאר עמידה דעיקרו בימין.

השולט בשתי ידיו, רבי פוסל דימין שלו חלשה, וחכמים מכשירים דשמאל שלו חזקה.

מומים בכל הגוף- הכושי (-שחור), והגיחור (-אדום), והלבקן (-לבן ביותר), והקפח (-ארוך ודק שאינו עבה לפי אורכו ומתוך כך הוא כפוף ונראה שחוליותיו שמוטות), והננס, (אין לאלו לישא נשים כמוהם, כדי שהבן לא יצא בעל מום יותר מהם), והחרש, והשוטה, והשיכור (והיינו משאר דברים המשכרים, דאילו מיין הוא אף מחלל את העבודה כדכתיב "יין ושכר אל תשת" ובתריה "להבדיל בין הקודש ובין החול", ולא היה למשנה למנותם יחד עם אלו הפסולים משום שאינם שוים בזרעו של אהרן שאינם מחללים את העבודה, **ולרבי יהודה** אף בשאר דברים המשכרים מחלל את העבודה וחייב אם נכנס למקדש), **ובעלי נגעים טהורים** (כגון מספחת, דבנגעים טמאים פשיטא, דאפילו הנכנס לעזרה חייב כרת), כל אלו פסולים באדם וכשרים בבהמה. ולרשב"ג בהמה שוטה אינה מן המובחר. ולרבי אלעזר אף בעלי הדלדולין (-שחתיכות בשר מדולדלות יוצאות מגופם) פסולים באדם וכשרים בבהמה.

אלו דברים כשרים באדם ופסולים בבהמה- אותו ואת בנו (והיינו שכהן ובנו כשרים לעבודה, אבל תייש ובנו אינם כשרים להקרבה באותו יום משום מחוסר זמן, והיינו לחנניה שאותו ואת בנו נוהג בזכרים ובנקבות, אבל לחולקים אותו ואת בנו נוהג בנקבות, ולא בזכרים -האב עם הבן או הבת), טריפה, יוצא דופן, (ושנעבדה בו עבירה, ושהמית אדם).

הנושא נשים בעבירה (-גרושה וחלוצה) פסול עד שידירנה הנאה. מתני'.

ואיתא בברייתא 'נודר ועובד (-שאע"פ שעדיין לא גירש מותר לעבוד אם נדר שלא תהנה ממנו והוא ממנה) **יורש ומגרש'.**

הגמרא מבארת שאין חוששים שילך לחכם שיתיר לו את הנדר, דס"ל צריך לפרט את הנדר וכשישמע שנדר על הפסולה לו לא יתיר לו, (ולהלכה צריך לפרט את הנדר. תוד"ה הניחא).

ולמ"ד שא"צ לפרט הנדר מדירים אותו ברבים (ונדר ברבים אין לו הפרה אפילו לדבר מצוה. תוד"ה הניחא).

ולמ"ד נדר שהודר ברבים יש לו הפרה (וכן הלכה. תוד"ה אמר), מדירים אותו על דעת רבים.

ולצורך מצוה מתירים אף בהדירוהו על דעת רבים, (דמסתמא ניחא לרבים. (תוד"ה אבל). ואומר ר"ת דעל דעת רבים היינו כשמפרש על דעת פלוני ופלוני, ואפילו שלא בפניהם, אבל על דעת רבים סתם לאו כלום הוא, ובנודר על דעת יחיד יכול חכם להתיר אע"פ שפירש שהנדר הוא על דעתו), כדמצינו שהיה מלמד תינוקות שהדירו רב אחא שלא ילמד עוד תינוקות כיון דפשע בינוקי (-מלקה אותם ומתים) והחזירו רבינא משום שלא מצא מדקדק כמותו).

וכתבו התוס' (ד"ה דמדרינן) שלרב הונא (גיטין ל"ה:) בעל יכול להפר בין נדר ברבים בין נדר על דעת רבים, או שרב הונא סובר שלמ"ד שיש הפרה לנדר ברבים יש הפרה גם בנדר על דעת רבים, ודלא כאמימר.

מ"ו. המיטמא למתים פסול עד שיקבל שלא יטמא למתים, וא"צ נדר, כיון שאין יצרו תוקפו כמו בנושא נשים בעבירה.

פינת הריבית

נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

"ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים". (שמות יט ה). ודרשו חז"ל 'אם עתה תקבלו עליכם, יערב עליכם מכאן ולהבא, שכל ההתחלות קשות. השמיעה בקול ד' וקיום המצוות קשה היא רק בתחילתה, אבל מכאן ואילך יערב לכם'.

לכאורה 'פתח בכד וסיים בחבית' (בק כז), פתח בקבלה וסיים בהתחלה, האם די בקבלה, או שצריך גם התחלה. ביאור הענין בס"ד הוא דהא בהא תליא, קבלה בלא התחלה מתפוגגת, התחלה בלא קבלה היא קשה, צריך לחזק מחד את הקבלה, ומאידך להתחיל בעשיה, ואז, מבטיחים לנו חז"ל 'מכאן ואילך יערב לכם'.

'רבותי למדוני כי בכל תנועה צריך להתייעץ עם חלקי השו"ע, ואין אני בן חורין לעשות דבר מבלי עיון בהלכה מן ההלכות הנוגעות לתנועות הנדון, ואין לי בעולמי אלא זאת'. (אגרות חזו"א א קנג). 'בהיותי שבור ורצוץ כל הימים ולא זכיתי לשום עונג מתענוגי החיים, נוסף לכאבי הגוף ושבירתו כל הימים, העונג היחידי הוא לי לעשות רצון קוני, ואין לי צער יותר גדול מכשלון בעוון'. (שם).

הנשגב והעיקר בשימוש רפואות התורה לתחלואי היצר הוא ללמוד בעוז ועיון עמוק היטב דיני העבירה עצמה, ההלכה עם כל סעיפיה, כי זה הלימוד עושה קנין חזק בנפשו היות העבירה מרוחקת ממנו בטבע. (הגרי"ס באגרת המוסר).

בטור זה אנו מביאים בפני הלומדים מידי חודש עיון עמוק בנושא הלכתי מעשי, בדיני ריבית החמורים, וכאמור עיון זה הוא הכח הרפואי כנגד תחלואי היצר, ודקדוק ההלכה הוא העונג האמיתי.

עוד כתב החזו"א (אמונה ובטחון ד' ז'-ח') שדקדוק הדין היא הדרך לתיקון המידות, כי אף קיום המצוות בשטחיות כמו ההמון זה קל, אולם המקיים את ההלכה לפרטיה ודקדוקיה עומד תדיר בפני נסיונות, פעמים מפני העצלות או הפסד ממון או כבוד ושלא להגרר אחרי סביבתו ועוד נסיונות רבים, וכיון שהמידות מתנגדות לדקדוק הדין, הרי הדקדוק מלבד שמרומם את האדם בכללות ללכת אחרי השכל ולא אחרי הנטיות הטבעיות, הוא גם מתקן את המידות באופן פרטי, שכל דבר שעושה לדקדוק ההלכה נגד מידותיו, מרגיל אותו לתיקון אותה מידה, ומאידך עזיבת דקדוק ההלכה מפסידה את תיקון המידות, שכאשר יודע שיש בהלכה שנפגש בה פרטים רבים ונמנע מלברם, והולך אחרי מידותיו ונטיותיו הטבעיות, ממילא מתרגל ללכת אחרי מידותיו.

כאשר אנו לומדים הלכה, עלינו לברר את ההלכה הדק היטב היטב הדק, וכן להעמיד לנגד עיננו את המציאות המעשית של הדברים, ולקבל על עצמינו עול מלכות שמים להתייעץ בכל תנועה עם חלקי השו"ע, ועי"ז נזכה לקיים את ההלכות כתיקונם, לחזק עצמינו ביראת שמים אמיתית ובמידות טובות, להתענג על ד', וכל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

גם מי שלא הורגל לדקדק בהלכה, ומציאות הדקדוק נראית לו קשה ורחוקה, עליו להתחיל בהדרגה, להקדיש זמן ללימוד ההלכה, לברר לעומק מקרים העולים על הפרק, לדקדק בדברים שלא דקדק בהם עד כה, והרגל נעשה טבע לקנות בנפשו קנין אמיתי בדבר.

וכעת נעבור לעיין בדקדוקה של הלכה.

יהודי אירס את ביתו בשעטו"מ, וכנהוג - תיכף תפסו תאריך באולם שבחרו לאחר הבירורים המתאימים, שילמו מקדמה כנדרש, ופנו להמשך הכנות לחתונה.

לקראת התאריך שנקבע פנו מהאולם להסדיר מראש את גמר התשלום (נהוג לדרוש מן בבדי שלא יצטרכו אח"כ לדרוף אחרי בעלי השמחה). נכנס ראובן למשרד המנהל וביקש שהתשלום יהיה בהיתר עיסקא. המנהל - יר"ש ולמדן מובהק - תמה טובא, הלא כך נהוג תמיד שמשלמים מראש כאמור, ורבים וגם טובים קיבלו ממני שירות בתנאים האלה ואין פוצה פה. ועוד הלא בתשלום המקדמה לא בקשת שיהיה בהית"ע ומאי שנא השתא.

גמ"ח אושר בכבוד (ח"צ)

אושר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה

בעידודם ובברכתם של מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617 | office@osher-b.org

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

השיב אבי הבת, את המקדמה - שאינה ניתנת בתור הקדמת מעות אלא בתורת בטחון לעמידה בהתחייבותך כצד בעיסקה - מקובל להורות להתיר, ואבוהון מדברי המהרש"ם (משפט שלום סי' רט סז. במוסגר) **דאין לאסור מעט מעות שניכר לעין כי לא מחמתם הוזיל המוקח ועיקרם לשם קנין כמנהג הסוחרים בכדי שיהי' מונן לו סוחר לקבל בעת שיהיה לו הסחורה.**

ויש להבין בדבריו שלא נאסרה פסיקה אלא בגוונא שההקדמה נועדת להנאת המתנת מעות למוכר או שעכ"פ היא מהווה סיבה עיקרית לדרישתו זו, אבל כל שהרצון הוא לשמור לקוחות וכד', אלא שדורש 'דמי רצינות' לא אכפ"ל שגם נהנה (ומש"כ מהרש"ם 'מעט' כוונתו ביחס לעסקה, והכל לפי הענין), **משא"כ השלמת התשלום מהיכא תיתי להתיר, ואינני יודע לפרש מנהג העולם להקל בזה, שמא לאו אדעתייהו. נחזי אנן אם צדקו דבריו.**

הנה שכירות האולם שהוא קרקע כבר הכריע הש"ך (נכוח"כ קנו ו) **דשרי אף שלא נכנס מיד לקרקע, ואף דרע"א** (עב:) **צידד לאסור כשאין בעה"ב יכול לתת לו מיד כגון שכעת שכורה הקרקע לאחר, והכ"נ מצוי שהאולם שכור ללילה הסמוך, מ"מ בד"כ יכול לתת לו את האולם בבוקר וכד'. ואף אם לא חתמו על חוזה ומשלם בהעברה בנקאית דיל"ד טובא דלא חשיבא קנין כסף** (ואולי כך אף בצ'ק), **מ"מ שרי משום 'יש לו'.**

הן אמנם מתן שירות המלצרות לתאריך ושעות מסויימות הוי פועל, ולא קבלנות אלא כשכיר יום, דאף שהמנהל לאו דוקא צריך להיות בשטח ודי לו לדאוג מראש לתפקוד הפועלים, מ"מ משועבד לספק את פעולתם בתאריך ובשעות המסוכמות, באופן שאם תהיה תקלה או אפילו ירידה באיכות השירות מחוייב לטפל מיידית (אבל זה שהפועלים שכירי יום לא נוגע לן, דאינם משועבדים לבעל השמחה אלא למנהל. איברא דבברית יהודה (פכ"ו הע' ז) נ' דנקט דכשם שפסיקה המחייבת חיטים אסורה הכ"נ פסיקה המחייבת העמדת פועלים אסורה, וכן נקט בנתיבות שלום עמ' תקיב ובויתר עמ' תרכב בשם הרב אלישיב. ותימה, דלא קרב זא"ז, דבפסיקה חיוב המוצר - שהוא החיטים - הוא המוטל אקרקפתא דגברא והאספקה אינה אלא היכ"ת לקיום החיוב, לעומת זאת קבלן עבודה לא מתחייב כל מוצר אלא מחוייב לספק פעולה, ומה לי אם ע"י גופו או ע"י שיספק פועלים).

ובברייתא ב"ב פז. אסרה לשלם לפועל אם לא מתחיל במלאכה מיד אף שע"י המעות נשכר לו מיד למלאכה לכשיגיע הזמן, מ"מ כיון שפועל יכול לחזור בו משום 'עבדי הם' דמיא להו לאינשי כהלואה. אלא שהברייתא מיירי בהוזלה, ובאג"מ (יו"ד ג קסא הע' יט) **כתב לדייק מינה שדוקא בהוזלה נאסר, אבל למיחש שמא יתייקר לא חשו בה. מיהו יש לדחות דנקטה הוזלה משום כחא דהתירא דסיפא - 'אבל אם שכרו מהיום בדינר ליום ולגורן יפה סלע מותר', דקמ"ל דאף שיכול לחזור בו שרי אפי' בהוזלה.**

אכן היה מקום לדון להתיר משום דהוי דרך מקח שהתיר רע"א (שם) **בקרוב לזה ולזה, ופסיקה שאסורה בשווי השוק שמא יתייקר - אף שיתכן שיוזל ואינו קרוב לשכר מלהפסד - הוא דוקא דרך הלואה דהוי חוב על גופו לספק לו מוצר, אבל דרך מקח - שמוכר לו דבר מסויים - לא אסור אלא בהוזלה, והכא לכאו' דרך מקח הוא שהרי משכיר את עצמו, ואמנם כיון שיכול לחזור בו מחזי כהקדמת מעות מ"מ מסתברא דהך מחזי היינו כהקדמה על דבר מסויים, וא"כ אין לאסור אלא בהוזלה.**

אבל זה אינו, דאי הוי דבר מסויים אמאי לא התירו משום משום 'יש לו', אע"כ כיון שיכול לחזור בו מחזי כחוב על גופו [ושאני פסיקה ב'יש לו' דאיכא מי שפרע או עכ"פ מחוסר אמנה, מנשא"כ פועל. יעוי' שבט הלוי (ז רלו או' ה) שדן אם גבי פועל יש משום מחוסר"א, ולכאו' מכאן מוכח כדאמרן]. **א"כ הוי דרך הלואה ואסור אפי' שלא בהוזלה.**

ברם במתני' (ב"מ עה) **נכש ואנכש מותר נכש ואעדור אסור, ופירש הראב"ד** (בשיטמ"ק) **דאף דניכוש ועידור חשיב יש לו מ"מ 'אינם עומדים בשער אחד ואפילו בזמן אחד'. הא קמן שגם נכש ואנכש שעשוי להתייקר** [דלא שמענו להתיר עדור ואנכש, הרי דהיישינן שהניכוש יתייקר] **ואעפ"כ מותר משום יש לו אף שיכול לחזור בו, והא דאסרה ברייתא דב"ב שם היינו דוקא בהוזלה וכדנקט באג"מ הנ"ל.**

ובטעם הדבר י"ל דהנה אף דקי"ל (קנג:) **דפסיקה ביש לו מותרת אפי' בהוזלה, מ"מ באין לו ובאנו להתירה משום יצא השער - אף שגם יסוד היתר זה הוא דחשבינן שאין המתנת זמן** [באילו המוכר קנה מיד התבואה בדמי הלוקח וזכה בה הלוקח וכשנתייקרה ברשותו נתייקרה] (ב"י ריש סי' קעה) **- מ"מ מהני רק שלא בהוזלה** (קעה ה).

שמעינן מן הדא דיצא השער קליש מיש לו, ולא אמרינן כאילו אין זמן כאשר ניכר - ע"י ההוזלה - שמעמיד כאן זמן, והכ"נ יל"פ ד'יש לו' בגוונא שיכול לחזור בו גם הוא קליש, הלכך בהוזלה שמעמיד כאן זמן אסור, אבל בלא הוזלה שרי (וכבר העלנו כן בס"ד ב'תמציות' אב תשפ"ד).

הבעיה הברורה היא שמתחייב לו אוכל ובד"כ אין לו, ואפי' אם יש לו יתקלקל עד הזמן שקבעו וי"ל דכה"ג לא חשיב יש לו. ואמנם אם כנים דברי בעל השמחה שהמקדמה איננה אלא דמי רצינות ניחא, דכבר שומר לו מחיר מחמת המקדמה ומימילא גם אין בעיה להשלים את התשלום לפני הזמן, אבל בד"כ האולמות דורשים סכום גבוה למקדמה, ובברית יהודה (פכ"ד הערה ב') **נתחבט מה השיעור של 'מעט' דהמהרש"ם, ונטייתו שתלוי בסכום ולא לפי היחס לערך המכירה. וכ"נ ממהרש"ם דכתב שניכר לכל שאינו מחמת הקדמת המעות, והכי מסתברא דאל"ה הותרה הרצועה בכל פסיקה דנימא שרוצה לסגור עיסקה ולא מפני הנאת ההקדמה.**

לכן נראה שיש להקפיד על היתר עיסקה, וכן נקטו בפשיטות בספר תורת רבית (פרק י' סע' עה-פג) **וכן בחוט שני** (עמ' צ"ח).

גמ"ח אושר בכבוד (ח"צ)
אושר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה
בעידודם ובברכתם של מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א
לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org
להצטרפות: 073-3678617 | office@osher-b.org

יש בכור

מי נחשב בכור לנחלה או לכהן

פרק זה עוסק בהבדלים בין שני דינים השייכים בבכור אדם, הדין הראשון הוא דין פדיון בכור של ישראל ע"י נתינת ה' סלעים לכהן, והדין השני הוא ירושת פי שנים של בכור, שאף שבבכור רגיל נוהגים ב' הדינים, יש כמה מקרים שבהם הוא בכור רק לנחלה או רק לכהן, מפני חילוקי הדינים שביניהם, ועיקר הדבר הוא שלענין ירושה כתיב "ראשית אונו" והיינו שלא יוולד לפניו מי שלב האב דוה אחריו, לאפוקי נפל שאינו בן קיימא, וכן דין זה תלוי באיש ולא באשה, ואילו לגבי פדיון הבן כתיב "פטר רחם" והיינו שלא יצא לפניו מרחם זה של אשה זו מי שיפתח את הרחם, ואפילו אינו בן קיימא, וכדלהלן.

בכור לנחלה ולא לכהן והיינו שהוא נוטל פי שנים בירושה, אבל א"צ לתת לכהן פדיונו ה' סלעים-

א' הנולד אחר נפל כגון שהיו תאומים אחד נפל ואחד כלו לו חדשיו, **אע"פ שיצא ראשו** של נפל **חי** והחזירו, שאע"פ שיציאת הראש היא לידה מעליא, מ"מ כיון שאין ליבו דוה עליו הבא אחריו הוא בכור, אבל לענין פדיון הבן אינו "פטר רחם".

ב' בן ט' שיצא ראשו מת והחזירו ויצא אחיו, השני יורש פי שניים כיון שאין לב אביו דוה עליו, אבל לענין פדיון הבן אינו "פטר רחם", (אבל **ביצא ראשו חי הבא אחריו אינו בכור אפי' לנחלה**, דבהוצאת הראש הוי כילוד, כדאשכחן בבהמה שאם הוציא ראשו אע"פ שהחזירו אין שחיטת אמו מטהרתו משום בן פקועה, וכן באדם לגבי טומאת לידה הטומאה היא משיצא רוב ראשו והיינו פדחתו. מ"ז:).

ג' המפלת כמין בהמה חיה ועוף דאין לב האב דוה עליהם, אבל הם פטרו את הרחם, **והיינו לר"מ, אבל לחכמים** נחשב שפטר את הרחם ופוטר מבכורה **דווקא אם יש בו מצורת אדם.**

ד' המפלת סנדל (-שאין לו צורת פנים. וכתבו התוס' (ד"ה המפלת) שאין חילוק בין נולד באותו עיבור אחרי הסנדל, לבין הנולד בעיבור אחר) **או שליא** (דאין שליא בלא ולד אלא שנימוח, ומ"מ הוי פטר רחם), **או שפיר** (-עור ממש של ולד) **מרוקם, או שיצא מחותך** לאברים אברים, אבל ראש מחותך שיצא, ולפני שיצאו רוב האברים יצא אחיו, הוי בכור גם לכהן. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה והיוצא) שזו מחלוקת אמוראים, ולרבי יוחנן הראש פוטר גם במחותך.

ה' מי שלא היו לו בנים ולאשתו היו בנים מאיש אחר, דלענין נחלה הדבר תלוי באב, ולענין פדיון הבן הדבר תלוי בפטירת הרחם, **אפי' אם בזמן הלידה הראשונה היתה שפחה או נכרית,** ולפני שילדה פעם שניה **נשתחררה או נתגיירה. ולרבי יוסי הגלילי בנתגיירה הוי בכור גם לכהן, דכתיב "פטר כל רחם בבני ישראל" – עד שיפטרו רחם מישראל.**

בכור לכהן ולא לנחלה-

א' מי שהיו לו בנים ולאשתו לא היו בנים.

ב' אשה שנתגיירה או נשתחררה יחד עם בעלה **כשהיא מעוברת,** דהוי "פטר רחם", אבל אינו בר נחלה כיון שזרע נכרי רחמנא אפקריה דכתיב "וזרמת סוסים זרמתם". רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה נתגיירה) שבלאו הכי אינו בר נחלה, דאינו נחשב אביו כיון שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אע"פ שבעודו נכרי הוא נחשב אביו לגבי נחלה, אמנם צריך גם לטעמא דרחמנא אפקריה לזרעיה, כדי שלא נאסור בשני אחים תאומים (שאין לומר שהם לא אחים כיון שהנכרים שטופים בזימה, שהרי טיפה אחת מתחלקת לשנים) לישא זה את אשתו של זה משום דאתי לאחלופי בישראל, ולהצריך חליצה.

ג' נתערבו ב' וולדות שאחד של ישראלית ואחד של כהנת או לויה או מי שכבר ילדה, דהאב חייב בה' סלעים, דהא בן זכר יש לו היכן שהוא ע"פ שאינו ידוע מי מהם בנו, אבל אינו יורש פי שנים כיון שאינו יודע בנו של מי הוא. (ולמ"ד לקמן מ"ז. שכהנת ולויה **שנתעברו מישראל פטור, איירי בנתעברו מישראל,** ולמ"ד **שבנתעברה מישראל חייבת,** איירי הכא בישראלית אשת כהן ונקראת כהנת משום שבנה כהן).

ד' נישאת בתוך ג' חודשים לבעלה הראשון, ואין ידוע אם הוא בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון. (ואותו ולד אינו מקבל אף כפשוט, מפני שכל אחד דוחה אותו לשני, והבא אחריו אינו בכור לנחלה, ואינם יכולים לכתוב הרשאה זה לזה, כדאמר רבי ינאי שבשתי נשים של שני אנשים שילדו ונתערבו שכשבאים לירש האחים דוחים כל אחד ואומרים לא אינך אחינו, רק בהוכרו ולבסוף נתערבו יכולים לכתוב הרשאה, ולא בלא הוכרו מעולם שלא היתה להם זכיה מעולם בנכסי אביהם, וממילא ה"ה היכא שמעולם לא נודע מי בכור ולא זכה מעולם בחלק בכורה אין כותבין הרשאה זה לזה. מ"ז:).

מ"ו: יצא ראשו ולא רובו- שיטת שמואל שאין הראש פוטר בנפלים, דכתיב "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו" מי שהוא בן חיים הלך אחר אפיו דהיינו ראשו, ולדבריו מי שיצא ראשו ולא רובו והחזירו והוא בן ח', **הבא אחריו הוי בכור לכהן,** והגמ' מקשה על דבריו.

יצא פדחתו- לריש לקיש יציאת פדחת (-מצח) **נחשבת לידה לכל דבר, ואפי' אם היתה נכרית ויצאה פדחת ולדה ונתגיירה אין נותנים לה ימי טומאה וטהרה ואינה מביאה קרבן לידה,** (וה"ה שע"י יציאת פדחת נחשב כילוד לזקוק את אשת אחיו ליבום ולפטור מן היבום וההורגו חייב ועוד דינים כמבואר נדה מ"ג: . תוד"ה לאתויי), **חוץ מלענין נחלה, דכתיב "יכיר" - זו הכרת פנים עם החוטם. ולרבי יוחנן יציאת פדחת הוי לידה אף לענין נחלה, ו"יכיר" היינו הכרת פנים עד החוטם, ואמנם לאשה שמת בעלה בעינן ראית פנים עם החוטם** כדי להתיר לאשתו להנשא, **או משום שהחמירו חכמים בתחילת עדות אשה (אמנם בסוף העדות** אחרי שכוונו יפה **הקילו להאמין לעד מפי עד או אשה או עבד או שפחה), או משום דשאני התם דכתיב "הכרת פניהם ענתה בם".**

מ"ז. ירושה במי שהיו לו בנים ונתגייר- נכרי שהיו לו בנים ונתגייר, לרבי יוחנן אין לו בכור לנחלה, כיון שכבר נולד "ראשית אונו". ולריש לקיש יש לו בכור לנחלה, דגר שנתגייר כקטן שנולד. וכן מצינו שנחלקו לגבי פריה ורביה, שלרבי יוחנן קיים פריה ורביה בבנים שנולדו לו בגיותו, דכתיב "לא תוהו בראה לשבת יצרה" והרי עשה שבת. (ובעבד לכו"ע אין זרעו מתייחס אחריו. תוד"ה והא). ולריש לקיש לא קיים, דגר שנתגייר כקטן שנולד. אמנם לשיטת רבי יוסי הגלילי שלומד מ"פטר רחם בישראל" שהנולד לאשה שילדה בגיותה נחשב פטר רחם, מודה רבי יוחנן דחשיב בכור לנחלה, דיליף בכור האב מבכור האם. בדברי הגמרא שעכו"ם לאו בני נחלה, מבאר רש"י שעכו"ם אינם יורשים את אביהם העכו"ם לאחר שנתגיירו. והתוס' (ד"ה דבהיותו) מבארים שאינם בתורת בכורה, אבל לענין ירושה עכו"ם יורש את אביו מדאורייתא.

פדיון הבן בלויה שילדה- שיטת רב פפא שלויה (-בת לוי) שילדה מישראל חייבת בפדיון הבן, דכתיב "למשפחותם לבית אבותם" לומר שרק משפחת האב קרויה משפחה, **אבל לויה שילדה מעכו"ם** דלית ליה חייס לגבי ישראל והבן שייך לאמו הישראלית יותר מלאביו העכו"ם, **פטור מפדיון הבן, לא רק למ"ד אין מזהמין את הולד** והיינו למ"ד עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, דבתר אימיה שדינן ליה, **אלא אף למ"ד מזהמין את הולד** דשדינן ליה בתר עכו"ם, **דלוי פסול מיקרי,** וכיון שיש לו שם לוי הוא פטור. (וכתבו התוס' (ד"ה ולא) דקרי ליה מזהמין משום שבשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, ולא פסקה זוהמא מן העכו"ם. עוד כתבו (הפוך מרש"י) שלמ"ד עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, שדי ליה בתר העכו"ם, אבל למ"ד הולד ממזר שדי ליה בתר בת ישראל, ולכן שייך בו ממזרות). **ולמר בריה דרב יוסף לויה שילדה מישראל פטורה מפדיון הבן, דב"פטר רחם" תלה רחמנא** אחר האם אזיל לענין ה' סלעים. וכן הלכה. תוד"ה מר.

כהנת שנתעברה מעכו"ם בנה חייב בפדיון הבן, ואף **שלויה פטורה כנ"ל, שאני לויה שנשארת בקדושתה לאכילת מעשר** (אין חולקים לאשה בגורן, אבל בבית מחלקים. תוד"ה נותנים), **אף אם נשבית או נבעלה בעילת זנות,** וממילא אי שדינן בנה בתרה הוי כלוי ופטור, **אבל כהנת נעשית זרה** דכתיב "ובת כהן כי תהיה לאיש זר" – כיון שנבעלה לפסול לה פסלה, וכיון שהיא זרה בנה חייב בה' סלעים. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שאף שלויה אשת כהן שנשבית לא פקעה קדושתה לענין ה' סלעים, כהנת שקדושתה מגופה כשמתחללת פקעה קדושתה לגמרי.

מ"ז: כהן שמת והניח בן חלל דדינו כישראל וחייב בבכורה, **אם האב מת לאחר שלושים** שכבר חלה עליו מצות פדיון הבן, **כבר זכה האב בפדיונו** דאי נמי יהיב האב הוה מפריש ליה ושקיל ליה לנפשיה דהא כהן הוא והוא מורישו לבניו עם שאר נכסיו, **ואם האב מת בתוך שלושים** כשעדיין לא נתחייב בפדיונו, **לרב חסדא חייב הבן לפדות את עצמו, שהרי האב לא זכה בפדיונו,** (ואף שאין חיוב על האב, הבן פטור, ואף שלומדים שאשה לא מחויבת לפדות את עצמה מתפדה תיפדה שכל שאין אחרים מצווים לפדותו אינו מחויב לפדות את עצמו, שאני אשה שאף פעם לא שייך בה פדיון. תוד"ה הבן), **ולרבה בר רב הונא ולריש לקיש אינו חייב לפדות את עצמו,** דיכול **לומר אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה** שאם היה אביו פודה אותו היה נוטל הפדיון לעצמו (**אמנם בן של נכרית מעוברת שנתגיירה חייב** ואינו יכול לומר דאתי מכח גברא דלא ציית דינא, **דעכו"ם אין לו חייס** לגבי ישראל, ואין זה בא מכוחו דכקטן שנולד דמי).

בכור לנחלה ולכהן- המפלת שפיר מלא מים או דם או גנינין (–גוונים), וכן המפלת כמין דגים או חגבים או שקצים או רמשים (שאינם נחשבים ולד כיון שלא נאמרה בהם יצירה כמו לגבי אדם), וכן המפלת לפני יום ארבעים משנתעברה, דהוי מים בעלמא, דיצירת הולד למ' יום, הבא אחריהם בכור בין לנחלה בין לכהן.

אינו בכור לא לנחלה ולא לכהן- יוצא דופן, לת"ק אינו בכור לנחלה דכתיב "וילדו לו" (-דרך לידה. רש"י. והתוס' (ד"ה ראשון) כתבו שלומדים לידה מ"אשה כי תזריע וילדה זכר" - עד שתלד ממקום שמזרעת), ואינו בכור לכהן דבעינן "פטר רחם", וכן הבא אחריו אינו בכור לנחלה דכתיב "ראשית אונו", ואינו בכור לכהן דס"ל בכור לדבר אחד כגון זה שהוא בכור לרחמים ואינו בכור לוולדות, לא הוי בכור. ולר"ש הראשון בכור לנחלה, דכתיב "ואם נקבה תלד" לרבות יוצא דופן דהוי לידה מעליא ויושבת עליו ימי טומאה וטהרה, הלכך גבי "וילדו לו" נמי לידה מעליא חשיב ליה דגמרינן מהתם, והשני בכור לכהן, דס"ל בכור לדבר אחד הוי בכור אבל ראשון אינו בכור לכהן אע"פ שהוא בכור לדבר אחר דבפטר רחם תלא רחמנא.

חיוב פדיון הבן מספק

<u>מ"ח.</u> מבכרת שילדה-

מבכרת שילדה זכר ונקיבה פטור דהמוציא מחבירו עליו הראיה. ואם ילדה ב' זכרים, נותן ה' סלעים לכהן, דאחד מהם בכור, אך אם אחד מהם מת בתוך ל' יום האב פטור, דמצי למימר שהבכור מת, וכן הבן עצמו פטור.

אם מת האב והבנים קיימים, לרבי מאיר אם נתנו לפני שחלקו נתנו, ואם לאו פטורים. ולרבי יהודה כבר נתחייבו הנכסים וחייבים לפרוע בין שניהם.

הגמרא שואלת שאם האב מת לאחר ל' יום כיצד ר"מ פוטר, והרי כבר נשתעבדו הנכסים, ואם האב מת בתוך ל' יום, כמו שבחלקו כל אחד יכול לדחותו, גם בלא חלקו כל אחד ידחהו, דאין לומר שהוא טורף את הנכסים מחמת חיוב האב, דהאב לא נתחייב כלום.

לרבי ירמיה מבואר ממתני' ששני יוסף בן שמעון שלקחו שדה בשותפות בעל חוב יכול לגבות מהם חצי מהשדה, וה"ה הכא טורף מהנכסים המשותפים ה' סלעים.

ורבא סובר שכיון שהגביה מהנכסים היא בגלל ש'נכסוהי דבר איניש אינון ערבין ביה', מי איכא מידי דלדידיה לא מצי תבע ולערב מצי תבע, כדמצינו שהמלוה את חבירו לא יכול לתבוע תחילה את הערב עד שיתבע את הלוה ולא יהיה לו מה לפרוע, אלא מתני' מיירי שמת לאחר ל' יום, שאם השאיר הרבה נכסים גובה מהם אפילו חלקו, כיון שהנכסים השתעבדו בחיי האב, ואע"פ שזה מלוה על פה גובה מהנכסים, ומתני' מיירי שאין נכסים אלא ה' סלעים, וס"ל לר"מ ורבי יהודה כרב אסי שהאחים שחלקו הם מחצה יורשים מחצה לקוחות דמספקא ליה אם יש ברירה והם יורשים או שאין ברירה והם לקוחות, וס"ל שמלוה הכתובה בתורה כגון ה' סלעים לפדיון הבן שזיכתה התורה לכהן לאו ככתובה בשטר, וס"ל כרב פפא שמלוה על פה גובה מן היורשים ולא מן הלקוחות ונמצא שאינו יכול לגבות אלא שני סלעים ומחצה, והמחלוקת היא שלר"מ דורשים "חמש" ולא חצי חמש ולכן פטורים דמחצה לקוחות א"א לגבות מלוה על פה, ואין כאן אלא ב' סלעים וחצי, ולרבי יהודה חמש ואפילו חצי חמש וגובה את החצי של הירושה.

כתבו התוס' (ד"ה דכולי) ש'ברירה' דהכא אינו דומה ללוקח יין מבין הכותים ומתנה וכו', דר"מ ורבי יהודה סוברים שם שיש ברירה, דשאני התם שמתנה בפירוש, אבל הכא שלא מתנה בפירוש מספקא להו.

עוד כתבו התוס' (ד"ה דאמר) שדברי דרב אסי הנ"ל מבואר בב"ק (ט.) ובב"ב (ק"ז.), דפליגי התם באחים שחלקו ובא בעל חוב וטרף חלקו של אחד מהם, שלרב 'בטלה מחלוקת', דאחים שחלקו יורשים הם, ושמואל אמר 'יתר' דהם לקוחות שלא באחריות, ולרב אסי 'נוטל רביעי בקרקע ורביע במעות', דמספקא ליה אם האחים שחלקו הם כיורשים, וא"כ נוטל הכל בקרקע, או כלקוחות באחריות ויכול לסלקו במעות, והיינו שנוטל חצי מהנכסים שנשארו, חצי מהם בקרקע כדין יורש, וחצי מהם במעות כדין לוקח באחריות, ולפ"ז נוטל כל חלקו הראוי לו. וי"מ דאם הם כ'לקוחות' יש להסתפק אם הם בלקוחות באחריות או שלא באחריות, וכיון שזה ספק אינו נוטל אלא חצי חלקו, ואותו חצי נוטל רביע בקרקע ורביע במעות, כיון שיש צד שהם כלקוחות באחריות ויש צד שהם כיורשים. באופן אחר שמביא רש"י בב"ק הוא שנוטל חצי חלקו או בקרקע או במעות, דמספקא ליה אם הם כיורשים או כלקוחות באחריות. עוד כתבו התוס' שאף דקיימא לן המוציא מחבירו עליו הראיה, יש דברים דהיכא שהדין מסופק לחכמים עשו אותו כודאי פלגא הכי ופלגא הכי, או שאמרו שעושים שודא דדייני, או שאמרו השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד.

<u>מ"ח:</u> הגמ' מוכיחה שרבי יהודה סובר שדורשים חמש ולא חצי חמש. וכתבו התוס' (ד"ה דרבי) שדווקא כאן שזו מצוה אינו מקיימה בחצי חמש, אבל לגבי תשלומי ארבעה וחמשה למסקנה לא אמרינן חמשה בקר אמר רחמנא ולא חמשה חצאי בקר, דלענין תשלומין יש לו לשלם מה שהוא חייב אע"פ שזה רק חצי.

ולכן הגמ' מבארת שהמחלוקת היא אם האחים שחלקו יורשים הם או מחצה יורשים מחצה לקוחות, או שנחלקו אם מלוה על פה נגבית מלקוחות או לא, שר"מ סובר שהאחים שחלקו הם מחצה יורשים ומחצה לקוחות, ומלוה על פה אינה נגבית מלקוחות, ומכילא אינו גובה משום חמש ולא חצי חמש, ורבי יהודה חולק וסובר או שמלוה על פה גובה מלקוחות, או שהאחים שחלקו יורשים הם.

וכתבו התוס' (ד"ה ודכולי) דלמסקנה דהכא רבי יהודה סובר שמלוה על פה גובה מלקוחות, והיינו דווקא במלוה הכתובה בתורה, דס"ל שהיא ככתובה בשטר. והוסיפו התוס' (ד"ה מלוה) שרק פדיון הבן וערכין ונזקין וכדומה, שלא היינו מחייבים בהם אם לא שהתורה חייבה, נחשבים מלוה הכתובה בתורה, משא"כ בעל חוב אפילו במלוה על פה, אינו נחשב מלוה הכתובה בתורה, כיון שגם בלי שחייבתו תורה היה עליו לשלם את ההלוואה.

ללישנא בתרא הגמרא באה לבאר את דברי רבי יהודה דס"ל שנתחייבו הנכסים, שאם האב מת לאחר ל' למה ר"מ פוטר כשחלקו והרי הנכסים נשתעבדו, ואם האב מת בתוך ל' למה רבי יהודה מחייב, והרי כל אחד מהם יכול לדחותו. ורבי ירמיה לומד מזה ששני יוסף בן שמעון בעיר אחת שאחד מהם קנה שדה מחבירו בעל חוב גובה ממנו, דאם הוא הלוה הוא לוקח את חלקו, ואם השני הוא הלוה השדה משועבדת לו מלפני שקנה. ורבא דוחה וכו' והמשך הסוגיא כלישנא קמא שנחלקו בדרב אסי ורב פפא.

ב' נשים של אדם אחד שלא ביכרו וילדו, אם ילדו ב' זכרים במחבוא ונתערבו, נותן י' סלעים לכהן. ואם אחד מהם מת בתוך ל', אם נתן י' סלעים לכהן אחד יחזיר, ואם נתן לב' כהנים אינו יכול להוציא מידם, דכל אחד אומר שהוא מחזיק בהם בשביל פדיון החי. (ואף ש'תקפו כהן מוציאין אותו מידו, היכא שמתחילה נתן לו בתורת מתנות כהונה איו מוציאין מידו. תוד"ה ואם). ואם ילדו זכר ונקיבה או ב' זכרים ונקיבה שממה נפשך יש כאן בכור אחד, נותן ה' סלעים לכהן. ואם ילדו ב' נקיבות וזכר או ב' זכרים וב' נקיבות אינו חייב לכהן כלום די"ל שהנקבות יצאו תחילה ואין כאן בכור.

ב' נשים אחת ביכרה ואחת לא ביכרה, אם ילדו ב' זכרים, נותן ה' סלעים לכהן, ואם מת אחד בתוך ל' האב פטור דמצי למימר שבן המבכרת מת, ואם מת האב, לר"מ אם נתנו לפני החלוקה נתנו, ואם לאו פטורים, ולרבי יהודה כבר נתחייבו הנכסים, והביאור כנ"ל בדין מברכת שילדה. ואם ילדו זכר ונקיבה אין לכהן כלום די"ל שהמבכרת ילדה נקיבה ואין כאן בכור.

ב' נשים של ב' אנשים שלא ביכרו, אם ילדו ב' זכרים כל אחד נותן ה' סלעים לכהן, ואם מת אחד מהם בתוך ל', אם נתנו לב' כהנים אינם יכולים להוציא מהם דכל אחד טוען שהוא מחזיק בהם בשביל החי והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואם נתנו לכהן אחד יכול הכהן לדחות כל אחד מהם, ואם כתבו הרשאה יחזיר להם ה' סלעים ויחלקו בהם ב' האבות, דאף שאין כותבין הרשאה על מטלטלין דכיון שאינם בעין מחזי כשיקרא, דשמא אין בידו משל זה כלום והעדים חתמו על שקר, היכא שאינו כופר כותבים. וכתבו התוס' (ד"ה ה"מ) שלסוברים שאין כותבים הרשאה על המטלטלין אפילו כשאין הלוה כופר, צ"ל שמדובר שפדו בקרקעות, או שתובעים את הכהן מדין שעבודא דרבי נתן, או שאחד מהם מקנה את המעות במעמד שלשתן (אך י"ל דהיכא שאינו יכול להוציא את המעות בבי"ד לא תיקנו מעמד שלשתן), או דהיכא ששניהם לפנינו א"צ הרשאה. עוד כתבו התוס' (ד"ה אבל) שעכשיו נוהגים לכתוב הרשאה גם כשהחייב כופר, דהטעם שאין כותבים הוא משום דמחזי כשיקרא, ובכתובות (פ"ה.) מוכח דלא חיישינן למחזי כשיקרא.

ילדו זכר ונקיבה, האבות פטורים דכל אחד יכול לומר לכהן שהנקיבה שלו, אבל הבן חייב לפדות את עצמו דמ"מ בכור הוא, ואם ילדו ב' נקיבות וזכר או ב' ונקבות וב' זכרים אין לכהן כלום די"ל שאין כאן בכור.

ב' נשים של ב' אנשים אחת ביכרה ואחת לא ביכרה, אם ילדו ב' זכרים זה שלא ביכרה נותן ה' סלעים, ואם ילדו זכר ונקיבה אין לכהן כלום.

<u>מ"ט.</u> חיוב פדיון בבכור שמת-

בכור שמת **לפני ל' יום**, אע"פ שנתן יחזיר, דנפל הוה, ואינו חייב בפדיון עד לאחר ל'. רש"י. והתוס' (ד"ה מת) כתבו שבמת בתוך ל' פטור אף אם קיים לן דכלו לו חדשיו, דבבן חודש תלה רחמנא. עוד כתבו התוס' (ד"ה כיום) שאם פיהק ומת, לכו"ע הוא נפל, ובנפל מן הגג או אכלו ארי, לחכמים הוא נפל, ולרשב"ג אינו נפל, ולענין אבילות אזלינן לקולא, אמנם בספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון אוננים ומתאבלים עליהם, דגנאי הדבר שאף אחד לא יתאבל עליו אע"פ שהוא ודאי בנו של אחד מהם.

בכור שמת **אחר ל' יום**, אע"פ שלא נתן יתן, (י"א דילפינן ערך ערך מערכין שאם אמר ערכי עלי ומת יתנו היורשים, ואם אמר ערך פלוני ומת הפלוני צריך לתת, וי"א מדכתיב "וכל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם" מה עולת ראיה יורשים חייבים דעולת חובה היא, אף כאן יורשים חייבים לאחר מיתת האב והבן שכבר נתחייבו האב והבן בפדיונו. **נ"א:**). התוס' (ד"ה לאחר) מסתפקים אם מברך שהחיינו כשפודה לאחר שמת. ובמילה אין מברכים שהחיינו על כל מילה, דשאני מצות פדיון הבן שאינה מצויה.

בכור שמת **ביום ל'**, לרבנן דינו כפחות מל' יום שאע"פ שנתן יחזיר, דגמרינן חודש חודש ממדבר דבעינן חודש ומעלה דכתיב הכא "ופדויו מבן חודש תפדה", וכתיב התם "פקוד כל בכור זכר מבן חודש ומעלה" משמע לאחר שלושים. ולר"ע אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן, דכיון שלגבי ערכין כתיב "מבן שישים ומעלה" וילפינן שנה שנה לגזירה שוה שגם שנת חמש ושנת עשרים דינם כלמטה אף שזה להקל, וה"ה לענין בן חודש יום ל' כלמטה אע"פ שזה להקל, ולא גמרינן ממדבר, מספקא ליה אם שני כתובין הבאים כאחד אין מלמדים, או שרק לעלמא אין מלמדים אבל לגופייהו (-בכורי דורות מבכורי מדבר) מלמדין. כתבו התוס' (ד"ה מת) דאיתא בבה"ג שביום ל' אפילו פיהק ומת לא הוי נפל לרבנן, וצ"ל שאף שחכמים מודים שקודם יום ל' אם פיהק ומת הוי נפל, ביום ל' כיון שחי עד עכשיו הוי כנפל מן הגג. או שרק בתוך ל' הלכה כרשב"ג שדווקא ביום ל' סומכים על רבנן שבנפל מן הגג או אכלו ארי אינו נפל, משא"כ בפיהק ומת, ושמא אפילו לענין אבילות הוי כבר קיימא.

לענין אבילות לכו"ע אין אבילות אם מת הולד ביום ל' ואין אבילות חלה על אביו דאימר נפל הוא, דהלכה כדברי המיקל באבל.

בכור שמת אביו, אם האב מת לפני ל' יום, הרי הוא בחזקת שלא נפדה, דלא עביד אינש דפריק בתוך ל', עד שיביא ראיה שנפדה. ואם מת האב לאחר ל' יום הרי הוא בחזקת שנפדה, דכהן הוי מוציא מחבירו, עד שיאמרו לו לבן שאביו ציוה בשעת מיתתו שלא נפדה, ומספיקה אמירה וא"צ עדות, דהר חזקה שנפדה אינה חזקה מעלייתא, דהרוב אינם פורעים חובם מיד.

דיני פדיון הבן

פדיון בתוך ל' יום- הפודה בתוך ל' יום, אם אמר שיחול מעכשיו אין בנו פדוי אלא מתנה בעלמא, דאין שייך לפדות בתוך ל'. ואם אמר שהפדיון יחול לאחר ל' יום, אם המעות קיימים לאחר ל' יום בנו פדוי, דכאילו נתן לו עכשיו את המעות, ואם נתעכלו המעות -שאינן בעין, לרב בנו פדוי כמו במקדש אשה לאחר ל' יום שאם נותן לה עכשיו ואומר לה שתתקדש לאחר ל' מקודשת, ולשמואל אין בנו פדוי, דשאני הכא שעכשיו אין בידו לפדותו משא"כ שם יכול לקדש עכשיו. ואע"ג שהלכה כרב באיסורי וכשמואל בממונא, הכא הלכה כשמואל.

<u>מ"ט:</u> קדימה בפדיון הבן- מי שלא פדאו אביו ויש לו בן בכור, אם אין לו אלא ה' סלעים לכו"ע הוא קודם לבנו, דמצוה דידיה עדיף. והיכא שיש לו ה' משועבדים וה' בני חורין, לרבי יהודה בנו קודמו, מפני שמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר ויגבו את שלו ממשעבדי, דשעבודו של כהן קודם, ובה' סלעים יפדו את הבן מיד, אבל אם יתן אותם עבור פדיון עצמו לא יהיה עבור בנו, דשמא שעבוד הלקוחות קדם ללידת בנו, ולחכמים האב קודם, דמלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר, ואם יתן את הבני חרי בשביל פדיון בנו לא יהיה עבור עצמו, דכהן לא יכול לטרוף לקוחות, ומצוה דידיה עדיף.

והקשו התוס' (ד"ה ודידיה) איך לרבי יהודה גובים ממשועבדים, והרי אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. ואם פודה בנו תחילה ניחא, ומה שאין הלקוחות חוזרים וגובים מהבני חרי, משום שקנו מאבי האב ולא מהאב, או דמיירי שלא כתב ללקוחות 'דאקני' והוא קנה את החמש בני חרי אח"כ. וע"כ צ"ל שגבית הכהן מנכסיו היא מנכסים שירש מאביו, דאל"כ כיון דלא כתב דאקני לא נשתעבדו נכסים שקנה אח"כ.

שיעורי הממון שהוזכרו בתנ"ך ובמשניות

יש הרבה שיעורי ממון לתשלומין ולמצוות, וכיון שהמטבעות השתנו במשך הדורות, מבארת הגמרא מהם שיעורי המטבעות שהוזכרו במשנה ובגמרא, ועל פי זה דנים הפוסקים מהו השיעור הנצרך בזמננו לפדיון הבן ולעוד דינים.

מהו כסף האמור בתורה- היכא דכתיב בתורה שקל כסף ושיעורו קצוב, כגון חמש סלעים של פדיון הבן, שלושים של עבד, חמישים של אונס ומפתה, מאה של מוציא שם רע, (ואף שבאונס ומוציא שם רע לא כתיב שקלים, מ"מ

ילפינן מהדדי כסף קצוב מכסף קצוב). וה"ה אשם וערכין דכתיב בהו להדיא 'שקל הקודש'. (תוד"ה חמש), הכונה לשקל הקודש, ומשערים את כולם במנה צורי. אבל היכא שאין שיעור הכסף קצוב (נ:) אין הכונה למנה צורי, כגון חיוב שבועת הדיינים, שהוא כשהטענה היא על שתי מעות כסף והודה במקצת, דכתיב "כסף או כלים", כסף שנים דומיא דכלים כל דהוא אפי' אין שוין דינר, וכלים דבר חשוב ולא כל דהוא ממש דומיא דכסף ומעה כסף זה דבר חשוב. וכן מעשר דכתיב ביה "וצרת הכסף בידך" א"צ דווקא כסף צורי אלא אפשר לחללו על מטבעות נחושת דכתיב כסף כסף ריבה תלתא זימני כתיב התם, וריבה כל מילי. וכן בהקדש אם חילל שוה מנה על שוה פרוטה והיינו נחושת מחולל, אע"ג דכתיב "ונתן הכסף וקם לו" דיליף קודש קודש ממעשר. וכן קידושי אשה דיליף כסף מ"ויצאה חינם אין כסף" ולב"ה מספיק פרוטה (ורק לב"ש צריך דינר).

השיעורים בזמננו-

לרבי אסי מנה צורי היינו מנה שיוצא במדינת צור, ששיעור המנה הוא כ"ה סלעים, והסלע הוא ד' זוזים, והזוז הוא כמשקל זהוב של משקל שני פשיטין ומחצה למשקל הברזל. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה אמר) שנראה שקבלה היתה בידו מרבותיו, ומשמע שרוצה לומר דזוז הוא דינר של כסף, ודינר כסף ודינר זהב משקלם שוה. אבל לר"ת דינר זהב משקלו כשנים של כסף.

ולרבי אמי היינו דינרא ערבא. לרש"י הכונה שמשערים סלע צורי בדינר ישמעאלי, והביא מתשובות גאונים בבליים ששבעה דינרים שלנו הם עשרה של ערביא. והתוס' (ד"ה רבי אמי) מקשים על דבריו, ומבארים שהכונה לדינר זהב, ששל צורי נמכר בכ"ה דינרים, ושל ערבא בכ' דינרים, שהוא שוה ה' סלעים.

ואמר רבי חנינא שסלעים מיושנים ששמונה מהם נמכרים בדינר, חמש מהם הוא השיעור לפדיון הבן. וכתבו התוס' (ד"ה אמר) בשם רש"י שכוונתו לדינר האמור בכל הש"ס שהוא שמינית מדינר צורי, ור' חנינא תנא הוא ופליג אמתניתין, ולדברי ה' סלעים זה דבר מועט. ולתוס' כל השיטות כאן לא חולקות על המשנה, אלא באו לפרש שיעורא דר' אסי. וביארו (ד"ה רבי חנינא) שהכונה לדינר זהב של סוריא, שהוא גדול משל צור, דבשל צור יש כ"ה דינרי כסף, ובשל סוריא יש ל"ב דינרים.

נ' ולרבי יוחנן היינו דינר זהב הדריינא טריינא שייפא, (-שטבוע בו אדריינוס קיסר וטוריינוס קיסר ונישוף ממנו שם המלך. רש"י. ור"ת (תוד"ה דינרא) מבאר שהדריינא הכונה עגול, וטריינא היינו גדול, ושייפא היינו שנישופה צורתו), ונמכר בכ"ה זוזים -דינרי כסף צוריים, (והוא הדינר שמוזכר בכל הש"ס. תוד"ה רבי יוחנן). עוד כתבו התוס' (ד"ה דמזדבנא) שעובי דינר בזמן הגמרא היה כפול מהעובי בזמן הזה (דלא כרש"י), ולכן דינר בזמן הזה שוה רק י"ב דינרי כסף, והדינר הנוסף הוא להכרע, שנותנים לשולחני על פריטת המעות, והכרע הוא אחד מכ"ה), ומורידים משיעור זה זוז אחד, ואח"כ מורידים ממה שנשאר שישית, הרי כאן כ' דינר, וזהו השיעור הנצרך לפדיון הבן, (כתבו התוס' (שם) שנראה שההמשך הוא מהגאונים שפירשו שיעור ה' סלעים של פדיון הבן לפי המטבע שבימיהם), שזה עשרים ושמונה וחצי זוזים (דינרים ערביים) ועוד חצי שישית.

שיעור סלע של תורה הוא שלשה דינרים ושליש, דכתיב "עשרים גרה השקל" ומתרגמינן "עשרין מעין", ואיתא בברייתא ששש מעות זה דינר. אמנם אחרי שהגדילו את שיעור המטבעות והוסיפו שתות כשיעור סלע צורי, (דכתיב "יהיה השקל" משמע עוד הויה אחרת מכאן שיכולים להוסיף, אך אין לפחות דכתיב "עשרים גרה הוא"), שיעור סלע הוא ד' דינרים, וכדאיתא בברייתא שסלע הוא מ"ח פונדיונים.

רב אשי שלח לרב אחא בריה דרבינא שהיה כהן שבעה עשר דינרים בפדיון הבן, וביקש שליש דינר עודף וכנ"ל שסלע הוא ג' דינרים ושליש, ורב אחא ענה לו שיביא עוד ג' דינרים, כיון שהגדילו את שיעור השקל וה' סלעים זה עשרים זוז.

סתם כסף האמור בתורה הוא סלע, (חוץ מ"ארבע מאות שקל כסף" שקיבל עפרון שזה קינטרין כיון דכתיב "עובר לסוחר" -שבכל מקום שיש סוחרים מקבלים אותו בתורת שקלים), ובנביאים ליטרין -מנים, שזה כ"ה סלעים, ובכתובים קינטרין - מאה סלעים בכל שקל.

ביקשו לגנוז את כל דינרי הדריינוס וטוריינוס שהם מטבעות של ירושלים ורובם באו משם, מפני המטבעות שלקחו מירושלים מהלשכה שהם של הקדש ואסורים לזרים, ועירבום עם שאר המטבעות, עד שמצאו שזה מותר דכתיב "ובאו בה פריצים וחיללוה" משמע שיצאו לחולין. אבל לא היה צד לאסור את כל הכסף וזהב שבעולם, כיון דאזלינן בתר רובא.

כל כסף האמור בתורה כסף צורי, דהיכא דכתיב שקל הוי סלע צורי שהוא ארבעה דינרים כדאוקי רבי יוחנן לעיל, והיכא דלא כתיב שקל אלא כסף הוי דינר צורי. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שבקדושין (י"א.) פירש רש"י בשם רבותיו שדינר הוא המטבע הפחותה שבצורי, ולכן לבית שמאי אשה מתקדשת בדינר. עוד פירש רש"י שם כל כסף האמור בתורה כסף צורי, שאם פירש שקלים הוי שקל צורי, ואם סתם הוי מטבע הפחות שבצורי, וכיון שלקידושין צריך כסף (קיחה קיחה משדה עפרון), ופרוטה היא של נחושת, כיון דאפיקתיה מפרוטה מבואר שצריך דבר חשוב, אוקמה אדינר. **ושיעור כסף שאמרו חכמים** כוונתם לכסף מדינה שהוא שמינית מהצורי, כגון הא דתנן התוקע לחבירו (י"מ מכהו באזנו, וי"מ שתקע בפיו באזנו) נותן לו סלע, שהכונה בזה לחצי זוז שהוא סלע מדינה, ולא לארבעה זוזים שהם סלע צורי. וחנן בישא תקע לאדם באזנו ורב הונא חייבו חצי זוז, והיה לו זוזא מאכא שנפחתה צורתו ולא היה יוצא בעיר, ותקע פעם נוספת ונתנו לו. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שרק בדינים דרבנן ששיערו בסלעים הכונה לכסף מדינה, שהרי התוקע לחבירו (ב"ק צ.) לרבי יוסי הגלילי נותן מנה, ואיתא בגמרא שהכונה למנה צורי, וכן כתובת בתולה מאתים זוז צוריים גם למ"ד כתובת אשה דרבנן, ואפילו כתובת אשה שלכו"ע היא מדרבנן היא מנה צורי.

נ"א. פדיונות בשוה כסף-

כל הפדיונות הם בין בכסף בין בשוה כסף, חוץ ממחצית השקל שצריך להביא מטבע של חצי שקל, (דתנן שבני העיר ששולחים שקליהם לירושלים מצרפים שקלים לדרבונות (-מטבעות זהב טבועים) מפני משאוי הדרך, אבל מרגליות וכל שוה כסף לא, שמא יוזלו וההקדש יפסיד, אבל מוטבעות לא מוזלים), ומעשר שני שאינו נפדה אלא בכסף טבוע ואפילו בפרוטות טבועות, (דכתיב "וצרת הכסף בידך" דבר שיש עליו צורה), והראיון -לקנות עולת ראיה הנקנית בשתי מעות כסף, (דתני רב יוסף שלא יביא סיגה לעזרה אלא דווקא כסף טבוע. לרש"י הגמרא מביאה את רב יוסף לסייע, ולתוס' (ד"ה והראיון) הגמרא אומרת טעם, שבסיגים לפעמים זה לא ישוה שתי כסף ולא ימכרו לו עולת ראיה טובה).

פדיון בכור בשוה כסף- איתא במתני' ששאף שבכור נפדה בשוה כסף אין לפדות בכור בעבדים ובשטרות (שטר שחביירו חייב לו ה' סלעים ורוצה ליתנו לכהן שיגבה אותו חוב בפדיון בנו) ובקרקעות (וכן הקדשות אין נפדים באלו), דכתיב "ופדויו מבן חודש" כלל, "בערכך כסף חמשת שקלים" פרט, "תפדה" חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, שזה דבר המיטלטל וגופו ממון, וקרקעות אינם מיטלטלים, ועבדים הוקשו לקרקעות, ושטרות אין גופן ממון. ואף שתפדה כתוב לפני הפרט, מ"מ כל מקום שאתה מוצא ב' כללות הסמוכים זה לזה הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט וכלל. אמנם רבי דורש פסוק זה ברבוי מיעוט ורבוי, (דס"ל כדתנא דבי רבי ישמעאל שאם ב' הכללות סמוכים לומדים מזה ברבוי מיעוט ורבוי, אבל בעלמא דריש כלל ופרט וכלל, כדמצינו דרבי דורש כלל ופרט וכלל לגבי רציעה, וא"צ דווקא מרצע אלא כל דבר ממתכת, ורבי יוסי ברבי יהודה דורש ריבוי מיעוט וריבוי לרבות כל דבר שניקח ביד ומיעט רק סם), וס"ל שבכור אדם נפדה בכל דבר חוץ משטרות.

נ"א: הכותב לכהן שהוא חייב לתת לו ה' סלעים, חייב לתת לו, לתנא דמתני' מדאורייתא בנו פדוי לכשיתן, ומדרבנן אין בנו פדוי, גזירה שמא יאמרו פודים בשטר בלי לתת לכהן כלום, אי נמי בשטר שיש לו על חבירו, וכן הלכה. ולתנא דברייתא בנו פדוי לכשיתן שהרי נתן הפדיון.

החזרת החמשה סלעים- הכהן יכול להחזיר לאב את המעות שנתן לו לפדיון, וכן היו רבי טרפון ורבי חנינא שהיו כהנים נוהגים להחזיר, ופעם אחת רבי חנינא ראה שהאב מחכה שיחזירם לו, ואמר לו 'לא גמרת ויהיבת מידעם ביש עבדת', ואין הבן פדוי אם יחזירם לו. ל"א אף אם לא יחזירם אין בנו פדוי. התוס' (ד"ה אמר) מבארים ש'מידעם' היינו מאומה, כלומר שלא גמר לתת מאומה, או שהכונה 'מידעם ביש עבדת' – דבר רע עשית, וי"ג 'מידעם ביש' בלי עבדת, וכונה שזה דבר רע. עוד כתבו התוס' (ד"ה הלכך) שאף שאפשר לפדות במתנה על מנת להחזיר, כאן רבי חנינא לא היה רוצה לזכות אלא במתנה גמורה, דבע"מ להחזיר אסור מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות, משום שנאמר "שחתם ברית הלוי", ואע"פ שלא התנה בפירוש, כיון שניכר שזה כוונתו לא חשיב דברים שבלב. ומה שר"ט ורבי חנינא החזירו ולא חששו שנמצאו משחיתים ברית הלוי שיפסידו שאר כהנים שלא יתנו אלא להם, י"ל שכיון שהיו הולכים לדרכם ולא בטוחים שיחזירו להם, יכול להחזיר אח"כ, וגם שמא לא היו מחזירים אלא לעניים.

הנותן מעות הפדיון לי' כהנים בבת אחת שמניח הה' סלעים לפני כולם והולך לו, או שנתן ה' סלעים לכהן אחד בזה אחר זה, יצא.

חיוב אחריות- המפרישׁ מעות לפדיון בנו ואבדו חייב באחריותם. הגמרא אומרת שלריש לקיש לומדים ערך ערך מערכין שהוא חייב באחריותם עד שיבואו ליד גזבר, דכתיב "ונתן את הערכך ביום ההוא" – חולין הם בידך עד שיבואו ליד גזבר. ולרבי יונתן לומדים ריקם ריקם מעולת ראיה שהיא חובה על הגברא, דלא גרעה מנדר, ועוד דכתיב "לא יראו פני ריקם" ואם מתה או נגנבה נמצא נראה ריקם בעזרה. ורב פפא מקשה שהרי מבואר במתני' שלומדים מדכתיב לגבי אהרן "יהיה לך אך פדה תפדה" כשיהיה אצלך הפדיון יחול הפדיון, ודברי ר"ל ורבי יונתן נאמרו על הדין של מת הבן לאחר ל' יום (כנ"ל מ"ט).

דיני ירושת בכור וכדו'

ירושת בכור- הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב, אבל לא בנכסי האם (-נכסי מילוג), דכתיב "לו (-לאב בשעת מיתה) משפט הבכורה" -בנכסיו משפט הבכורה ולא בנכסי אשתו. ואינו נוטל בשבח שהשביחו הנכסים אחרי מיתת האב לפני החלוקה, (אלא שמין כמה היו שוים בשעת מיתה והבכור שנטל ב' חלקים בקרקעות נותן מעות לפי מה שהתייקר אחד החלקים והאחים חולקים במעות אלו), וכן אינו נוטל בנכסים שלא היה האב מוחזק בהם אלא ראוי לקבלם בירושה ונפלו לו לאחר זמן, דכתיב "בכל אשר ימצא לו".

נ"ב. גבית כתובה- אע"פ שבעל חוב נוטל את השבח שהשביחו אלו שקנו את הנכסים שהוא טורף מהם, והאשה בכתובתה היא בעלת חוב, מ"מ כתובה קלה ואינה גובה את השבח, (כתבו התוס' (ד"ה והאמר) דמיירי בגובה כתובתה מן היתומים, ולא מן הלקוחות, ובעל חוב גובה מיתומים גם את השבח, (ואף שבמקבל מתנה אינו נוטל את השבח כיון שאין לו על מי לחזור, ביתומים דעומדים במקום אביהם ויש חשש נעילת דלת תיקנו שיגבה משבח גם בכהאי גוונא), אא"כ עשאה אביהם אפותיקי לבעל חוב, שאז נוטלים את השבח כדין יורד), וכן אינה נוטלת נכסים שלא היה מוחזק בהם. וכתבו התוס' (ד"ה ולא) שאשה גובה כתובתה ממלוה, דחשיב מוחזק לגבי כתובת אלמנה, אף לרבנן דס"ל שאינה גובה מיתומים ממטלטלין, והשתא שתיקנו הגאונים שאשה ובעל חוב יגבו ממטלטלי דיתמי, האשה גובה ממלוה שהלוה אביהם בין גבו קרקע בין גבו מעות. וכן הדין במזון הבנות (שהיה מקבל עליו לזון בתה מנישואין קודמים ה' שנים. רש"י. ולתוס' (שם) מיירי במזון בנותיו לאחר מיתתו, אבל במקבל לזון בת אשתו הוי כבעלת חוב בעלמא), דתנאי כתובה ככתובה.

יבם הנוטל את ירושת אחיו המת מלבד חלקו אינו נוטל שבח או נכסים שלא היה האב מוחזק בהם, ד"בכור" קרייה רחמנא שכתיב "והיה הבכור אשר תלד" וביבם מיירי דקאמר רחמנא שמצוה בגדול ליבם. ומה ששבחו הנכסים אחרי יבום לפני חלוקה, לאביי נוטל את השבח, דכתיב "יקום על שם אחיו המת" וכבר קם וברשותו השביחו הנכסים, ולרבא אינו נוטל, ד"בכור" קרייה רחמנא.

בעל בירושת אשתו- כתבו התוס' (ד"ה ולא) שבעל שיורש את אשתו אינו נוטל בראוי, ואינו נוטל ממה שהלוותה אפילו אם הלותה מנכסי מילוג שלה, כמו שאינו יורש תשלומי נזקיה, אבל בשבח בעל יורש.

נ"ב: שבחא דמזילא (-שלא טרחו בה אחיו) כגון שחת שנעשית שיבולים, דינה כשבח שאין הבכור נוטל בה פי שנים אע"פ שלא טרחו בה, אלא שמים כמה היו שוים כשמת האב ורק בזה הוא נוטל פי שנים. וירושת אבי אביו שהיה חי בשעת מיתת אביו, דינה כראוי ולא כמוחזק אע"פ שודאי עתידים ליפול להם.

אלו אין חוזרים ביובל-

לרבי מאיר חלק בכורה והיורש את אשתו והיבם והמתנה אינם חוזרים ביובל, דחזרה ביובל כתיבא לגבי מכר, ולא לגבי ירושה ומתנה, וירושת בכור כתיב בה לשון מתנה "לתת לו פי שנים", וירושת האשה דאורייתא דכתיב "לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה", ויבם "בכור" קרייה רחמנא.

ולחכמים מתנה כמכר ויוצאה ביובל, דכתיב "תשובו" לרבות מתנה, אבל כל השאר הם ירושה שאינה חוזרת ביובל, ואף ירושת בכור נקראת ירושה דכתיב "פי שנים" מקיש חלק בכורה לחלק פשוט דהוה ירושה דכתיב "ביום הנחילו את בניו", וירושת הבעל דאורייתא, ויבם "בכור" קרייה רחמנא.

ולרבי אלעזר כל הנ"ל חוזרים ביובל, ד"תשובו" איש אל אחוזתו" שזה קרא יתירא דהא כבר נאמר "ושבתם איש אל אחוזתו" מרבה מתנה, ובבכור כתיב "לתת לו פי שנים", וירושת הבעל דרבנן, ויבם "בכור" קרייה רחמנא.

ולרבי יוחנן בן ברוקה ירושת הבעל דאורייתא וא"צ להחזירה ביובל, אמנם אם אשתו הורישה לו בית הקברות, צריך להחזירה להם משום פגם משפחה, (כדמצינו שהמוכר קברו או דרך קברו או מקום מעמדו (שעושים שם שבעה מעמדות למת) או בית הספדו, באים בני המשפחה וקוברים אותו שם בעל כרחו של הלוקח משום פגם משפחה), והם נותנים לו את דמי הקברות, ומנכים לו דמי קבר אשתו שהוא חייב בקבורתה.

יובל בחלוקת ירושה- רב אסי אמר בשם רבי יוחנן שהאחים שחלקו דינם כלקוחות ומחזירים זה לזה ביובל וחוזרים וחולקים. והא דתני שהבכורה אינה חוזרת ביובל היינו לבטל את זכות הבכורה, אבל חוזרים וחולקים ונוטל פי שנים כבתחילה.

וכתבו התוס' (ד"ה אמר) שרק לרבי יוחנן אי יורשים הוו כלקוחות הקרקע חוזרת ביובל, אבל לשאר האמוראים אף אי הוו כלקוחות אינה חוזרת ביובל (דאל"כ הרי הלכה כר"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף, וא"כ רק חד בר חד יביא ביכורים), דדין ירושה אמרה תורה במכר ולא בירושה, ועוד דילפינן מחלוקת יהושע שמסברא לא חזרה ביובל כיון שחלקו על פי נביאים ובאורים ותומים.

מעשר בהמה

דיני מעשר בהמה

כתיב "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש לד' ", מכאן שמצות עשה לאדם שנולדו בעדרו עשרה בהמות (בתוך שנה אחת) להכניסם לדיר עם פתח צר, ולקחת את הבהמה שיוצאת עשירית ולהקריבה לקרבן.

בפרק זה יבוארו פרטי מצוה זו, כגון אם מעשר בהמה נוהג בחו"ל או בזמן הזה או בקדשים (נ"ג), אם מעשרים ממין אחד על מין אחר (נ"ג נ"ד), האם בהמות של אדם אחד מכמה עדרים מצטרפים למעשר בהמה (נ"ד נ"ה), חיוב מעשר בהמה בלוקח ומקבל מתנה ובשותפין (נ"ו), אלו בהמות פטורות ממעשר בהמה (נ"ז), מהם הזמנים שתיקנו חכמים שיפרישו בהם מעשר בהמה (נ"ז נ"ח), סדר ההכנסה לדיר והפרשת המעשר למצוה ולעיכובא (נ"ח נ"ט), דיני טעות במנין או כשיצאו שנים יחד (נ"ט ס'), ועוד.

היכן מתי ובמה נוהג מעשר בהמה

<u>נ"ג.</u> מעשר בהמה נוהג בארץ ובחו"ל. הגמ' אומרת שאף לר"ע דס"ל שא"צ להביא ולהקריב מעשר בהמה מחו"ל ולהקריבנו, (דכתיב "והבאתם שמה וכו' ואת מעשרותיכם" בשתי מעשרות הכתוב מדבר מעשר בהמה ומעשר דגן, מכאן שאין מעלים מעשר בהמה אלא ממקום שמעלים מעשר דגן, ומעשר דגן אינו נוהג אלא בארץ ככל מצוה שהיא חובת קרקע), מ"מ הוא קדוש ואינו נאכל לבעלים אלא במומו, (דמעשר בהמה בין תם בין בעל מום נאכל לבעלים, דלא אשכחן קרא שיתנו לכהן), שהרי הפסוק מדבר בהבאה ולא בעיקר הקדושה.

מעשר בהמה בזמן הזה, ובמה חוששים לתקלה- מעשר בהמה נוהג אף בזמן שאין בית המקדש קיים, אמנם האידנא אין מפרישים מעשר בהמה משום שחוששים לתקלה, שכיון שא"א להקריב בזמן הזה וצריך להמתין עד שיזמם, יבואו לידי גיזה ועבודה או לשוחטו בלא מום, וכדמצינו שאין מקדישים ואין מעריכים ואין מחרימים בזמן הזה, ואם הקדיש או העריך או החרים, בהמה תיעקר (-נועל דלת בפניה והיא מתה מאיליה) כדי שלא יבוא בה לידי תקלה, פירות כסות וכלים ירקבו, מעות וכלי מתכות יוליך לים המלח.

כתבו התוס' (ד"ה אלא) שמסקנת הגמרא שאין מעשר בהמה נוהג בזמן הזה מחשש תקלה. עוד כתבו התוס' (ד"ה ואין) שאפילו למ"ד (ערכין כ"ט). דסתם חרמים להכהנים, ואפי' במפרש שיהיו לכהנים, איכא למיגזר משום תקלה, דכל זמן שהם ביד בעלים הרי הן הקדש. ורש"י מבאר דקסבר סתם חרמים לבדק הבית, ואי לא סבר הכי מיירי שפירש שמחרים לבדק הבית. ומה שעולא (שם) אמר 'אי הואי התם הוה יהיבנא כולהו לכהן', דקסבר סתם חרמים להכהנים, י"ל דהיינו במקרקעי, דבקרקעות אי אסרת להו איסור עולם כ"ש דאתי לידי תקלה.

כתבו התוס' (ד"ה מעות) דבכל מקום דקתני יוליך לים המלח, ה"ה שיכול להשליכם בשאר נהרות, אלא דבשאר נהרות צריך לשוחקם, ולכן במחלל כרם רבעי או נטע רבעי ומשליך בנהר, בעי שחיקה.

עוד כתבו התוס' (ד"ה ואי) ש ודווקא במקדיש בזמן הזה אמרינן תיעקר, דאפילו בנפל בו מום לא שרי בלא פדייה, ואם פודה אותו צריך להשליך את הדמים לאיבוד, וא"כ ליכא הפסד לקדשים, אבל בבכור בזמן הזה לא אמרינן תיעקר, דאם היא ביד ישראל יש לו לקיים מצות נתינה, וצריך להמתין לכהן שירצה לקבלו אפי' יותר מל' יום בדקה וכ' בגסה, (ושיעור זמן זה נאמר שלא לתת לכהן לפני זמן זה אפילו בבא לקבלו), וכן בכהן לא אמרינן תיעקר, כיון דשרי כשיפול בו מום בלא פדייה, ואיכא הפסד קדשים.

אמנם בבכור לא תיקנו שלא יהיה קדוש, שהרי הוא קדוש מרחם, ולא תיקנו שיקנה את אוזן האם לעכו"ם כדי שלא תחול עליו קדושה, מפני שהוא יכול להטיל בו מום לפני שיצא לאויר העולם, ואין לחוש שיבנה ביהמ"ק במהרה ולא יהיו בהמות ללא מום, מפני שהבהמות שאינם בכורות לא יהיה בהם מום.

אבל במעשר אינו יכול להטיל מום בבהמה ולהוציא אותה בעשירי, דכתיב "לא יבקר בין טוב לרע" משמע שהוא לא יוציאנו אלא הוא יוצא מאיליו, ואין לומר שיטיל מום בכל העדר לפני שיעשר, דעדיין הם חולין ומותר להטיל בהם מום, ואח"כ יעשר שהרי מעשר חל על בעל מום דכתיב "לא יבקר בין טוב לרע", מפני שמהרה יבנה בית המקדש ולא יהיו בהמות להקרבה, ואף שבלקוח אין דין מעשר בהמה, מ"מ כיון שמצויים מומים הפוסלים בקדשים, שהרי אפי' מום בדוקין שבעין פוסל, ממילא אם יטיל מום בכל עדרו לא יהיו מספיק בהמות להקרבה.

ואין לומר שאין מעשר בהמה בזמן הזה מחשש שיפריש גם על יתום שהוא פטור ממעשר בהמה, דאין לחוש כיון שאפשר להכריז שיתום פטור, שהרי מטעם זה לא חששו ליתום בזמן שבית המקדש קיים.

<u>נ"ג:</u> מעשר בהמה אינו נוהג במוקדשין, והיינו שאפילו קדשים קלים לרבי יוסי הגלילי שהם ממון בעלים (ונתרבו לחומש ואשם בכופר בפקדון), אין חייבים במעשר בהמה, דכתיב "העשירי יהיה קודש" ולא שכבר קדוש. ואף שמעשר אינו חמור משלמים, נ"מ שאין עליהם איסור "לא ימכר ולא יגאל" שנאמר רק במעשר ולא בשלמים. ואף שמצינו שאין קדושה חמורה של מזבח חלה על קדושה קלה של בדק הבית, כדתנן שקדשי מזבח וקדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה אף מקדושת מזבח לקדושת בדק הבית והיינו לענין שיהיה חייב לתת דמיהם לבדק הבית, (אבל מקדישים קדשי מזבח לבדק הבית הקדש עילוי והיינו לתת לבדק הבית שיעור טובת הנאה שיש לו בהם, שיכול ליטול סלע מישראל אחר ע"מ שיתננה להקרבה לבן בתו כהן, ומחרימים אותם לתת לכהן כפי טובת הנאה שיש לו בהם, אבל לא חלה שום קדושה על קדושת מזבח), מ"מ הכא בעי קרא, דלא נימא ששאני התם שכל בהמה אינה עומדת לעולה דרוב הבהמות עומדות לאכילה, ולכן חלה עליה קדושת בדק הבית, אבל הכא כיון שכל הבהמות עומדות למעשר י"ל שגם אם הקדיש אותה לשלמים לא פקע ממנה החיוב, קמ"ל "יהיה קודש" ולא שכבר קדוש.

מעשר בהמה נוהג בבקר ובצאן ובכבשים ובעיזים, בחדש ובישן.

מעשר בהמה ודגן ממין על שאינו מינו

מעשר בהמה בב' סוגים יחד- בקר וצאן אין מתעשרים מזה על זה, אבל כבשים ועיזים מתעשרים זה על זה. כבשים ועיזים נלמדים מדכתיב "וצאן" דמשמע כל צאן הוא אחד. אמנם החדש שנולדו לאחר אלול והישן שנולדו לפני אלול אין מתעשרים מזה על זה (אע"פ שאפילו כבשים ועיזים שהם כלאים זה בזה מתעשרים מזה על זה), דכתיב "עשר תעשר" – בשתי מעשרות הכתוב מדבר – מעשר בהמה ומעשר דגן, והוקשו מעשרות אלו זה לזה לענין שאין מפרישים מהחדש על הישן, (ואין מרבים מ"וצאן", דכתיב "שנה בשנה" לשנה הקשתיו ולא לדבר אחר לענין מין במינו).

<u>נ"ד.</u> מעשר דגן אין תורמים ממין על שאינו מינו, ואם תרם אין תרומתו תרומה, דכתיב "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" תן חלב (-תרומה ומעשר) ליצהר וחלב לתירוש ולדגן, ואף תירוש ודגן שנאמר בהם חד חלב אין תורמים מזה על זה, דאם תירוש ויצהר (-גפנים וזיתים) שאינם כלאים זה בזה, אין מתעשרים מזה על זה, כ"ש תירוש ודגן או דגן ודגן (-חיטים ושעורים) שהם כלאים זה בזה, אין תורמים מזה על זה. (דגן ודגן זה כלאי זרעים מדרבנן, ודגן ותירוש הם כלאי הכרם מדאורייתא. רש"י. והתוס' (ד"ה דגן) כתבו שנראה שזה טעות סופר, דכלאי זרעים אסורים מדאורייתא, אלא שהם מותרים באכילה, וכלאי הכרם אסורים אפילו בהנאה, ואפילו לרבי יאשיה חייב בשני מינים משום כלאי זרעים, ורק לכלאי הכרם צריך ג' מינים).

ולרבי יאשיה דס"ל שהזורע כלאי הכרם אינו לוקה אלא בזורע חיטה שעורה וחרצן במפולת יד, אבל דגן ותירוש או דגן ודגן אינם כלאים, הק"ו הוא דתירוש ויצהר אינם כלאים אפי' בצירוף מין שלישי של דגן, דבעינן ב' מיני דגן ומין כרם, אבל תירוש ודגן או דגן ודגן הם כלאים בצירוף מין שלישי.

ובמינים דעלמא שאינם דגן כגון פולים ועדשים אין לתרום ממין על שאינו מינו, דחיובם במעשר הוא מדרבנן, דמדאורייתא רק דגן תירוש ויצהר חייבים במעשר, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

<u>נ"ד:</u> אמנם במעשר בהמה, אע"ג דלא כתיב "מעשר בקר ומעשר צאן" מ"מ אין מתעשרים מזה על זה, דכתיב "העשירי" -דל"בקר" סמך "מעשר ול"צאן" סמך "עשירי, לומר תן עשירי לזה ועשירי לזה.

והא דגבי מעשר דגן אין לומדים מ"דגן" שכל דגן אחד, כמו לגבי צאן, לאביי שאני התם דכתיב "ראשיתם" סמוך לדגן, לומר תן ראשית לכל דגן ודגן, ולרבא "דגן" נצרך למעט שאר מינים, אבל מעשר בהמה דלא היה צריך לכתוב כלל "בקר וצאן" אלא בהמה, (דאם ללמד שחיה פטורה ממעשר, אפשר ללמוד דין זה בגזירה שוה תחת תחת מקדשים), ולומדים בקר וצאן אין מתעשרים מזה על זה, אבל כבשים ועיזים מתעשרים מזה על זה, ואין לומר שכוונת התורה שאפשר לעשר מזה על זה, דהא כתיב "העשירי", או דילפינן מההיקש למעשר דגן.

באיזה מרחק יש צירוף למעשר בהמה

בהמות הרחוקות זו מזו 'כמלוא רגל בהמה רועה' (כפי השיעור שהבהמה מתרחקת כשהיא רועה. ל"א כפי המרחק שהבהמות יכולות להתרחק זו מזו ולהשתמר ע"י רועה אחד), והיינו ט"ז מיל, מצטרפים למעשר בהמה להביאם לדיר אחד ולעשרם יחד, אבל רחוקות יותר פטורות, דכתיב "עוד תעבורנה הצאן (תחת השבט להתעשר) על ידי מונה" (-אם יכולות להמנות ע"י רועה), וקים להו לרבנן שעד ט"ז מיל שלטא עינא דרועה.

אם יש בהמות במרחק ל"ב מיל זה מזה אין מצטרפים, ואם יש באמצע בהמות נוספות, במתני' איתא שהם מצטרפות, ונחלקו בזה רב ושמואל, שיטת רב שאין מצרפים את שני הצדדים אא"כ יש חמש מכאן וחמש מכאן וחמש באמצע, שאז מצרפם למין אחד, והחמש הנותרות מצטרפות לגורן אחר כשיולדו לו עוד טלאים, אבל אם חמש רחוקות יותר מט"ז מיל, הם פטורות לגמרי וא"צ להמתין עד שיולדו לו עוד טלאים לצרפם לגורן אחר, וכן ה' מכאן וד' מכאן וה' באמצע, הד' לא מצטרפות וא"צ להמתין לגורן אחר, וכן תשע מכאן ותשע מכאן ואחת באמצע מצטרפות. ולשמואל אפילו ה' מכאן וה' מכאן וא' באמצע מצטרפות, וכ"ש ד' מכאן וה' מכאן וא' באמצע, דרואים כאילו הרועה נמצא באמצע וקרינן ביה "מונה". ואמר רב פפא שלשמואל אפילו אם באמצע נמצא רק הרועה שיש לו דירה באמצע, או כליו מונחים בכפר שבאמצע (כיון שסופו לבוא לשם לקחתם), מצטרפים, ויש להסתפק אם כלבו של הרועה לא מצרפם כיון שלפעמים קורא לו והוא בא, או שגם כלב מצרפם כיון שלפעמים אינו בא וצריך לבוא להביאו, תיקו.

<u>נ"ה.</u> לרבי מאיר הירדן מפסיק למעשר בהמה -שאם יש חמש מכאן וחמש מכאן וירדן באמצע אין מצטרפות ופטורות. **רבי אמי** אמר שמדובר דווקא בשאין שם גשר שאין הבהמות או הרועה יכולים ללכת מאלו לאלו. והגמ' מביאה ברייתא שמבואר בה שגם בשני אבטילאות במלכות אחת, או בארץ וחו"ל אין מצטרפים, אע"פ שזה דומה למקום שיש גשר שהרי אין שם נהר והם סמוכות בתוך מיל אחד. וכן קשה לפי זה מאי שנא ירדן משאר נהרות. אלא טעמיה דר"מ משום דכתיב "והירדן יגבול אותו לפאת קדמה" הכתוב עשאו לגבול בפני עצמו, ואף דכתיב "ועלה הגבול" וכדו' על גבולות השבטים, מ"מ הא כתיב "זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה" שכל הארץ היא גבול אחד, אבל הירדן אינו בכלל "ארץ". אמנם מצינו בזה מחלוקת תנאים, שיטת רבי יהודה בן בתירא ד"ארצה כנען" ממעט שהירדן אינו מארץ כנען, ולרשב"י לומדים מדכתיב "מעבר לירדן יריחו" שהירדן הוא ארץ כנען כמו יריחו.

מה נחשב ירדן- לענין נדר שנדר מן הירדן הולכים אחר לשון בני אדם ואסור לשתות מכל הירדן, ולענין מעשר בהמה, אף שהירדן יוצא ממערת פמייס (ולהכי הנודר שלא ישתה מים ממערת פמייס נאסר בכל הירדן) ומהלך בימה של סיבכי ובימה של טבריה ובימה של סדום, עד שנופל לים הגדול, מ"מ אין נקרא ירדן אלא מבית יריחו ולמטה, אבל למעלה מיריחו לא, דבטל חשיבותו כיון שהוא מתערב בימות גדולות. רש"י. ולתוס' (ד"ה אין) לומדים זאת מהפסוק "והירדן יגבול אותו" דקאי אבית יריחו ולמטה.

כבד שנימוח מטמא באהל **ברביעית** בתורת דם המת, משום שמקור הדם הוא מהכבד.

הנודר ממימי פרת אסור רק במימי פרת דהולכים אחר לשון בני אדם, אבל הנודר ממים שהגיעו מפרת אסור בכל המימות שבעולם, מפני שכל הנהרות באים מג' נהרות חידקל פישון וגיחון, וג' נהרות אלו באים מפרת, ואף המעיינות הנובעים בהרים גבוהים הם ממי פרת שמקלחים ועולים תחת הקרקע.

ג"ה: מקור מי הפרת ואם אפשר לטבול בו- שיטת רב שכשיורד גשם בארץ ישראל מתרבים מי הפרת. התוס' (ד"ה מטרא) מוכיחים שהפרת מהלך מארץ ישראל לבבל, והיינו ממערב למזרח, וכיון שמוצא הפרת הוא מגן עדן, נמצא שגן עדן נמצא במערב העולם, והא דאיתא בגמרא (ב"ב פ"ד.) שבבוקר השמש מאדימה מחמת הורדים שבגן עדן, י"ל שהשמש שבמזרח מאירה למערב ומאדם אורה מחמת הורדים שבמערב.

וכן מצינו שאבוה דשמואל עשה לבנותיו מקוה של מים חיים נובעים **ביומי ניסן**, ולא היה מניחם לטבול בנהרות, **שמא רוב המים יהיו מי גשמים וירבו נוטפים** מהעננים **על הזוחלים** - מי הנהר שהם זוחלים, והיינו נובעים, והם ספק זבות וזבה צריכה מים חיים, ל"א 'זוחלים' הכונה שנפלו מהעננים לקרקע ומשם זחלו לנהר, אבל מי מעין לא נפסלים בזוחלים, וכתבו התוס' (ד"ה שמא) שמי מעיין מטהרים בין בזוחלים בין באשבורן, אפילו כשהם מחוברים למעיין ולא פסקו, ומקוה מטהר באשבורן ולא בזוחלים. **(וכן היה אבוה דשמואל עושה מפצי ביומי תשרי** שאז יש טיט רך בנהרות ושמא ידבק טיט לרגליהם והוי חציצה. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה ומפצי) שאף אם לא רואים עכשיו טיט דבוק ברגליה, חוששים שבעת עלייתה נפל הטיט. ור"ת מבאר שעשה כן לצניעות, שהנהרות קטנים בימי תשרי, ופרס מפצים שלא יראו אותן, כדי שלא תמהרנה לטבול מפני הבושת ולא טבלו שפיר).

וכן אמר שמואל שאין המים מטהרים בזוחלים כיון שהנוטפים הם הרוב **אלא בפרת ביומי תשרי**, שמימי הפרת פרים ורבים, וזוחלים הנובעים ממעיינות מרובים, ועוד שתשרי הוא סוף ימי הקיץ וכבר זמן מרובה לא ירדו גשמים, ומבואר שנהרות מתרבים ממימי גשמים ולא מעצמם. ל"א אבוה דשמואל היה עושה לבנותיו מקוואות ביומי ניסן מפני שהוא סוף החורף שירדו גשמים מרובים, אבל באמצע החורף לא, ופליגא אדשמואל דהוא אומר דכל שעה בעינן מקוואות מלבד פרת ביומי תשרי.

וזה סתירה לדברי שמואל עצמו שאמר שהנהר מתברך ממקורו, וכדבריו משמע מדברי ר"מ שאמר שנהר פרת יובל שמו, ונקרא פרת לפי שמימיו פרים ורבים בלא שום מטר.

וכתבו התוס' (ד"ה אין) שלהלכה כל הנהרות מתברכים מעצמם, ולכן ניתן לטבול בהם כל השנה, ואין חוששים שרובם מי גשמים. עוד כתבו התוס' שגם לדעת שמואל ואביו שבימי ניסן יש רוב מי גשמים בנהרות ואינם כשרים לטבילה, מ"מ נהרות הגבוהים, כגון אלו שבארץ ישראל, אין בהם רוב מי גשמים. וכתב ר"ת שמן הדין כולם מודים שמותר לטבול בנהרות גם בימי ניסן, דקמא קמא בטיל, וגזרו משום מראית העין. והקשו התוס' דנימא חוזר וניעור. וכתבו שגם בלי קמא קמא בטיל, כיון שהנהרות מתחברים לים הגדול, מי הגשמים בטלים ברוב. והא דבנפלה חבית מים שאובים לים הגדול אין המים בטלים ברוב, היינו דווקא כשהמים השאובים עומדים לעצמם.

מתי פטורים ממעשר בהמה

נ"ו. לוקח ומקבל במתנה פטורים ממעשר בהמה, דכתיב "בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך" מה פדיון הבן אינו שייך בלוקח ומקבל מתנה, הוא הדין במעשר בהמה. ואף שהפסוק מדבר בבכור ולא במעשר, ועוד דבכור קדוש בלוקח ומתנה שהרי הוא קדוש משעה שנולד, אם אינו ענין לבכור שלא שייך בו "תעשה" להקדישו, שהרי הוא קדוש מרחם, תנהו ענין למעשר בהמה.

ואין לומר תנהו ענין לחטאת ואשם שלא יביאם מלקוח ומתנה, דבעינן דומיא ד"בניך" שאינו בא על חטא. ואין לומר תנהו ענין לעולה ושלמים, דבעינן דומיא ד"בניך" שאינו בא בנדר ונדבה. ואין לומר תנהו ענין לעולת ראיה, דבעינן דומיא ד"בניך" שאין קבוע לו זמן. בכור אינו בא על חטא, ואינו בא בנדר ונדבה אלא הוא חובה, ואין זמן קבוע לקדושתו אלא כשנולד הוא קדוש.

הקונה עשרה עוברים (וה"ה בנולדו והם מחוסרי זמן. תוד"ה לקח) חייב במעשר בהמה, דכתיב "כן תעשה" בשעת עשיה -הזמן שהם ראויים להתעשר מיעט הכתוב ובמעי אמם אינו שעת עשיה. והא דתנן שאם קנה בהמה מחוסרת זמן לפני ז' ימים ללידתה פטורה ממעשר בהמה אע"פ שנקנתה כשאינה ראויה להקרבה, וכ"ש כשקנאה כשהיא גדולה, זו אינה משנה, ואת"ל משנה זה לשיטת ר"ש דס"ל שמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר וקרב לאחר זמנו, דלדידיה חשיב שעת עשיה, (אמנם במעי אמו מודה ר"ש שלא חל עליו פטור לקוח), כמו שבכור קדוש לפני זמנו וקרב לאחר זמנו.

מעשר בהמה באתנן- הנותן בהמה לזונה באתנן, אם הזונה היא ישראלית לא חשיב אתנן (והיינו בדתפסי בה קידושין, אבל באיסור עריה הוי אתנן. ולרבא (תמורה כ"ט:) גם בזונה ישראלית חשיב אתנן. תוד"ה זונה), **ואם היא נכרית חשיב אתנן, דילפינן תועבה תועבה מעריות דאיירי במי שאין תופס בה קידושין** דעריות הם חייבי כריתות שלכו"ע לא תופסים בהם קידושין, **(ולענין מלקות** משום "לא יחלל זרעו" אינו לוקה בנכרית אלא בישראלית, דבנכרית לאו זרעיה הוא דהולד הולך אחר הנכרית). ולענין מעשר בהמה אם נתן לה וחזר ולקחו ממנה פטור משום לקוח, ואם נתן לה וחזר ולקחו כשהיה עובר, הוא נכנס לדיר להתעשר.

נ"ו: חיוב שותפים במעשר בהמה ובקלבון-

שותפים פטורים ממעשר בהמה כל ימי שותפותם לעולם, דכתיב גבי בכור "יהיה לך" -המיוחד לך למעט שותפות, ואם אינו ענין לבכור ששותפים חייבים בו דכתיב ביה "ובכורות בקרכם וצאנכם" בלשון רבים, תנהו ענין למעשר בהמה.

אחים שירשו, אם קנו בהמות בתפוסת הבית כלומר שעדיין לא חלקו ונפלה להם בהמה מאביהם, דלא הוי כשותפות אלא כשל אביהם, חייבים במעשר בהמה, דכתיב "יהיה" מכל מקום. ואם חלקו בבהמות וחזרו ונשתתפו פטורים כשותפים דעלמא, ולדין זה אין נ"מ אם חלקו בכספים.

ולענין קלבון שכשנותנים שנים יחד סלע שלם למחצית השקל נותנים ב' מעות להכרע וי"א כדי לשלם לשולחני על החילוף, שותפים חייבים בשתי קלבונות, ואחים ששקלו מתפוסת הבית פטורים מקלבון שני אם נתנו יחד סלע שלם, דנכסיהם כנכסי האב, ואם האב היה נותן עבור שני בניו סלע שלם לא היה נותן קלבון לחילוף, דדרך שהמחויב ב' חצאי שקלים נותן שקל שלם, ואינו כשני אנשים המצרפים שני חצאים לשקל שלם, ואם חלקו בכספים וחזרו ונשתתפו ובבהמה לא חלקו חייבים, ואם חלקו בבהמות ולא בכספים פטורים, ולא אמרינן שגילו דעתם שהם עומדים לחלוק.

אם יש ברירה בחלוקת יורשים-

שיטת רב ענן שרק אם חלקו על פי שומת שווים גדיים כנגד תיישים או איפכא פטורים ממעשר בהמה, דבזה אין לומר שהובירר שכך ירשו מתחילה, דזודאי בשעת מיתה זכה כל אחד בחצי מהגדיים וחצי מהתיישים, וקנו זה מזה, ופטורים משום לקוח, ואותם העתידים לבוא פטורים משום שותפות, אבל בחלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים חייבים, מפני שנתברר שזה החלק שהיה מגיע לו משעה ראשונה, ועדיין יש על זה שם ירושה, וכשחזרו ונשתתפו זה חזר לתפוסת הבית כבתחילה ולא לדין שותפות, וממילא הולדות של שעת חלוקה לא פטורים משום לקוח, וההולדות העתידים לבוא אינם פטורים משום שותפות.

ולרב נחמן אף בזה הוי כחלוקה חדשה דאין ברירה, ופטורים דמתחילה הם לקוחות ואח"כ שותפים.

ולרבי אלעזר דס"ל כרב ענן רק אם כל אחד קיבל מספר בהמות אחר על פי שומת שווים, דליכא למימר ברירה, חייבים, אבל אם שניהם קיבלו אותו מספר בהמות חייבים, דאמרינן שזה היה מגיע לו משעה ראשונה.

ולרבי יוחנן דס"ל כרב נחמן שאין ברירה אף בזה הוי כחלוקה חדשה ופטורים, וכן מצינו שאמר רבי יוחנן שהאחים שחלקו דינם כלקוחות ומחזירים זה לזה ביובל. (וקמ"ל רבי יוחנן שמחזירים ביובל אפי' ירושה, ולא אמרינן שדווקא מעשר בהמה פטור משום דבעינן ברור לך דומיא ד"בנך". וכן קמ"ל דחייב במעשר בהמה, ולא אמרינן שרק חזרת יובל מחזירים לחומרא משום ספיקא, או משום שחוזרת למקומה הראשון שהיתה לשניהם יחד).

נ"ז. והיכא שאחד נטל י' טלאים ואחד נטל ט' וכלב, לרב נחמן ורבי יוחנן כל הטלאים שכנגד הכלב אסורים מפני שאין יודעים מיהו חילופו של כלב שאסור משום "מחיר כלב", ואלו שעם הכלב מותרים. ולרב ענן ורבי אלעזר בוררים אחד כנגד הכלב ואוכלים אותו והשאר מותרים לגבוה, (הגמרא הבינה מסברא שכיון שיש ברירה יש לדבר להיות תלוי בדעתו, דמסתמא דעתו מתחילה שאותו שיבחר יהיה כנגד הכלב. תוד"ה לברור), אמנם אם הטלאים שכנגד הכלב שוים יותר מהטלאים שעם הכלב, והכלב שוה יותר מכל אחד מהטלאים, כולם אסורים מפני שמעורב בכולם מהכלב. והמורה גרס 'כגון דשוה כל חד וחד ארבעה זוזי ופלגי חומשא, וכלבא חמשא זוזי, דההוא זוזא שייך ואתי בכולהו', ופירש רש"י שכל אחד מאותם עשרה שכנגד הכלב שוה ד' זוזים וחצי חומש זוז, ונמצא שכל העשרה שוים ארבעים ואחד זוז, והכלב שוה ה' זוזים, וא"כ יוצא שהתשעה שעמו שוים כל אחד רק ד' זוזים, נמצא שהזוז החמישי של הכלב מתחלק לכל הטלאים שכנגדו.

אלו בהמות פטורים ממעשר בהמה- הכל נכנסים לדיר להתעשר, לאתויי רובע ונרבע ומוקצה (-שהפרישוהו להקריבו לעבודה זרה) **ונעבד** (-שעבד את הבהמה עצמה, כגון שניסך לה בין קרניה) ואתנן ומחיר (וטומטום ואנדרוגינוס לת"ק חייבים ולר"ש פטורים). אמנם יש כאלו שפטורים ממעשר בהמה, דהנה כתיב לגבי בהמה הראויה לקדשים "שור או כשב (פרט לכלאים מן התייש והרחל) או עז (פרט לנדמה שאמו רחל והוא דומה לעז) כי יולד (פרט ליוצא דופן) והיה שבעת ימים (פרט למחוסר זמן) תחת אמו (פרט ליתום, והיינו שהאם מתה או נשחטה ואח"כ ילדה, ולרבי יהושע אפילו אם נשחטה האם והעור קיים אינו נחשב יתום)", וילפינן מעשר בהמה תחת תחת מקדשים לפטור בכל אלו, ומה מעשר אינו בטריפה, דכתיב "כל אשר יעבור" פרט לטריפה שאינה עוברת, דבהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמטה היא אחת מי"ח טריפות, אף לקרבן טריפה פסולה.

ולת"ק דברייתא יוצא דופן חייב במעשר בהמה, דס"ל כר"ש שהוא ולד מעליא לטומאת לידה (נדה מ.), וריש לקיש מבאר דליף מ"אשר תלד" לרבות יוצא דופן, והכא נמי כתיב "כי יולד" לרבות יוצא דופן, **ודלא כרבי יוחנן** דס"ל התם שר"ש מודה שלענין קדשים אינו קדוש, דגמר לידה לידה מבכור דבעי רחם. וכן ס"ל שמחוסר זמן חייב במעשר בהמה. וביתום ס"ל שאפי' אם שחט את האם והעור קיים אין זה יתום, דיכולים להלביש את העור ע"ג הולד להחיותו.

ואף שגם רובע ונרבע וכו' אינם ראויים לקדשים, אין לומדים מקדשים למעטם, דכל דבר שאין מום פוסל בו אין דבר ערוה ועבודה זרה פוסל בו, דכתיב "כי משחתם בהם מום בם" הוקשה השחתה למום (והשחתה זה ערוה כדכתיב "כי השחית כל בשר", והשחתה זה גם ע"ז דכתיב "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל"), ומום אינו פוסל במעשר בהמה דכתיב "לא יבקר בין טוב לרע", (ומחיר הוקש לאתנן. וטומטום ואנדרוגינוס לת"ק הם ספק זכר ספק נקיבה וממילא ממה נפשך הם חייבים, ולר"ש הם בריה בפני עצמה ונתמעטו מקדשים וממילא ה"ה דפטורים ממעשר בהמה).

נ"ז: העיד רבי ישמעאל בן סתריאל מערקת לבינה שבמקומו היו מפשיטים עור המתה כדי להחיות או הולד, ויש שם חזירים שיש להם ס' ריבוא קליפים בבית ההמסס, ופעם אחת נפל ארז ועברו על חודו ברוחבו ט"ז קרונות, ופעם אחת נפלה ביצת בר יוכני (והיתה מוזרת, דביצה רגילה מניח בקן) וטיבעה ס' כרכים ושיברה ג' מאות ארזים.

זמני הפרשת מעשר בהמה

בג' זמנים צריך להפריש בהם מעשר בהמה מכל מה שנולד בין פרק לפרק ואסור לכתחילה מדרבנן לאכול בלי מעשר, אבל קודם לכן מותר, דמעשר הוא מצוה בעלמא ואין איסור לאכול בלי מעשר, והוי טבל מדרבנן. ונ"מ שעד זמן זה מותר למכור ולשחוט, ומזמן זה לא ישחוט, ואם שחט פטור. וקבעו ג' זמנים, מפני שיש ג' זמנים שהבהמות יולדות, שיש בהמות שמבכירות לילד קודם הפסח, ויש בהמות שמאחרות עד בין פסח לעצרת, ויש שאינן יולדות עד בין עצרת לחג, **ובג' זמנים** אלו **תיקנו שצריך לעשר כדי שישהו** בהמותיהם ולא ישחטום עד שיעשרום בזמן הגורן שהוא סמוך לרגל **ויהיו בהמות מצויות לעולי רגלים** לאכילה ולקרבנות. ואין לחוש שימכרום או ישחטום לפני הגורן, דנח לאדם לעשות מצוה בממונו ורק אח"כ למוכרם או לאוכלם, ואע"פ שאפשר גם לעשר קודם הזמן, מ"מ הדרך להמתין לזמן ולעשר הכל יחד. תוד"ה ניחא.

חמשה לפני ראש השנה וחמשה לאחר ראש השנה אין מצטרפים, חמשה לפני הגורן מג' הגרנות הנ"ל וחמשה לאחר הגורן מצטרפים, דאין הגורן מפסיק.

לר"ע זמנם בפרוס הפסח בפרוס עצרת בפרוס החג, ואין פרוס (כמו פרוסה) פחות מט"ו יום, כדאיתא בברייתא ששואלים ודורשים בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום וחצי זה ט"ו יום, (ולרשב"ג שתי שבתות). וכתבו התוס' (ד"ה בפרוס) שמונים את הל' יום לא כולל יום המעשה, אמנם בשקלים היום שבו מתחילים להביא מתרומה חדשה (א' ניסן) בכלל, דכיון שהבאת תמידים הוא דבר המסור לבי"ד, משמיעים על השקלים בא' אדר ולא הקדימו עוד יום כדי לכוין את החשבון. ולא אמר ר"ע כ"ט אדר, משום דס"ל שאדר הסמוך לניסן לפעמים מלא ולפעמים חסר, וא"כ לפעמים זה יוצא בל' אדר.

נ"ח. לבן עזאי זמנם בכ"ט אדר (דס"ל שאדר הסמוך לניסן לעולם חסר), א' סיון (דכיון שלא נולדו הרבה בהמות אם נקדים יש לחוש שיגמרו הבהמות) וכ"ט אב (דס"ל שהאלולים מתעשרים בפני עצמם ולא עם אותם שנולדו לפני אלול, ואם יתמין מלעשר עד כ"ט אלול שזה 'פרוס החג' יבוא לעשר משל אלול על של אב שזה מן החדש על הישן, ולא יעשר קודם כ"ט אב, דצריך לעשר כמה שיותר קרוב לרגל, **ולא בל' אב מפני שלפעמים אב** חסר, וצריכים לעשות היכר בין חדש לישן כדי שלא יעשרו מזה על זה).

לרבי אלעזר ור"ש זמנם בא' ניסן (דס"ל כרשב"ג ששואלים בהלכות הפסח ב' שבתות לפני הפסח ובאותו זמן מעשרים, ולהני תנאי לית להו 'פרוס'), א' סיון, וכ"ט אלול, (ולא בא' תשרי מפני שא"א לעשר ביו"ט משום שהוא צובע בסיקרא, (ואין לומר משום שאין מקדישין ביו"ט, דכיון דעשירי מאיליו הוא קדוש אפילו בלא קראו עשירי, לא שייך לאסור כזה הקדש ביו"ט. תוד"ה ואי), ועוד משום דס"ל שא' בתשרי הוא ראש השנה למעשר בהמה), ולדבריהם כל הנולדים מא' תשרי עד כ"ט אלול מתעשרים יחד, אבל אם נולדו ה' בשנה זו וה' בשנה הבאה אינם מצטרפים משום דהוי חדש וישן, (אבל מגורן לגורן מצטרפים), ור"מ חולק וסובר שראש השנה למעשר בהמה הוא א' אלול.

ובן עזאי מספקא ליה אם אלול שייך לשנה זו או לשנה הבאה, ואף שבן עזאי אמר שכל חכמי ישראל דומים בעיניו כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה (-רבי עקיבא, ורבי יהושע בן קרחה הוא בנו של רבי עקיבא. רש"י. ולרבינו ניסים (תוד"ה חוץ) הכונה לרבי אלעזר בן עזריה), מ"מ כאן לא היה יכול להכריע, משום שאמרו זאת מפי חגי זכריה ומלאכי, ולכן לא רצה לסמוך על מעשיו ולקבוע הלכה בהכרעתו, (התוס' (ד"ה מפי) מביאים שרש"י (כת"י) מפרש שנבואה היא כהלכתא בלא טעמא. והתוס' הקשו שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר, והיה לו לומר שזה הלכה למשה מסיני), ואמר שצריך לעשר בהמות שנולדו באלול בפני עצמם, ואם נולדו לו חמשה באלול וחמשה באב או בתשרי אין מצטרפים, ואם נולדו לו חמשה באב וחמשה באלול וחמשה בתשרי, כונסם לדיר להתעשר אע"פ שיש גרנות באמצע, ונוטל אחד מאלו שנולדו באלול (ואין הכונה שיכוין להוציאו בעשירי, דהא כתיב "לא יבקר", אלא כגון שמנאם רבוצים או עומדים (דאין ההוצאה מעכבת ובדלהלן), דבאופן זה יכול לכוין שאחד מהאלולים יהיה עשירי. רש"י. ולתוס' (ד"ה ונוטל) אין כאן משום "לא יבקר"), **והשאר פטורים ממה נפשך** כיון שאינם אלא חמשה, **ואין לצרפם** לאותם שנולדו בתשרי לגורן אחר עם אלו שיוולדו אח"כ ויעשרם בפרוס הפסח, **ד"עשירי" ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק** ושמא כבר נפטרו באותו שנטל מן האלולים, דאלול הוא ראש השנה.

סדר הפרשת מעשר בהמה

<u>נ"ח</u>: כיצד מעשרים- כונס את כל הבהמות לדיר, ועושה פתח קטן שא"א לצאת בו שנים יחד, ומביא את אמותיהם והם גועות בחוץ, והטלאים יוצאים לקראת אמם, (ואינו מוציאם בעצמו, דכתיב "יעבור". ואינו מביא ירק, גזירה שמא יהיה ביניהם לקוח או יתום שהם פטורים, ואף שיתום שנולד ואח"כ מתה אמו חייב, והוא יוצא רק ע"י ירק, מ"מ כאשר מעמיד את אמותיהם מבחוץ יש לו היכר שיתום ולקוח פטורים), ומונה אחד שנים וכו' בשבט, (דכתיב "תחת השבט"), ואת העשירי צובע בסיקרא ואומר 'הרי זה מעשר'.

מה מעכב בסדר ההפרשה- המנין בשבט והסיקרא אינם מעכבים בדיעבד, וכן אם מנאם רבוצים (-שכובים) או עומדים אינו מעכב, דכתיב "העשירי קודש" מכל מקום. וכן אם לא קרא שמו 'עשירי' אינו מעכב, דכתיב "יהיה קודש".

היו לו מאה ונטל עשרה יחד ומתוכם נטל אחד, לת"ק זה מעכב מפני שצריך למנותם דכתיב "העשירי" ואין זה עשירי, ולרבי יוסי ברבי יהודה אינו מעכב, דס"ל כאבא אלעזר בר גומל דהא דכתיב "ונחשב לכם תרומתכם" איירי בשתי תרומות, תרומה גדולה ותרומת מעשר, וכשם שתרומה גדולה ניטלת באומד הדעת כמה יש בכרי, ובמחשבה (שמחשב ואומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הם תרומה, אי נמי נותן עיניו בצד זה ואוכל מצד אחר, ואומד ומחשבה נלמדים מ"ונחשב". רש"י. והתוס' ד"ה במחשבה) מוכיחים שבלא דיבור נמי הוי תרומה), כך תרומת מעשר ניטלת באומד ובמחשבה, וסובר רבי יוסי ברבי יהודה שמעשר נקרא תרומה, דכתיב "מעשר בני ישראל אשר ירימו תרומה", והוקש מעשר בהמה למעשר דגן דכתיב "ואת מעשרותיכם" – מעשר בהמה ומעשר דגן, שגם מעשר בהמה ניטלת באומד ובמחשבה כמעשר דגן.

מדברי התוס' בענין הפרשת תרומה באומד ומחשבה-

א' מן התורה אין שייך אומד בתרומה גדולה, דחיטה אחת פוטרת את הכרי, אלא שכיון שבתרומת מעשר ששיעורה מעשר מן המעשר שייך אומד, וגם תרומה גדולה מדרבנן יש לה שיעור, שייך בה אומד. תוד"ה כשם.

ב' אף במתכוין יכול להוסיף על השיעור, דטעמא דניטלת מאומד הוא כדי שיתרום בעין יפה, דמתוך שירא שלא יטול פחות נוטל בעין יפה. שם.

ג' דווקא ללוי יש מצוה לתת תרומת מעשר בעין יפה, אבל בעה"ב המפריש תרומת מעשר ממעשר שבידו, אין לו לעשות עין יפה בשל אחרים, ואפילו אם יש לו רשות אין לעשות כן כדי שלא יתרעמו עליו אם יטעה באומד שלו. שם.

ד' בירושלמי מבואר שרבנן חולקים על רבי אלעזר בר גומל וסוברים שרק תרומה גדולה ניטלת מאומד, ולא תרומת מעשר, ולירושלמי גם לרבי אלעזר אינו לכתחילה להפריש באומד, או שגם רבנן מודים שבדיעבד מועילה הפרשה מאומד (ואינו מרבה במעשרות, דאינו מתכוין להרבות, אלא מתכוין לאומד יפה), אלא דס"ל שעדיף במנין. ולרבי אלעזר המרבה במעשרות אין מעשרותיו מקולקלים, דבמעשר נמי יכול להפריש מאומד. שם.

ה' שיטת התוס' (ד"ה אף) שגם לרבנן תרומת מעשר ניטלת במחשבה, ומרש"י משמע דס"ל דלא מהני, ולענין תרומה גדולה אין ראיה שאף בתרומה גדולה לא מועילה מחשבה.

דיני מעשר בהמה

קפץ אחד מן המנויים (-שכבר עברו בפתח אע"פ שאינם מעושרים, דנפטרו במנין הראוי), **לתוכם**, כולם פטורים, דאין ידוע איזה מהדיר פטור, **ואם נתערבה בהמה שהיא עצמה מעשר**, כולם ירעו עד שיפול בהם מום, ויאכלו במומם לבעלים.

טריפה פטורה ממעשר, דכתיב "יעבור" פרט לטריפה כגון שנשברו רגליה מן הארכובה ולמעלה **שאינה עוברת** מפני שאינה יכולה ללכת.

<u>נ"ט</u>. עשירי מאיליו הוא קדוש, דתניא קרא לתשיעי עשירי והעשירי נשתייר בדיר, התשיעי נאכל במומו דקריאת 'עשירי' מקדשת את התשיעי או את הי"א, אבל האחרים לא נפטרו כיון שהוא תשיעי למנין הבהמות, (וי"א שהוא חולין וכדלהלן) והעשירי מעשר מאליו אע"פ שלא יצא. (אבל מהא דתניא שאם לא קראו עשירי הוא קדוש דכתיב "העשירי יהיה קודש" מכל מקום, אין ראיה, דדילמא לא קראו הכתוב עשירי שיהיה לו דין מעשר להעלותו לירושלים ולהקריבו, **אלא קדוש** גרידא קרייה רחמנא, שחלה עליו קדושה ואינו נאכל אלא במומו. ל"א דילמא מיירי שלא קראו הבעלים 'עשירי' אלא קרא שמו 'קדוש', ולכן הוא מעשר, אבל בלא קראו כלל אינו קדוש כשאר מעשר. **ואם מת העשירי בדיר, התשיעי נאכל במומו וכולם פטורים.**

<u>נ"ט</u>: קרא לתשיעי עשירי, לר"ש אינו קדוש אא"כ לא עקר מהעשירי שם עשירי, דאם האחד עשר שדינו שאם קראו עשירי ולעשירי קרא תשיעי הרי הוא קדוש ליקרב שלמים, מ"מ אם קרא לעשירי עשירי אינו קדוש, כ"ש שהיוצא תשיעי שלעולם אינו קדוש ליקרב שלמים (כי"א שקראו עשירי), אלא הוא קדוש לענין שאינו נאכל אלא במומו, **שאינו קדוש אם קרא לעשירי עשירי.** ולרבנן חלה קדושה על התשיעי אף אם קרא לעשירי עשירי, דהיא הנותנת, דדווקא אחד עשר שקדושתו חמורה **שהוא קדוש ליקרב, אינו קדוש אם קרא לעשירי עשירי**, משא"כ תשיעי שקדושתו קלה **שאינו קדוש ליקרב הרי הוא קדוש** אע"ג שקרא לעשירי עשירי. ועוד י"ל שדווקא האחד עשר אינו קדוש אם נתברר העשירי, כיון שהעשירי כבר נתברר, אבל התשיעי כיון שעדיין לא נתברר העשירי הרי הוא קדוש אע"ג שאח"כ נתברר העשירי.

מנין הראוי פוטר והיינו שאם כשיצאו היה ראוי לצאת עשירי ולבסוף לא יצא, כגון שמת אחד מאלו שעדיין לא נמנו, אלו שנמנו פטורים, (דכתיב "כל אשר יעבור" ולא שכבר עבר, ובהכרח איירי שנפטר במנין הראוי, דאם עישר עליהם א"צ דרשה לפוטרם), ואלו שלא נמנו מצטרפים לגורן אחר. ואם מת אחד המנויים, ממשיך למנות כדרכו.

דיר שיש לו ב' פתחים ויצאו חלק בפתח אחד וחלק בפתח השני, ונשארו עוד שלא יצאו- אם בסך הכל יצאו עשרה בפתח אחד, נוטל את העשירי למעשר, ואלו שיצאו בפתח השני, אם כשיצאו היה ראוי לצאת בפתח שלהם עשרה, נפטרו במנין הראוי (דאף מנין הראוי גם לפתח אחר פוטר), ואם כשיצאו לא היה ראוי לצאת בפתח שלהן עשרה, יצטרפו לגורן אחר.

מי שיש לו ט"ו טלאים צריך להכניס את כולם בין כחושים בין שמנים לדיר (ולא יכניס רק עשרה כחושים, והשאר פטורים משום שאינם אלא חמשה), ויוציא עשרה ונוטל אחד מהם למעשר, **והשאר מצטרפים לגורן אחר**, וקמ"ל תרתי, א' שאינו יכול לברור הכחושים. ב' שהשאר מצטרפים לגורן אחר. אך כיון שכבר שנינו לעיל דחמשה לפני הגורן וחמשה לאחר הגורן מצטרפין לעשרה, צ"ל שכוונת הגמרא שלא יכניס רק עשרה ויוכל למכור או לשחוט את השאר אע"פ שהגיע הגורן כיון שאינם בני מעשר, אלא יכנוס את כולם לדיר ויוציא עשרה, וכיון שכבר הוקבעו בדיר למעשר אינו יכול למוכרם ולשוחטם בינתיים.

<u>ס</u>. מי שיש לו י"ט טלאים והוציאם זוג זוג, אחד מהזוג החמישי קדוש, **והשאר מצטרפים לגורן אחר.**

דיני טעות במנין הבהמות למעשר

יצאו שנים יחד מונה אותם שנים, ואם מנאם אחד הרי **התשיעי והעשירי** למניינו **מקולקלים**, דהוא סבור שהתשיעי חולין והעשירי מעשר, ובאמת דינו כקרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי, שהעשירי מעשר ואחד עשר קרב שלמים. פירוש אחר, מקולקלין הכונה שלא חלה עליהם קדושה ליקרב אלא נאכלים במומם, דאף שבעלמא אם קרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי העשירי קרב מעשר והאחד עשר קרב שלמים כדלקמן, היינו דווקא כשלא טעה אלא מתשיעי ואילך, אבל הכא שכל המנין למעלה מתשיעי הוא טעות, אינם קדושים ליקרב, ומיירי שיצאו שנים בשמיני או בשביעי. ויש מפרשים שלא טעה במנין אלא נתכוין למנות שנים לאחד, שרק בטעות חלה קדושה ולא בכונה, ורש"י דוחה פירוש זה. ורבו של רש"י פירש דמקולקלים היינו דקדושה חלה על שניהם, וכמבואר בהמשך המשנה שבקרא לתשיעי עשירי העשירי מעשר והתשיעי קרב שלמים. וכתבו התוס' (ד"ה יצאו) דאף שבקרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי, עשירי מעשר ואחד עשר שלמים, וכדלהלן, הכא ביצאו שנים כשהגיע לשישי או לשביעי, ומנאם לאחד, הם מקולקלים, דמספקא לן אם נעשין כאחד ע"י שמנאן אחד או לא.

מנאם זוגות זוגות או מאות מאות, אמר רבי יוחנן 'עשירי למניינו הוא קדוש'. שיטת רב מארי שכוונת רבי יוחנן שהקבוצה שהמונה קראה עשירי היא קדושה, ושיטת רב כהנא שכוונת רבי יוחנן שהעשירי שיצא מהפתח קדוש. והא דתנן שאם יצאו שנים כאחד ומנה אותם לאחד התשיעי והעשירי מקולקלים, לרב מארי ניחא כיון שלעשירי קרא תשיעי ולאחד עשר קרא עשירי, ולרב כהנא צ"ל שכל זה דווקא היכא שהתכוון להוציאם זוגות, אבל ביצאו זוג מעצמם הולכים אחרי המנין שלו.

מנאם למפרע (-שקרא לראשון עשרה ולשני תשעה וכו' ולעשירי קרא אחד), היוצא עשירי הוא קדוש, ודין זה הוא גם לרב מארי דס"ל שהולכים לפי המנין של המונה, דשאני הכא שבפרסית עשירי נקרא חד.

<u>ס</u>: קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי, התשיעי נאכל במומו לבעלים, והעשירי מעשר, והאחד עשר קרב שלמים, דכתיב "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש", משמע בין שקראו הוא עשירי בין שהיה עשירי למנין ולא קראו עשירי. אמנם השמיני והשנים עשר שקראם עשירי אינם קדושים, דכמו שהוא עצמו אינו קדוש אלא בסמוך לו שאין לך סמוך לו יותר ממנו, כך בטעות אין מתקדש אלא הסמוך. שיטת ר"מ שהאחד עשר עושה תמורה, ושאל רבי יהודה וכי תמורה עושה תמורה והא כתיב "תמורתו" ולא תמורת תמורתו, ואחד עשר שקראו עשירי היינו תרומת מעשר, **וענו בשם ר"מ שאם האחד עשר קרב בהכרח אין דינו כתמורה** אלא הקדש ראשון, דתמורת מעשר אינה קריבה, **ורבי יהודה עצמו סובר** (ס"א.) שהי"א הוא שלמים, כדדריש בסיפרא מ"ואם זבח שלמים קרבנו מן הבקר" לרבות אחד עשר לשלמים (וסתם סיפרא רבי יהודה. אבל תשיעי אינו שלמים שהרי הקדש מקדש לאחריו ולא לפניו, דאינו עושה תמורה אלא אחרי שהוא קדוש), וס"ל שתמורה עצמה קריבה, ורק תמורת האחד עשר אינה קריבה דאין תמורה עושה תמורה.

שיטת רבי אלעזר בן רבי שמעון שאין האחד עשר קדוש אא"כ שתק בתשיעי (והיינו שלא יקרא לו עשירי, אי נמי אפילו קראו תשיעי לא נחשב ששתק בתשיעי, דהוה כאילו קראו לעשירי עשירי. תוד"ה עד), וקרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי, דס"ל כרבי יהודה שמה שאם קרא עשירי בטעות הוי מעשר זה מדין תמורה, וסבר כאביו ר"ש שא"א להמיר ב' פעמים והכא נמי אין שני טעויות למעשר.

אחד עשר שקראו עשירי אינו מקודש אא"כ לא קרא לעשירי עשירי.

דין יצאו שנים יחד, ומתי הי"א קדוש היכא שקראו עשירי- רבא אומר שאם יצאו שנים בתשיעי, אם קרא לשניהם תשיעי, הרי העשירי האמיתי קדוש מעצמו, והתשיעי חולין שהרי קראו תשיעי, ועשירי וחולין מעורבין זה בזה ואינם נאכלים אלא במומם, והגוזז והעובד באחד מהם אינו סופג ארבעים דשמא חולין הוא. **אבל אם קרא לשניהם עשירי, עשירי ותשיעי מעורבים.**

וכן הדין **ביצאו שנים בעשירי וקראן עשירי, עשירי** שהוא מעשר גמור **ואחד עשר** שהוא קדוש וקרב שלמים **מעורבים**, ודינם כדלהלן:

לרבי שמעון שניהם יקרבו ויאכלו כחומר קודש שבהם דטעונים שתי מתנות והרמת חזה ושוק כשלמים, דס"ל שמביאים קדשים

לבית הפסול, (ואף ששלמים טעונים סמיכה ומעשר אינו טעון סמיכה, כיון דסמיכה אינה מעכבת אין חוששים לזה, וכן מצינו בכמה מקומות שאם א"א לסמוך מקריבים בלי סמיכה, ומה שמצינו בכמה מקומות שאין להקריב בלי סמיכה, י"ל דהיינו במקום שאפשר לתקן ע"י שירעה וביא בדמיו אחר או באופן אחר, ומצורע ספק מוחלט מביא אשמו ולגו, דלתקוני גברא שאני, וערל וטמא שאני דלאו בני סמיכה נינהו, ערל כגון שמתו אחיו מחמת מילה שא"א להמתין עד שימול, וטמא כגון זב ומצורע בקרבן הקבוע לו כגון עולת ראייה וחגיגה שעובר עליהם בבל תאחר. ועוד י"ל דהכא כל קרבן בשעת הקרבתו י"ל שאינו חייב בסמיכה, אבל כשמביא קרבן שהוא ודאי חייב בסמיכה אין להביא בלי לסמוך. (תוד"ה והא). עוד כתבו התוס' שאף ששלמים טעונים ד' מתנות ומעשר מתנה אחת, ר"ש סובר כרבי אליעזר שבנתערבו מתן ד' במתן אחת נותן ארבע, ואם חייבים אחת זה לשם מים בעלמא.

ולרבנן שניהם ירעו, דס"ל שאין מביאים קדשים לבית הפסול וכיון שהחזה ושוק צריך לתתם לכהנים והכהנים מועטים שמא לא יהיו כהנים מצוים לאוכלם ויפסלו בלינה לשני ימים ולילה אחד, ואותו שהוא מעשר היה יכול להאכל לכל אדם ומצויים לו הרבה אוכלים ולא יבוא לפסול לינה, **והא דתני בברייתא ששניהם ימותו** ע"י שכונסם לכיפה, **היינו במעשר בזמן הזה** ואין מניחים אותו לרעות עד שיפול בו מום **משום תקלה** שיבוא בינתיים לידי גיזה ועבודה, או שישחוט בלי מום, (ולא ס"ל להא דאמר רב הונא בריש פירקין שהאידנא לא נוהג מעשר גזירה משום לקוח ויתום. רש"י. והתוס' (ד"ה במעשר) כתבו שאף בזמן הזה אם עישר חל עליו שם מעשר), וקמ"ל שאפי' שנים דנפיש פסידא אינו ממתין שימותו כדי לאוכלם במומם).

וקמ"ל שאם קרא לשניהם עשירי שניהם קדושים, אע"פ שלא נעקר שם עשירי מהעשירי האמיתי.

והא דתנן שאם לא נעקר שם עשירי מהעשירי אין האחד עשר קדוש, איירי בזה אחר זה. ואם יצא עשירי ולא אמר כלום, אין האחד עשר קדוש, דשתיקה אינה עקירה.

יצאו שנים בעשירי ולא קדם אחד את חבירו, הגמ' מסתפקת אם שניהם קדושים כיון שיצאו יחד, ועשירי וי"א מעורבים זה בזה, או שכיון שלא נעקר שם עשירי אין האחד עשר קדוש, ורק היכא שאחד קדם והוציא ראשו וקראו אחד עשר והחזיר ראשו ויצא עם עוד אחד, שבזה כיון שעקר שם עשירי, עשירי ואחד עשר מעורבים זה בזה.

שיטת רבי שאם קרא לעשירי אחד עשר ולאחד עשר עשירי אין האחד עשר קדוש, דקריאה לעשירי אחד עשר אינה עקירה. ורבא מעמיד את דברי רבי כשיש לו עוד הרבה בהמות לעשר, ומשום שבזה אנו מפרשים שכוונתו שבבהמה זו נשלם המעשר הראשון, אבל כשאין עוד בהמות חשיב עקירה.

ס"א. האומר לשלוחו צא ועשר עלי וטעה וקרא לאחד עשר עשירי אינו קדוש דכיון שהוא שלמים מפסידו חזה ושוק שצריך לתת לכהנים, ויכול לומר שלא עשאו שליח להפסידו, **ואם קרא לתשיעי עשירי לרב פפי הרי הוא קדוש** מפני שאוכלו במומו ואינו מפסיד, (אע"פ שצריך להמתין שיפול בו מום, ואסור בגיזה ועבודה, אי נמי ס"ל שהטעם שאחד עשר אינו קדוש משום שמשעה שיצא עשירי עשה שליחותו, דעשירי מאיליו קדוש. תוד"ה לתשיעי), **ולרב פפא אינו קדוש**, דאמר ליה **לתקוני שדרתיך ולא לעוותי** שצריך להמתין שיפול בו מום, ועוד שאסור בגיזה ועבודה, **דזה טעות, ואף שהשולח שליח לתרום שהדין הוא שצריך לתרום אחד מחמישים, אם פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה, שאני התם** שיש שתורמים אחד מארבעים או משישים, ויכול לומר לו להכי אמדתיך שרצונך לתרום כמו שתרמתי.

מסכת ערכין

מסכת ערכין עוסקת ברובה (ב. – כ"ד.) בנדרי ערכין, והיינו הנודר לשלם ערך אדם (-ערך פלוני עלי), שהוא חייב לשלם כפי הערך הקצוב בתורה, התלוי אם זה איש או אשה, ובגיל הנערך, ואינו תלוי בשוויו להמכר בשוק. וכן יבואו דין הנודר 'דמי פלוני עלי' שאז שמים את שוויו כפי שהוא נמכר בשוק. ובהמשך המסכת (כ"ד. – ל"ד.) יבואו דיני המקדיש שדות ובתים, ובדיני גאולת המוכר שדות ובתים.

פרשת ערכין מבוארת בתורה בסוף חומש ויקרא וכדלהלן: " וידבר ד' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, איש כי יפליא נדר בערכך נפשת לד'. והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן שישים שנה, והיה ערכך חמישים שקל בשקל הקודש. ואם נקבה היא, והיה ערכך שלושים שקל. ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה, והיה ערכך הזכר עשרים שקלים ולנקבה עשרת שקלים. ואם מבן חודש ועד בן חמש שנים, והיה ערכך הזכר חמשה שקלים כסף ולנקבה ערכך שלשת שקלים כסף. ואם מבן שישים שנה ומעלה אם זכר והיה ערכך חמשה עשר שקל, ולנקבה עשרה שקלים. ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן, על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן".

סדר הנושאים העיקריים במסכת- מי מעריך או נערך או נודר או נידר (ב. – ו: וכדי לבאר לשון המשנה 'הכל מעריכין' וכו', מבארת הגמרא הכל לאתויי מאי בערכין ובעוד הרבה דינים, וכן מה באים לחדש כשכתוב הכל חייבים ב... כהנים לוים וישראלים). שיעור חיוב ערכין למי שאין ידו משגת לשלם את השיעור הקצוב בתורה (ז: ח. י"ז. – י"ח). שיעורי ערכין (י"ח. – י"ט). חיוב הנודר לתת כמשקל גופו וכדומה (י"ט – כ). דיני הקדש ופדיון שדה אחוזה ומה דינה ביובל (כ"ד: - כ"ז:). דיני חרמים (כ"ח. – כ"ט:). גאולת שדה אחוזה שמכרה (כ"ט: - ל:). גאולת בתי ערי חומה (ל"א. – ל"ב:). גאולת בתי החצרים וערי הלוים (ל"ג).

נושאים נוספים שנתבארו במסכת- דיני צדקה (ו'). דיני גוסס ויוצא ליהרג (ו: - ז:). דיני אשה שאינה יודעת אם היא בימי זיבה או נדה. (ח'). כמה חודשים מלאים וחסרים ניתן לעשות בשנה (ח: - ט:). כלי השיר שבמקדש (י. – י"ב). באיזה שנה לשמיטה היה החורבן (י"ב. – י"ג). חיובי ממון קצובים (י"ג: - ט"ו). איסור לשון הרע (ט"ו – ט"ז). תוכחה (י"ז:). על איזה חיובים ממשכנים (כ"א). גבית חוב וכדומה מיתומים (כ"א: - כ"ב:). מתי המגרש צריך לידור הנאה מאשתו. (כ"ג).

הכל מעריכין

הכל לאתויי מאי

מסכת ערכין פותחת בדין מי מעריך (-ערך פלוני עלי) או נודר (-דמי פלוני עלי) או נערך (-ערכי עלי או ערך פלוני עלי) או נידר (דמי עלי או שאחר אמר עליו דמי פלוני עלי). והגמרא מבארת מה באה המשנה לרבות באומרה 'הכל', במשנה שלנו ובמשניות נוספות.

ב. מי מעריך- הכל מעריכין (-שאם אמר ערך פלוני עלי, נותן לפי הערך הכתוב בפרשת ערכין, לפי השנים של הנערך), **כהנים לוים וישראלים, נשים ועבדים** (ומשלמים לאחר זמן כשנתגרשה האשה או נשתחרר העבד. רש"י. אי נמי כגון שנתנו להם על מנת שאין לרב או לבעל רשות בהם, וגובים מהם, ואפילו אם אין להם, כותבים עליהם וגובים לאחר זמן. תוד"ה נשים), **טומטום ואנדרוגינוס, ואף מופלא הסמוך לאיש** (-בן י"ב שנה ויום אחד, שאינו איש עד שיביא ב' שערות, ובודקים אותו אם יודע להפלות ולפרש לשם מי נדר או הקדיש) **מערך, אבל חרש שוטה וקטן אין מעריכין מפני שאין בהם דעת. עכו"ם (ה:) לר"מ אינו מעריך ולרבי יהודה מעריך. הגוסס והיוצא ליהרג (ו:) מעריכים.** כתבו התוס' (ד"ה הכל) שבנזיר ובנדרים הזכיר כינויים, כדי שלא להזכיר שם שמים לבטלה, וכאן לא הזכיר מפני שלא היו מזכירים שם שמים על הערכין.

מי נערך- הכל נערכין (-אם אמר ערכי עלי או שאמר ערך פלוני עלי), **כהנים לוים וישראלים נשים ועבדים** (ועבד נערך כזכר ולא כאשה. תוס' שם), **וחרש שוטה וקטן, ואף מנוול ומוכה שחין** (דאף דאינו בדמים ישנו בערכין דכתיב "נפשות" – כל דהו. וכתבו התוס' (ד"ה לאתויי) דמיירי גם בעבד, ואף שעבד מנוול ומוכה שחין יש לו דמים כיון שהוא נמכר לקנס, הכא מיירי בטריפה. עוד כתבו התוס' (ד"ה כל) שלא כל דבר שישנו בדמים ישנו בערכין, אלא דווקא אדם, אבל דקל וקרקע לא). **טומטום ואנדרוגינוס אין נערכים, מפני שאינו נערך אלא זכר ודאי ונקיבה ודאית** דזכר ונקיבה כתובים בפרשה. **קטן פחות מבן חודש אינו נערך,** (המעריך פחות מבן חודש, לרבנן לא אמר כלום, ולר"מ נותן דמיו, דאדם יודע שאין ערך לפחות מבן חודש וגמר ואמר לשם דמים). **עכו"ם (ה:) לר"מ נערך ולרבי יהודה אינו נערך. הגוסס והיוצא ליהרג (ו:) אינו נערך, ולרבי חנינא בן עקביא נערך מפני שדמיו קצובים.**

מי נודר- הכל נודרים (-דמי פלוני עלי) **כהנים לוים וישראלים, נשים ועבדים, טומטום ואנדרוגינוס, ועכו"ם,** (ומנוול ומוכה שחין. תוד"ה נדר). **אבל לא חרש שוטה וקטן מפני שאין בהם דעת. הגוסס והיוצא ליהרג נודרים.**

מי נידר- הכל נידרים (-דמי עלי או שאחר אמר עליו דמי פלוני עלי) **כהנים לוים וישראלים נשים ועבדים, וטומטום ואנדרוגינוס** שהרי יש להם דמים, **וחרש** (דיש לו דמים, והא דאמר בב"ק (פ"ה:) חרשו נותן לו דמי כולו, מיירי בחרש שאינו יכול להתרפאות, אי נמי חרש בידי שמים יש לו דמים. תוד"ה חרש) **שוטה וקטן ופחות מבן חודש ועכו"ם, אבל הגוסס והיוצא ליהרג (ו:),** (וכן מנוול ומוכה שחין שאינם שוים כלום. תוד"ה נדר), **אינם נידרים.**

סמיכה- הכל סומכין, ואפי' יורש, דילפינן מתמורה (-סוף הקדש מתחילת הקדש), **ולרבי יהודה יורש אינו סומך דכתיב "קרבנו" ולא קרבן אביו, ורבנן לומדים מ"קרבנו" למעט** שאין ישראל סומך על **קרבן עכו"ם וקרבן חבירו, ומ"קרבנו" נוסף לומדים לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה,** - שאם חמשה הביאו קרבן בשותפות כולם צריכים לסמוך עליו, **ולרבי יהודה בעלי חוברין לא מתרבים** אלא אחד סומך לכולם, ולא חשיב סומך על קרבן חבירו כיון שהוא שייך בקרבן.

תמורה- הכל ממירין. יורש, **לרבנן ממיר דכתיב "המר ימיר", ולרבי יהודה אינו ממיר דילפינן מסמיכה** (-תחילת הקדש מסוף הקדש), **ומ"המר ימיר" מרבה רבי יהודה אשה, ורבנן מרבים אשה מ"ואם", ורבי יהודה "ואם" לא דריש.**

ב: סוכה, לולב, ציצית, תפילין, ושופר- הכל חייבים בסוכה ובלולב ובציצית ובתפילין, קטן שאינו צריך לאמו משניעור משנתו ואינו קורא אמא **חייב בסוכה,** קטן היודע לנענע **חייב בלולב,** קטן היודע **להתעטף חייב בציצית,** קטן היודע **לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין,** וקטן **שהגיע לחינוך** (חד אמר כבן שמונה כבן תשע וחד אמר כבן תשע כבן עשר, שמחנכים אותו לשעות. יומא פ"ב. רש"י. והתוס' (ד"ה שהגיע) כתבו דשם מיירי לענין חינוך להתענות, אבל בשאר מצוות בכל מצוה חייב כשיודע לעשותה) **חייב בשופר, דתנן אין מעכבין את התינוקות מלתקוע,** (אבל לא אומרים להם שיתקעו, והיינו כשלא הגיעו לחינוך, (ומיירי בהגיע לחינוך של שבת ולא של שופר, דבלאו הכי ליכא חידוש, דקטן האוכל נבילות אין ב"ד מצווים להפרישו), אבל בהגיע לחינוך מתעסקים עימו שילמד לתקוע. תוד"ה מן אין).

עוד כתבו התוס' (ד"ה הכל חייבים בציצית) שמי שאינו יכול לקנות טלית אינו חייב בציצית, בין למ"ד שזה חובת טלית ובין למ"ד שזה חובת גברא, והא דאמרינן דבעידנא דריתחא עונשים על מי שאינו לובש טלית עם ציצית, היינו בזמנם שכל הטליתות היו של ד' כנפות, ונענש מפני ששינה כדי להפטר, אבל בזמן הזה אין עונש למי שאינו קונה ד' כנפות.

עוד כתבו התוס' (ד"ה היודע) שרק קטן היודע להתעטף חייב, משום דכל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה, שמעטפים טליתם עד שפמם, ונותן ציצית אחד מלפניו ואחד מלאחריו מימין וכן לשמאל. ואפילו למ"ד ציצית חובת טלית, מ"מ כלי קופסה אינם חייבים אלא למי שהוא עצמו מחויב ויודע להתעטף. והלכה שציצית חובת גברא.

ראיה- הכל חייבים בראיה (כתבו התוס' (ד"ה הכל חייבים בראיה) שרש"י בחגיגה (ב.) מבאר שהכונה לראית פני העזרה, אבל בירושלמי איתא שהכונה לקרבן, אבל בראית פנים בעזרה אפילו טף חייבים, דכתיב "הקהל הנשים והטף" אך זה אינו אלא אסמכתא, ומ"מ הכונה כאן גם לקרבן), **ואפי' מי שחציו עבד וחציו בן חורין, ולרבינא חציו עבד וחציו בן חורין פטור מראיה, (וללישנא בתרא דברי רבינא הם למשנה ראשונה שבית הלל סברו שהוא עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, אבל למשנה אחרונה שהודו בית הלל לבית שמאי שכופים את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו, מפני שאינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין, והתורה אמרה "לא תוהו בראה לשבת יצרה", חייב בראיה,** שכיון שבידינו לשחררו כמשוחרר דמי שאין לרבו רשות עליו, ולא קרינן ביה אדון אחר, דאינו יכול לעכבו מלעלות לרגל כדי לעשות מלאכתו, אבל לענין קנס במעוכב גט שחרור הגמרא (גיטין מ"ב:) מסתפקת אם נחשב שיש לו אדון. תוד"ה במשנה), אבל עבד גמור פטור מראיה, דכתיב "את פני האדון ד' " מי שאין לו אדון אלא הוא. **ו'הכל' בא לרבות מי שהיה חיגר ביו"ט ראשון ונתרפא,** וחיגר פטור דכתיב "רגלים" פרט לבעלי קביים, **והיינו למ"ד שימי הרגל הם תשלומין זה לזה** שני לראשון ושלישי לשני וכו', דלדבריו כל יום חשוב בפני עצמו, ואם נעשה ראוי בשני חייב, **ולמ"ד שכל ימי הרגל הם תשלומין** למי שהוא ראוי ומחויב **בראשון** ולא הקריב, שהוא מקריב כל שבעה, אבל מי שלא נראה בראשון שוב אינו חייב, **'הכל' בא לרבות סומא באחת מעיניו, ודלא כהסובר** שסומא באחת מעיניו פטור (ודריש יִרְאֶה יֵרָאֶה כדרך שבא לראות כך בא ליראות).

ג. מגילה- הכל חייבים במגילה, ואף נשים לפי שאף הן היו באותו הנס, וחייבות לקרותה וכשרות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם. רש"י. והתוס' (ד"ה לאתויי נשים) כתבו בשם בה"ג שאינן מוציאות זכרים אלא רק נשים, וכדאיתא בתוספתא שטומטום ואנדרוגינוס חייבים ואין מוציאין הרבים ידי חובתם, ואנדרוגינוס מוציא מינו ואין מוציא את שאינו מינו, טומטום ומי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו, ונשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת מגילה, ומוסיף הבה"ג שהם חייבים בשמיעת המגילה, לפי שהכל היו בספק להשמיד ולהרוג ולאבד.

זימון- הכל חייבים בזימון, ונשים מזמנות לעצמן, ועבדים מזמנים לעצמם, ג' נשים או ג' עבדים, אבל ב' נשים או ב' עבדים לא

מצטרפים עם אנשים, דאין הנשים אומרות ברית, ואין העבדים אומרים 'על נחלתנו'. (וכתבו התוס' (ד"ה מזמנות) שאין חיוב לנשים לזמן, ועל זה סמכו נשים שלנו שאין מזמנות). **והכל מצטרפים לזימון, וקטן היודע למי מברכים מזמנים עליו.** וכתבו התוס' (ד"ה לאתויי קטן) שלהלכה אין מזמנים על קטן עד שיביא ב' שערות.

זיבה- הכל מיטמאין בזיבה, ואפי' תינוק בן יומו. רבי יהודה לומד דין זה מ"איש איש כי יהיה זב מבשרו", **ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה לומד מ"לזכר ולנקיבה" - בין גדולים בין קטנים, ו"איש איש" – דיברה תורה בלשון בני אדם.**

טמא מת- הכל מיטמאין בטמא מת, **ואפי' קטן** מטמא אוכלין ומשקין כגדול, **דכתיב "ועל הנפשות אשר היו שם" ואמנם קטן אינו ענוש כרת דכתיב "איש אשר יטמא".**

נגעים- הכל מיטמאין בנגעים, ואפי' קטן, דכתיב אדם. אשה מיטמאה בצרעת דכתיב "והצרוע", אמנם אינה פורעת ופורמת דכתיב "איש צרוע". הכל כשרים לראות את הנגעים, ואפי' כהן שאינו בקי בהן ובשמותיהן, ובלבד שאם מסברי ליה הלכות נגעים **סבר**, והולך תלמיד חכם ישראל ורואה עימו ואומר לו אמור טמא והוא אומר, אמור טהור והוא אומר, שהטומאה והטהרה תלויה במאמר הכהן. התוס' (ד"ה דמסברי) מביאים ב' צדדים אי מסברי להו וסבר קאי אכהן, או דקאי אישראל אבל הכהן יכול להיות שוטה.

קידוש אפר פרה- הכל כשרים לקדש (-לערב מים חיים באפר חטאת), **ואפילו אשה, חוץ מחרש שוטה וקטן, ורבי יהודה מכשיר בקטן, ופוסל באשה ואנדרוגינוס.**

הזאה- הכל כשרים להזות, **וערל** שמתו אחיו מחמת מילה **שהזה** ממי חטאת על הטמא **הזאתו כשרה.**

שחיטה- הכל שוחטין, **ואפילו כותי וישראל מומר.**

<u>ג:</u> עליה לארץ ישראל ולירושלים- הכל מעלין לארץ ישראל, **והכל מעלין לירושלים,** שכופה אדם את בני ביתו לעלות עמו, **ואפילו מנוה יפה** דחו"ל **לנוה רעה** דארץ ישראל, **ואין אשתו** יכולה לעכב עליו, **ואפי' עבדים** (שאם יש לו עבד כנעני מהול ורוצה העבד שלא ימכרוהו אלא בארץ ישראל, כופים את רבו להעלותו. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה לאתויי עבדים) שבכתובות פירש רש"י שיכול להעלות את העבד עברי בעל כרחו של העבד, ור"י פירש שהעבד יכול לכוף להעלותו או שישחררוהו). **ואין הכל מוציאין מארץ ישראל, ואפילו עבד שברח מחוץ לארץ לארץ. ואין הכל מוציאין מירושלים, ואפילו מנוה הרעה לנוה יפה.**

הכל חייבים... כהנים לוים וישראלים, מה בא לחדש

סוכה- הכל חייבים בסוכה כהנים לוים וישראלים, וקמ"ל שאפילו כהנים דבני עבודה נינהו, ואין יכולין לדור איש ואשתו בסוכה, דאין נזקקין לנשותיהן כיון דרמיא עלייהו עבודת הרגל, **ובעינן** "בסוכות תשבו שבעת ימים" - כעין תדורו - איש ואשתו, מ"מ אינם פטורים מן הסוכה אלא רק בזמן העבודה, כהולכי דרכים שפטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה. וכתבו התוס' (ד"ה ובני) שאין לפוטרם מטעם הולכי דרכים אלא בשדות, אבל לא בבית המקדש, וה"ה לוים השומרים.

ציצית- הכל חייבים בציצית כהנים לוים וישראלים, וקמ"ל שאפילו כהנים שהותר להם כלאים בזמן העבודה, דהאבנט היה מכלאים, **וכתיב "לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך", חייבים בציצית, דכיון ששלא בשעת עבודה הם מוזהרים בשעטנז, הרי הם בכלל המצוה.** ונשים אסורות בכלאים, דהשוה הכתוב אשה לאיש, ואין ללמוד מזה לחייבם בציצית, דהוקשה כל התורה לתפילין.

תפילין- הכל חייבים בתפילין כהנים לוים וישראלים, וקמ"ל שאפילו כהנים שבזמן העבודה אינם בכלל מצות תפילין של יד, **דכתיב "ילבש על בשרו" שלא יהא דבר חוצץ בינו ובשרו,** והתפילין צריכים להיות על בשרו תחת בגדיו בקיבורת אצל הכתף, דכתיב "והיה לך לאות" - ולא לאחרים לאות, **חייבים בתפילין של ראש (דאף דכתיב "ושמת המצנפת על ראשו", שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ושם היה מניח תפילין), דתפילין של יד ושל ראש אין מעכבים זה את זה.** ואע"ג דאמר (מנחות ל"ו.) "ולטוטפות בין עיניך" - כל זמן שבין עיניך יהיו שנים, היינו שבשעה שמניח שניהם צריך להקדים של יד. תוד"ה של. **(וגם במצנפת צריך שלא דבר חוצץ בינה לראש, אך שערו היה נראה בין הציץ** המונח על המצח **למצנפת** המונחת על הראש **ושם** במקום שמוחו של תינוק רופס **היה מניח תפילין).**

שופר- הכל חייבים בתקיעת שופר כהנים לוים וישראלים, וקמ"ל שאפילו כהנים שאינם שייכים במצות יובל, דכהנים ולוים מוכרים לעולם (-שאפילו בשנת היובל עצמה אם מכרו הקרקע מכורה ויוצאה והמעות שלהם, אבל בישראל אינה מכורה והמעות חוזרים. רש"י. ולתוס' (ד"ה מוכרין) גם כהן שמכר בשנת היובל הקרקע אינה מכורה והמעות חוזרים, וכוונת הגמרא שבבתי ערי חומה ישראל שמכר גואל שנה אחת, וכהן או לוי גואלים לעולם), **וגואלים לעולם** -מיד, (אבל ישראל אינו מותר לגאול לפני שעברו ב' שנים), **ותני שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות** – מלכויות זכרונות ושופרות, מ"מ כיון שהם שייכים ביובל לענין השמטת כספים (ואף שיובל אינו משמט כספים, מ"מ שמיטת כספים שייכת קצת ליובל כיון שאין שביעית נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג. תוד"ה וגואלין) **ושילוח** עבדים, הם שייכים גם בשופר דראש השנה. (ואין לומר דסלקא דעתך דכיון דכתיב "יום תרועה יהיה לכם" דמשמע יום אחד בלבד, כהנים ששייכים בתקיעה כל השנה דכתיב "ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם" פטורים, דהתם חצוצרות והכא שופר).

<u>ד.</u> מגילה- הכל חייבים במגילה כהנים לוים וישראלים, וכהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם מבטלים עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגילה.

זימון- הכל חייבים בזימון כהנים לוים וישראלים, וקמ"ל שאפילו כהנים שאכלו קדשים חייבים בזימון, דאע"פ שאכילת קדשים היא כפרה דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", מ"מ הא כתיב "ואכלת ושבעת", וזה שייך גם בקדשים. וכן הכל מצטרפים לזימון, ואפילו אם אכלו הכהנים תרומה או קדשים, הם מצטרפים עם ישראלים לזימון, שאע"פ שהזר לא יכול לאכול עם הכהן במאכלו, הכהן הרי יכול לאכול עם הזר במאכלו. התוס' (ד"ה והך) דנים אם ג' בני אדם המודרים הנאה זה מזה אינם מצטרפים, כיון שאין אחד מהם יכול לאכול עם חבירו, או דשאני נדר דאיתא בשאלה.

ערכין- הכל מעריכין כהנים לוים וישראלים. לרבה החידוש בזה הוא לבן בוכרי דס"ל שכהנים אין שייכים במחצית השקל דכתיב "לכל העובר על הפקודים" ושבט לוי לא נפקד, דמ"מ שייכים בערכין, אע"ג דכתיב "וכל <u>ערכך</u> יהיה <u>בשקל</u> הקודש". אביי מקשה שדורשים משם שבנדון ב'השג יד' אין ערך פחות מסלע, ולכן מבאר אביי שהחידוש משום שכהנים אינם שייכים בפדיון הבן, וכתיב "<u>ופדויו</u> מבן חודש תפדה <u>בערכך</u>". רבא מקשה דא"כ באיל האשם דכתיב ג"כ "בערכך" לא יהיו שייכים טומטום ואנדרוגינוס שאינם שייכים בערכין, ולכן מבאר רבא שהחידוש הוא משום דכתיב "והעמידו לפני הכהן" והוה אמינא שנדרוש ולא כהן לפני כהן, קמ"ל.

הכל נערכין, **ואפילו מנוול ומוכה שחין וכדלהלן.**

לבן בוכרי כל כהן ששוקל אינו חוטא, ולא הוי חולין בעזרה משום שהכהן מוסר זאת לציבור. ולרבן יוחנן בן זכאי כהן (וה"ה לוי. תוד"ה כל) **שאינו שוקל חוטא,** דכתיב "זה יתנו" – זה בגימטריא י"ב שבטים, ו"כל העובר" הכונה לים סוף, **והכהנים דורשים לעצמם** (-להנאתם ושלא כדין) מהפסוק "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תיאכל" שאם יביאו מחצית השקל איך יאכלו את העומר ושתי הלחם, ולדידן לא שייך דין זה אלא במנחת כהן לחודיה, אבל בשל ציבור הולכים אחר הרוב.

כמה דרשות לדיני ערכין

<u>ד:</u> ערך סתום- אמר ערך סתם עלי (-שלא אמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי, אלא אמר הרי עלי ערך), **נותן ג' שקלים,** כפחות **שבערכין, דכתיב "בערכך" להביא ערך סתום,** (והא דאיתא בתוספתא שבסתם נותן ה' שקלים, היינו בסתם ערך דזכר. תוד"ה וכמה). **ולא נותן חמישים, משום דתפשת מרובה לא תפשת,** דיש להקשות תפוס את המועט. **ולא נותן שקל, משום שרק מי שאין ידו משגת נותן שקל.** וקמ"ל קרא שאינו נדון בהשג יד, אלא אפילו אין ידו משגת צריך לתת ג' סלעים. **והטעם משום דהוי כמפרש,** (דכיון דיודע הוא שפחות שבערכין הוא ג' שקלים, כמאן דאמר הרי עלי ג' שקלים דמי, ולא דמי לאומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי, דהתם לא מוכחא מילתא, דאין הכל יודעין את שנותיו, משא"כ הכא שלא תלה בשום אדם. רש"י. והתוס' (ד"ה לומר) הקשו שגם באומר ערך פלוני עלי הוא יודע שאינו פחות מבן חודש, ואעפ"כ נדון בהשג יד ונותן פחות מה' סלעים. ולכן ביארו שרק כשלא תלה בנערך הרי הוא כאומר הרי עלי ג' סלעים, אבל כשתלה בנערך גזירת הכתוב הוא שיידון בהשג יד, ואינו כמו מפרש הרי עלי נ' סלעים לבדק הבית). **וי"א שנדון בהשג יד, ואינו חשוב כמפרש.**

ערך אברים- אברים אין להם ערכין -שאם אמר ערך ידי עלי לא אמר כלום, (אבל אם אמר דמי ידי עלי נותן דמי ידו), **דכתיב "בערכך", אמנם אבר שהנשמה תלויה בו** כגון שאמר ערך ראשי או ערך כבדי **יש לו ערך, דכתיב "נפשות"** -בנפש תלה רחמנא.

מת או גוסס אין להם ערכין, **דכתיב** לגבי עני שהעריך **"והעמיד והעריך" כל שישנו בהעמדה ישנו בהערכה.** וכתבו התוס' (ד"ה ולא) שאף דאיתא בחולין (ל.) שחט בה שנים או רוב שנים ועדיין היא מפרכסת דהויא בכלל העמדה והערכה, בהמה אית בה חיותא טפי ויכולה לעמוד, ונקט מפרכסת משום דלא הויא נבילה.

אחד שהעריך מאה חייב בערכין אע"פ שאמר ערך פלוני ופלוני ופלוני עלי, שהזכיר ערך בלשון יחיד (תוד"ה אחד), **דכתיב "נפשות".**

אשה שהעריכה בין איש בין אשה חייבת בערכין, **דכתיב "נפשות".**

מנוול ומוכה שחין שהעריכוהו יש לו ערכין, **דכתיב "נפשות".** ואפשר לדרוש ג' דברים (-אבר שהנשמה תלויה בו, אחד שהעריך מאה, ואשה שהעריכה) **מתיבה זו,** כיון דשקולין הם, ומ"נפשות" לומדים מנוול ומכה שחין.

טומטום ואנדרוגינוס אף שאינם בערכין דכתיב "הזכר" דמשמע זכר ודאי ונקיבה ודאית, **ישנם בדמים, דלא גרע מהאומר** דמי דיקלא עלי. ושייך בהם דין 'נדון בכבודו' (-שאם אמר דמי ראשו עלי וכדו' נותן דמי כולו), **דכתיב "והיה ערכך".**

אביי שואל דמי שאינו בערכין אינו נדון בכבודו, כדמצינו שהאומר ראש עבד זה או ראש חמור זה הקדש משמנים ביניהם כמה שוה ויחלקו דמיו, דאין דרך למכור ראש עבד וחמור, **אבל** באומר ראש פרה זו הקדש אין להקדש אלא ראשה, כיון שהראש נמכר בפני עצמו בבית טבחא, ואין אומרים שנדון בכבודו.

ורבה דוחה שהרי דין זה נאמר גם בעבד אע"פ שהוא שייך בערכין, ובהכרח שיש חילוק בין קדשי מזבח שאין נדון בכבודו לקדשי בדק הבית.

<u>ה.</u> והני מילי בקדושת דמים למזבח, **אבל בקדושת הגוף** מתפשט ההקדש לכולה כיון שהיא ראויה להקרבה, **דלא נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה ואמרו שתימכר לצרכי עולה** שהרי לא הקדיש גופה, **חוץ מדמי אותו אבר** שכיון שחלה עליו קדושת הגוף אינו יכול למוכרה, (ומוכרה לאומר הרי עלי עולה בחייה (-כמו שיכולה לחיות), דאל"כ נמצא הלוקח מקריב עולה חסירה אבר זה שאינו שלו), **אלא באבר שאין הנשמה תלויה בו, אבל באבר שהנשמה תלויה בו מודו לרבי יוסי ורבי שמעון שכולה עולה.** ואף שבמקדיש איל לדמיו קדוש בקדושת הגוף, היכא שהקדיש חד אבר והוא בעל מום אינו קדוש בקדושת הגוף, ולא אמרינן מיגו דקדיש חד אבר קדשה נמי כולה, ומיגו דנחתא ליה קדושת דמים נחתא ליה קדושת הגוף, דתרי מיגו לא אמרינן יחד, **ואם אינו בעל מום** שיכולה לחול עליו קדושת הגוף **הוי ספק.**

רבה מסתפק אם האומר 'דמי ראשי לגבי מזבח' נדון בכבודו ונותן חצי מהדמים, **דלא אשכחן בדמים שאינו נדון בכבודו, או שאינו נדון בכבודו דלא אשכחן לגבי מזבח דנדון בכבודו. תיקו.**

רבא מסתפק אם האומר 'ערכי עלי לגבי מזבח' נדון בהשג יד, **דלא אשכחן בערכין דאין נדון בהשג יד, או שאינו נדון בהשג יד, דלא אשכחן לגבי מזבח שנפדה אלא בשוויו. תיקו.**

רב אשי מסתפק אם המקדיש שדה אחוזה לגבי מזבח לדמי עולה **נפדה לפי בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, דזה השיעור תמיד בפדיית שדה אחוזה** שהקדישו לבדק הבית, **או שנפדה בשוויו דלא אשכחן לגבי מזבח שנפדה אלא בשוויו,** דהא לא אשכחן קראי למזבח אלא בבהמות, וודאי לא נתנה תורה קצבה לפדיונם אם הומטו. **תיקו.**

נדרים וערכין בפחות מבן חודש- פחות מבן חודש נידר - אם אמר אחר דמיו עלי, שהרי יש לו דמים כל דהו. **והמעריכו, לר"מ נותן דמיו** כמה שהוא נמכר בשוק, **דאין אדם מוציא דבריו לבטלה,** וכיון שהוא יודע שאין ערכין לפחות מבן חודש דלא נאמרו ערכין בפרשה אלא מבן חודש ומעלה, **גמר ואמר לשם דמים,** (ואפילו אינו יודע מ"מ דעתו כפי שתיקנו חכמים הלשון, והא דאיתא בפסחים (ס"ג.) המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר, מעשר ואמר תרומה, לא אמר כלום, י"ל שהכונה שלא אמר כלום ממה שמוציא בפיו, אבל מה שבליבו הוי קיים, ועוי"ל דשאני התם שמה שאמר בפיו אינו רוצה, ובמה שאמר בליבו טעה. תוד"ה אדם), **ולחכמים לא אמר כלום, דאדם מוציא דבריו לבטלה.** וכן נחלקו מטעם זה באומר ערך כלי זה עלי, **ובמקדיש בהמת חבירו (ואמר** 'דמי בהמה זו **עלי** להקריב', **אבל באומר** 'הרי בהמה זו עולה' **לא אמר כלום),** שלר"מ נותן להקדש דמיהם, ולחכמים פטור.

עכו"ם בערכין וכדו'

להלן יבואר האם עכו"ם נודר ונידר, מעריך ונערך, האם מקבלים מהעכו"ם נדבה לבדק הבית ומדוע (והאם יש בזה מעילה), ומה הדין בעכו"ם שהפריש תרומה או התנדב קורה.

ה: נדרים וערכין בעכו"ם- עובד כוכבים נודר ונידר לכו"ע, ולענין ערכין לר"מ נערך ונותן הישראל שהעריכו כפי שניו של העכו"ם, אבל לא מעריך אם אמר העכו"ם ערכי עלי או ערך אחרים עלי, ולרבי יהודה עכו"ם מעריך אם אמר על ישראל ערכי עלי, אבל לא נערך -אם אמר ערכי עלי, או שאמר ישראל ערכו עלי, לא אמר כלום. דהנה בפסוק כתיב "בני ישראל", ומאידך כתיב "איש" דמשמע כל דהו, לר"מ עדיף לרבות שעכו"ם נערך, שהרי ריבה הכתוב בנערכין יותר מבמעריכין, כדמצינו שחרש שוטה וקטן נערכים אבל לא מעריכים, ולרבי יהודה עדיף לרבות שעכו"ם מעריך, שהרי טומטום ואנדרוגינוס מעריכים אבל לא נערכים.

רבא אמר שטעמיה דרבי יהודה מסתבר, דאין לדמות עכו"ם לחש"ו שאינם בני דעה ולכן גם אינם נודרים ומקדישים, אבל עכו"ם שנודר ומקדיש י"ל שגם מעריך, (ור"מ סובר שכיון שהם דומים קצת בכך שהם נערכים אע"פ שלא מעריכים, הכי נמי י"ל בעכו"ם. תוד"ה שאני), אלא יש לדמותו לטומטום ואנדרוגינוס שמעריכים ולא נערכים, ומאידך מהפסוק בספר עזרא שהיו העכו"ם מתנדבים ורוצים לסייעם בבנין בית שני, ואמר להם נחמיה "לא לכם ולנו בית לאלוקינו" משמע כר"מ, דערכין לבדק הבית.

ואמר רב חסדא בשם אבימי שלרבי יהודה לומדים מפסוק זה שערך עכו"ם נגנז ולא מביאים אותו לבדק הבית.

הגמ' שואלת דא"כ לא ימעלו בו כדין חטאות המתות שאין מועלין בהם (- להתחייב בקרבן מעילה) לפי שהמעות הולכות לים המלח ולא קרינן ביה "מקדשי ד' " כיון שזה הולך לאיבוד, ותניא שבקדשי בדק הבית של עכו"ם מועלים (משא"כ בקדשי מזבח דילפינן חטא חטא מתרומה, שכמו שמיתה אינה נוהגת אלא בתרומת ישראל דכתיב "ולא יחללו את קדשי בני ישראל", אף מעילה אינה נוהגת אלא בקדשי ישראל, ודווקא דומיא דתרומה שהיא קדושת הגוף אין מועלים, אבל קדושת דמים לא נלמדת מתרומה. וי"מ שבקדשי מזבח דעכו"ם אין מועלים משום דמצינו (תמורה ב:) חילוק בין קדשי מזבח דעכו"ם לקדשי מזבח דישראל, שאין חייבין עליהן משום פיגול נותר וטמא, אבל בקדשי בדק הבית דעכו"ם לא מצינו חילוק, הלכך מועלים בהם. וראשון עיקר).

ועל כן מבאר רבא שמדאי ערך עכו"ם הולך לבדק הבית, ובימי עזרא לא קיבלו מהעכו"ם לפי שכוונתם היתה לרפות ידיהם של ישראל ע"י שיסכמו על מה שיביאו והם ישתהו ויתאחר הבנין עד שיסבו את לב כורש שלא לבנותו. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) דשמא רבא חזר בו ממה שאמר שהלכה כר"מ מכח הפסוק "לא לכם ולנו".

ו. וכן מצינו שיש סתירה בברייתות אם מקבלים מעכו"ם נדבה לבדק הבית או לא, וביאר רבי יוחנן שבתחילה (- בתחילת הבנין) לא היו מקבלים מהם אפי' מים ומלח שמא כוונתם לרפות ידיהם (ויש לחוש שיחזרו בהם ויאמרו שיש להם חלק בבנין בית המקדש. תוד"ה הא), ולבסוף (-לחזק את בדק הבית. ל"א בתחילה כשלא היתה אימת העכו"ם עליהם לא היו מקבלים, אבל לבסוף מקבלים משום אימה, וראשון עיקר, דכל ימי בית שני היתה אימת העכו"ם עליהם, ובתחילתו יותר מסופו) רק דבר המסוים שנראה בעין (כאמה כליא עורב -טבלאות ברזל בגודל אמה עם מסמרים גבוהים שמחפים בהם את הגג של ההיכל כדי לגרש את העורבים שלא ישכנו שם. וכתבו התוס' (ד"ה כגון) בשם הערוך שרק בבית שני עשו כן, שלא ישליכו העופות שם דבר טמא, אבל במקדש ראשון ששרתה בו שכינה לא היו העופות פורחים מעליו לא עשו כן, אמנם בתחילה עשה שלמה שמא לא תשרה בו שכינה) אין מקבלים מהם דגנאי הוא, ועוד שמתפארים בו, ואמנם מהמלכות אף בתחילה היו מקבלים (כדכתיב "ואיגרת אל אסף שומר הפרדס אשר למלך". לרש"י זה בתחילת הבנין שנטל בדק הבית מכורש, ולתוס' (ד"ה מיתיבי) כל הבנין היה משל כורש, אבל זה היה בגזירה ביד ישעיה "הוא יבנה עירי", אבל אסף היה גוזר שיתנו ובהא איכא למיחש לרפיון ידים או לערעור), דאין המלכות חוזרת בה אפילו אמרה שתעקור הר וכיון שנתכוונה לטובה שוב אינו חוזר.

עכו"ם שהפריש תרומה מכריו של תבואת עצמו, בודקים אותו, אם הפרישה בדעת ישראל (-שתלך למקום שתרומת ישראל הולכת. ל"א שישראל אמר לו להפרישה), תינתן לכהן, (ומשמע דעכו"ם איתיה בתרומה דנפשיה, ויש בזה מחלוקת תנאים בקידושין מ"א: . תוד"ה אם), ואם לאו טעונה גניזה ואסורה בהנאה, שמא היה בליבו לשמים לשם הקדש, ומיירי בזמן הזה שהקדש אסור בהנאה.

עכו"ם שהתנדב קורה, בודקים אותו, אם אמר בדעת ישראל הפרשתיה, מותר להשתמש בה לבית הכנסת, ואם שם כתוב עליה, יחתוך אותו, ומותר להשתמש במה שנשאר, דשם שלא במקומו אינו קדוש (-אינו קדוש אלא מקום השם, ל"א שם שלא במקומו היינו ע"ג קורות וכלים, שאין מקומו אלא על הנייר ושיכתוב המקרא עם השם כנתינתו, אבל שם לבדו הוי שלא במקומו ולא קדיש, וראשון עיקר. וכתבו התוס' (ד"ה יגוד) שמבואר שכנגד השם אסור להשתמש, ולכן יש להזהר כשכותבים ס"ת או תפילין וגררו מקום השם, שאין לכתוב במקומו), כדמצינו שאם היה כתוב שם על ידות הכלים או על כרעי המיטה יחתוך את השם ויגנוז אותו. ואם לא אמר בדעת ישראל הפרשתיה, טעונה גניזה אע"פ שאין שם כתוב עליה.

צדקה

שינוי המעות- האומר 'סלע זו לצדקה' מותר לשנותה לצרכיו, ולאחר זמן ישלם, בין לעצמו, בין להלוותה לאחר. לרבי זעירא דין זה הוא דווקא באומר 'עלי', דכיון שקיבל עליה אחריות גניבה ואבידה כדידיה דמי, אבל באומר 'זו' צריך לתת דווקא אותה. ולרבא בכל גוונא מותר להשתמש בה, (וכן הלכה. תוד"ה ואילו), אמנם משהגיעה ליד גבאי אסור לשנותה, ורבי ינאי היה לוה ממעות הצדקה ופורע, דשאני רבי ינאי דניחא לעניים שישתהה כי בינתיים היה מביא מהציבור עוד.

וכתבו התוס' (ד"ה משבאת) שדווקא יחיד אסור לשנותה משהגיעה ליד גבאי, אבל בני העיר איתא בב"ב (ח:) שרשאים לעשות תמחוי קופה וקופה תמחוי, ולשנותה לכל מה שירצו, והיינו דווקא לדבר מצוה.

עוד כתבו התוס' (ד"ה עד) שדעת רבינו ברוך שלפני שהגיעה ליד גבאי מותר לשנותה ממש למצוה אחרת, אבל דעת התוס' שמותר רק ללוותה ולא לשנותה למצוה אחרת, ומעות צדקה של העיר משהגיעו יש להזהר מללוותם אפילו ברשות הקהל, כיון שאין זה צרכי ציבור.

צדקה הרי היא בבל תאחר.

ז: ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותם לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מותר, ובנכרי שהתנדב אסור לשנות אפי' לדבר מצוה, עד שישתקע שם בעליה, כדי שלא יקפיד. ויש מחלוקת אם בסוחר שמחזר בעיירות אין לחוש שיראה ויקפיד כיון שאינו מצוי בעיר, או שיש לחוש שיקרה שיבוא.

דיני גוסס ויוצא ליהרג

להלן יבואר האם גוסס ויוצא ליהרג נודרים, מעריכים, מקדישים, נידרים, חייבים לשלם כשהזיקו. וכן ביוצא ליהרג האם מקריבים את קרבנו לפני שמת, והאם באשה מעוברת ממתינים עד שתלד. עוד יבואר האם מחללים שבת בספק פיקוח נפש של עובר, והאם שער המת מותר בהנאה.

נדרים וערכין-

הגוסס והיוצא ליהרג נודרים ומעריכים ומקדישים, שהרי הם ברי דעה.

הגוסס לא נידר, דלאו בר דמים הוא, ולא נערך, דאינו בר העמדה והערכה.

היוצא ליהרג (בדיני ישראל, וכן להלן) ונגמר דינו, לא נידר, משום שאינו בר דמים דאין אדם קונהו להפסיד מעותיו, ולענין ערכין, לת"ק אינו נערך, דכתיב "כל חרם לא יפדה" מי שהוא ראוי ליחרם וליהרג אינו בכלל פדיון, (אמנם אם לא נגמר דינו נערך, דכתיב "מן האדם" ולא כל האדם), ולרבי חנינא בן עקביא נערך, מפני שדמיו קצובים, (ו"כל חרם לא יפדה" היינו שאינו יכול לתת ממון ולהפטר, אף במיתות קלות לענין שניתנה שגגתן לכפרה כגון רוצח שבשוגג גולה, ומחלל שבת ובא על הערוה ששגגתם חטאת, משא"כ מגדף ומקלל אביו שבשוגג אינו מביא קרבן ואינו גולה, משא"כ מיתה בידי שמים שיכול לתת ממון ולהתכפר דכתיב "אם כופר יושת עליו").

גוסס ויוצא ליהרג שהזיקו, לת"ק פטורים, ולרבי יוסי חייבים.

לרב יוסף נחלקו אם מלוה על פה (-כגון זה שהזיק ולא עמד בדין עד שמת) גובה מן היורשים או לא.

ולרבה לכו"ע מלוה על פה אינו גובה מן היורשים, ונחלקו אם מלוה הכתובה בתורה כתשלומי נזק ומדאורייתא הוא משועבד בעל כרחו ככתובה בשטר דמיא או לא.

ז. ולרבה הא דאיתא בברייתא שהחופר בור ברה"ר ונפל עליו שור והרגו לחופר פטור בעל השור, ואם מת השור חייבים היורשים לשלם את דמי השור לבעליו, ומבואר מסתמא דמתני' שמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר, וקשיא סתמא אסתמא, צ"ל דמיירי שישבו הדיינים בפתח הבור וכבר נתחייב בחייו לשלם.

ובברייתא אחרת מבואר שהיוצא ליהרג שחבלו בו פטורים מלשלם דאין לו דמים והוא עומד ליחבל, ואם הוא חבל באחרים לת"ק חייב דבר דעה הוא, ולרשב"א פטור מפני שלא ניתן לחזרת עמידת בי"ד -שא"א להחזירו לבי"ד להעמידו בדין על מה שחבל, דאין מענים את דינו, ועל זה נחלקו רב יוסף ורבה במה נחלקו כנ"ל.

קרבנות- היוצא ליהרג מזים עליו מדם חטאתו ומדם אשמו ולא הוי כחטאת שמתו בעליה כל זמן שלא נהרג, (וה"ה אשם אינו קרב לאחר מיתת הבעלים, אבל עולה קריבה. תוד"ה מזין), ודווקא כשהיה זבחו זבוח באותה שעה, אבל אם אין זבחו זבוח, או שחטא באותה שעה שיצא ליהרג, אין נזקקים לו שיפריש קרבן ליקרב, מפני שאין מענים את דינו להמתין מלהורגו עד שישחטו את הזבח ויזרק הדם.

אם ממתינים לאשה היוצאת ליהרג עד שתלד-

אשה שיצאה ליהרג אין ממתינים לה עד שתלד אלא הורגים ולדה עימה, דחד גופא הוא, (ולא אמרינן דהואיל וכתיב "כאשר ישית עליו בעל האשה" נמצא שהולד הוא ממון הבעל), דכתיב "ומתו גם שניהם" לרבות את הולד, (ומעיקר הפסוק לומדים שיהיו שניהם הנואף והנואפת שווים -גדולים בני עונשים), ומכים אותה כנגד בית הריון כדי שימות הולד תחילה ולא תבוא לידי ניוול, דאם תהיה חיות בולד הוא יצא לאחר מיתת אמו וניוול הוא.

אם כבר ישבה על המשבר (לרש"י מיירי קודם שנגמר דינה, ולתוס' (ד"ה ישבה) מיירי לאחר גמר דין, וקודם שישבה על המשבר אין ממתינים, משום עינוי הדין, ועינוי הדין שייך רק לאחר גמר דין) ממתינים לה עד שתלד, דכיון שעקר גופא אחרינא הוא.

וממה שצריך להמית את הולד תחילה מבואר שבסתמא האם מתה תחילה, והיינו דווקא בנהרגה, (ואף שמצינו שהמשיך לפרכס אח"כ הוי כפרכוס זנב הלטאה), אבל כשהאם מתה מעצמה, הולד מת תחילה, כיון דזוטר חיותיה, ולכן עובר שמתה אמו אינו יורש את אמו להנחיל לאחים מן האב, דאין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחים מן האב, אבל תינוק בן יומו נוחל בחייו בנכסי האם להנחיל כשמת בו ביום לאחים מן האב, אבל בנכסי אביו אף בעובר יורשים קרוביו נכסי אביו היכא שאין בנים.

ז: חילול שבת בספק פיקוח נפש של עובר- האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת, מותר להביא סכין דרך רה"ר ולחתוך את כריסה (אבל בעצם החיתוך אין איסור דאין חיוב אלא בחובל בחי שמוציא דם), כדי להוציא את הולד, דמספיקא מחללין שבת, וזימנין דמקרי שהיא מתה תחילה, ואע"פ שאין לו חזקה דחיותא, (דמי שיש לו חזקת חיות כבר שנינו שבנפלה מפולת ויש ספק אם הוא שם או אם הוא חי או אם הוא ישראל מחללים שבת מספק).

הנאה משער המת-

איתא במתני' שאשה שנהרגה מותר להנות משערה, אבל בהמה שנהרגה אסורה בהנאה דכתיב "ובעל השור נקי".

לרב מיירי בפאה נכרית המחוברת באשה, (-רגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שיער נשים נכריות לשערן), וכשאמרה תנו שערי לביתי שגילתה דעתה שאינו כגופה, וכנטולה מחיים דמיא, אבל אם לא אמרה תנו אסור בהנאה, מפני שנויי המת אסורים בהנאה, והא דמיבעיא לר' יוסי ברבי חנינא אם שער נשים צדקניות של עיר הנדחת שלא הודחו עימה נשרף כשאר ממונם של צדיקים שבתוכה, איירי בתלי בסיכתא, אבל שיער שלה אסור בהנאה.

ולרב נחמן בר יצחק אף שער של מתה מותר בהנאה דשיער אשה לאו בר מיתה הוא, שאינו עשוי להשתנות, ושאני משער בהמה שנגמר דינה שאסור בהנאה, ששם גמר דין אוסרו.

אין נערכין

אין ב... פחות מ... ולא יותר מ...

ערכין ב'השג יד'

כתיב "ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן, על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן", והיינו שבאופן שהמעריך עני ואין ידו משגת לשלם כפי ערך הנערך הקצוב בתורה, משלם לפי השג ידו. ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה.

אין בערכין פחות מסלע, והיינו בעני הנדון בהשג יד, דכתיב "וכל ערכך יהיה בשקל הקודש" – כל ערכין שאתה מעריך לא יהיו פחותים משקל, ואין בערכין יותר מחמישים, דכתיב "חמישים", והיינו לעשיר.

בן עשרים שערכו חמישים והיה עני שנדון בהשג יד ו**נתן סלע והעשיר** אינו צריך לתת עוד, אבל אם נתן פחות מסלע (או אפילו שנתן כל הערך חוץ מסלע אחד. תוד"ה אין), והעשיר, נותן חמישים, דלא יצא ידי חובה בנתינה קמייתא.

עני שהעריך עצמו ו**היו לו חמשה סלעים**, לר"מ אינו נותן אלא אחת, דכתיב "חמישים" וכתיב "שקל" – או חמישים או שקל. ולחכמים מ"שקל" לומדים שאין בערכין פחות משקל, אבל כשיש לו יותר נותן את כולם דכתיב "אשר תשיג יד הנודר" והרי ידו משגת, ואף שלומדים מזה לאפוקי יד הנידר, שעני שהעריך עשיר נותן ערך עני, מ"מ ממילא לומדים שיתן כפי השגת ידו, ולר"מ לומדים רק לאפוקי יד הנידר.

היו בידיו ה' סלעים ואמר ערכי עלי **וחזר ואמר ערכי עלי**, אם נתן ד' לשניה על פי כהן ואח"כ אחד לראשונה, אפילו לרבנן יצא ידי שניהן, כיון שנתן בתחילה שניה, דבעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה, וממילא כשנתן לשניה א"א לומר שהיה עליו לתת חמש שהרי הוא משועבד לראשונה ואפילו מה שנתן לשניה אינו שלה, וכשנתן לראשונה כבר אין לו יותר. אבל אם נתן ארבע לראשונה ואחת לשניה, לרבנן יצא רק ידי שניה, שהרי בזמן שנתן לראשונה היו כל החמש משועבדים לראשונה, ואם חזר והעשיר נותן את כל הערך, דנתינה קמייתא לאו כלום היא.

וכתבו התוס' (ד"ה בעידנא) שאם היה עשיר כשהעריכו הכהן והעני, צריך לתת ערך עשיר, אבל אם נדר כשהוא עשיר ולא הוערך עד שהעני, נותן ערך עני, ואם נדר או הוערך כשהוא עני והעשיר, נותן ערך עשיר.

ח. היו לו ה' סלעים ואמר **שני ערכי עלי בבת אחת**, רב אדא בר אהבה מסתפק אם כיון שנדר בבת אחת חלו שניהם יחד, ויתן שנים וחצי לכל אחת, או שהכל ראוי לשניהם, ועדיין הוא חייב בערך אחד מהם, (ועל הכהן לומר לו שיתן הכל לאחד מהם, דלאחת נשתעבדו ולא לשנים, ואם יתן שנים וחצי לכל אחד לא יצא ידי אף אחד מהם. ומיירי שהעריכו על שניהם יחד, אבל אם העריכו בזה אחר זה פטור, כפי שנתבאר לעיל בנתן לשניה וחזר ונתן לראשונה. תוד"ה כיון). **תיקו.**

אשה שאינה יודעת מתי ימי נידתה וזיבתה-

מדאורייתא נדה שראתה מונה ז' ימים כולל יום ראייתה, ואפי' ראתה כל הז' ימים ופסקה, טובלת בערב ומשמשת, ואחרי הז' ימים יש י"א ימי זיבה, שבהם אם ראתה יום או יומיים צריכה לשמור יום כנגד יום ולטבול, ואם ראתה ג' ימים רצופים הרי היא זבה גדולה וצריכה ז' נקיים וקרבן, ואינה חוזרת לימי נדותה עד שתמנה ז' נקיים, ואם לא ראתה בימי זיבתה, חוזרת לימי נדתה אחרי הי"א יום, ודינה בימי נדתה כנ"ל.

הנדון דלהלן הוא באשה שאינה יודעת אם היא בימי נדתה או בימי זיבתה, וראתה, אחרי כמה ימים ודאי חזרה לימי נדתה, ומבואר במתני' שאין **פתח הטועה פחות מז'**, והיינו שאף אם ראתה ימים רבים אינה חוזרת לימי נדתה אלא אחרי ז' נקיים, **ולא יותר מי"ז** חוץ מיום הראיה, שי"ח יום הם ז' ימי נדה וי"א ימי זיבה, ואחריהם ודאי כבר חזרה לימי נדה. ובתוך הימים הללו אם ראתה יום אחד צריכה למנות ששה והוא, שמא היא נדה, ואם ראתה ג' רצופים צריכה שבעה נקיים וקרבן (מספק, ואינו נאכל), שמא היא בימי זיבה.

אם ראתה יום אחד או שנים או שלשה, אינו חוזרת לודאי **ימי נדה** שאם תראה בהם תמנה ז' ימים כולל ימי הראיה, ואחרי הז' ימים תהיה זבה ואם תראה יום אחד תהיה שומרת יום, **אלא לאחר י"ז ימים** נקיים, ואף אם ראתה ג' ימים אין שני הימים הראשונים מצטרפים לי"ח ימים (-ז' ימי נדה וי"א ימי זיבה), דשמא הם היו בימי זיבה ורק השלישי היה בימי נדה, אבל ביום י"ח יצאה מן הספק ממה נפשך, **ואם ראתה ד' ימים חוזרת אחרי ט"ז ימים**, שמא ב' הימים הראשונים היו בימי זיבתה וג' בימי נדתה, (ואף אם ג' הימים הראשונים של הראיה היו בימי זיבתה אינה צריכה למנות עוד יום, דבכהאי גוונא כיון שראתה ג' ימים רצופים בימי זיבתה הרי היא זבה גדולה וכבר אחרי ז' נקיים היא חוזרת לימי נדתה), **וכל יום נוסף שתראה, חוזרת אחרי יום אחד פחות, עד שתראה י"ג או יותר, שאז אחרי ז' ימים נקיים חוזרת לימי נדתה**, דאפילו ראתה י"ד יום אינה חוזרת לימי נדתה בפחות מז' נקיים, כדי שתצא מידי זיבה.

ח: וכל זה לענין קרבן, אבל לבעלה מותרת בכל האופנים אחרי ז' נקיים.

כל הזבות הנ"ל מביאות בסוף שבעה נקיים **קרבן** שתי תורים, אחד לחטאת ואחד לעולה, שמא היתה זבה, **ואינו נאכל**, שמא ב' הימים הראשונים היו ימי זיבה, ואח"כ ראתה בימי נדה, ואינה זבה גדולה, והחטאת היא חולין ומליקתה נבילה כדין חולין שנמלקו, (והעולה קריבה על תנאי שאם היא זבה תהא לחובתה, ואם אינה זבה תהא נדבה, אבל חטאת נדבה ליתא), **חוץ מזו שראתה י"ב או י"ג ימים שמביאה קרבן ונאכל**, שודאי ראתה ג' ימים בימי זיבה, (דאם ג' הימים הראשונים היו בימי זיבה הרי היא זבה, ואם רק שנים היו בימי זיבה, א"כ אח"כ ראתה עוד ז' בימי נדה, ואח"כ ראתה ג' ימים בימי זיבה).

אין בנגעים פחות משבוע להסגר, **והיינו בנגעי אדם**, ועל זה נאמר **"צדקתך כהררי קל"** אלו נגעי אדם שבשבוע אחד מתברר לטהר או ליחלט, **ואין בנגעים יותר מג' שבועות, והיינו בנגעי בתים**, שאם עמד הנגע בעיניו בשבוע הראשון מסגירו לשבוע נוסף, ואם עמד בעיניו גם בשבוע השני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע נוסף שהוא השבוע השלישי, (ואז אם חזר הנגע טעון נתיצה, ואם לא חזר טהור, אבל באדם כבר בשבוע השני אם עמד הנגע בעיניו טהור מיד. תוד"ה ולא), **ועל זה נאמר "משפטיך תהום רבה".** ופשטיה דקרא לרב יהודה היינו שאלמלא צדקתך כהררי ק'ל שאתה מגביה עוונות, מי יוכל לעמוד מפני משפטיך שהם כתהום רבה, וס"ל שהקב"ה נושא ומגביה כף העוונות למעלה כדי שהזכויות יכריעו, ולרבה פירוש הפסוק צדקתך כהררי קל, מפני שמשפטיך שאתה מסתיר את העוונות בתהום רבה, וס"ל שהקב"ה כובש את העוונות מתחת מחילת כסא הכבוד כדי שהזכויות יכריעו.

שתי הלחם שנאכלים ביו"ט של עצרת לאחר תנופתם, **אין נאכלים לפני היום השני לאפייתם** שהיא בערב יו"ט, **ולא אחרי היום השלישי לאפייתם** -שאם חל יו"ט ביום ראשון הם נאפים בערב שבת.

לחם הפנים שנאכלים בשבת, **אין נאכלים לפני היום התשיעי לאפייתם** שהיתה בערב שבת הקודמת, **ולא יותר מהיום הי"ב לאפייתם** -שאם חל ראש השנה בימים חמישי ושישי הם נאפים ביום רביעי ונסדרים בשבת ונאכלים בשבת הבאה.

מילה בקטן זמנה לא לפני היום השמיני, **ולא אחרי היום הי"ב** -שאם נולד בבין השמשות של ערב שבת, כיון שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה נמצא שיש ספק בשבת הבאה אם היא יום שמיני או תשיעי, וממילא אין המילה דוחה שבת, ואם אחרי שבת הבאה חלו שני ימים טובים של ראש השנה נימול רק ביום שלישי שהוא היום הי"ב ללידתו.

חודשים מלאים וחסרים

כמה חודשים אפשר לעבר בשנה-

אם מסדרים את החודשים אחד מלא ואחד חסר, ראש השנה יוצא ביום המולד, שחודש לבנה הוא כ"ט יום וחצי ותשצ"ג חלקי שעה (מתוך תתר"פ חלקים שיש בשעה), וא"כ שני חודשים הם נ"ט ימים, ואם מעברים חודש נוסף זה גורם שהמולד יהיה יום לפני ראש השנה, וכל חודש נוסף שמעברים גורם שהמולד יהיה יום נוסף קודם.

אין פוחתים מד' חודשים מעוברים (של ל' יום) **בשנה**, ואין נראה יותר משמונה. מתני'.

ט. לרב הונא הכונה שלא נראה לחכמים לעבר יותר משמונה חודשים בשנה, ובאמת בשנה רגילה אין לעבר יותר מז' חודשים, מפני שאם יעברו ח' יצא המולד ב' ימים לפני ר"ה וירננו שרבנן עושים כל מה שרוצים, אבל יום אחד לאו אדעתייהו דאינשי, ומתני' כגון שהשנה הקודמת היתה שנה מעוברת וחודש העיבור היה חסר ונמצא שראש השנה הקודם היה יום לפני המולד, שבזה אפשר לעבר ח' חודשים, שהרי חודש אחד מלא הוא כנגד החודש החסר בשנה שעברה, (וכן בשנה מעוברת עצמה אפשר לעבר ח' חודשים, אלא שא"א להעמיד את המשנה בכהאי גוונא, דבשנה מעוברת עושים לפחות חמש חודשים מעוברים, ובמשנה כתוב שמספיק ארבע. רש"י. ולתוס' (ד"ה הכא) הכונה שהשנה שמעברים בה ח' חודשים היא מעוברת). אבל אין לעבר ט' חודשים, שא"כ יקדים המולד ב' ימים. וס"ל כרשב"ג דלהלן. וכדברי רב הונא מבואר בדברי שמואל ורבי דלהלן. ורב הונא אית ליה דעולא (דלהלן) שאין עושים יותר מח' חודשים חסרים בשנה, והיינו בשנה מעוברת, וכדאיתא ברישא שאין פוחתים מד' חודשים מעוברים בשנה.

הקשו התוס' (ד"ה מאי) שגם כשעושים ח' חודשים מלאים בשנה פשוטה שייך שהמולד ייראה יום אחד לפני ראש השנה, כגון שהמולד היה בסוף כ"ח אלול, דאינו נראה עד למחר כיון ד'שש שעות מיכסי סהרה', כפי שצ"ל גם לתירוץ הגמרא דמיירי בשנה מעוברת. עוד הקשו מהמנהג בזמנם שלפעמים קובעים את המולד ב' ימים לפני ראש השנה. ותירצו שלבני בבל הלבנה נראית רק י"ח שעות אחרי המולד, ונמצא שאם המולד היה בכ"ח אלול אחרי שעה שישית רואים אותו רק בכ"ט אלול, אבל מתני' מיירי כשהמולד דאשתקד היה לפני ראש השנה אחרי י"ח שעות, וא"כ הוא נראה גם לבני בבל באותו יום.

עוד כתבו התוס' (ד"ה מחד) שאף דהאידנא (שדוחים את ר"ה כשהמולד חל ביום ג' וט' שעות וד"ד חלקים כדי שבשנה הבאה ר"ה לא יצא ביום ראשון) יכולים לעשות ח' חודשים מלאים בשנה רגילה ולא יקדים המולד אלא יום אחד, מ"מ כשסידרו את הלוח לא רצו לתקן שיהיה בשנה אחת יותר מז' חודשים מעוברים.

ולעולא כוונת מתני' שאין פוחתים מד' חודשים מעוברים בשנה, מפני שלא נראה לחכמים לחסר יותר משמונה, דאם יעשו ט' חודשים חסרים יהיה המולד ג' ימים אחרי ראש השנה, ובאמת בשנה רגילה אין לעשות אף ח' חודשים חסרים, מפני שהמולד יהיה ב' ימים אחרי ראש השנה, אבל אם השנה שלפניה היתה מעוברת וחודש העיבור היה מלא, אפשר לעשות ח' חודשים חסרים, שחודש אחד חסר הוא כנגד חודש העיבור המלא מהשנה הקודמת, וממילא המולד יהיה רק יום אחד אחרי ראש השנה, ויחשבו שהמולד כבר נראה לבית דין **אלא שלא שמו לב לכך** ולא יבואו לרגן. וס"ל כת"ק דלהלן. וכתבו התוס' (ד"ה כגון) שכיון שהמולד לא נראה אלא אחרי שש שעות, אם המולד יהיה יום אחרי ראש השנה שייך שיראו אותו רק יום אח"כ, מיירי באופן שהמולד היה יותר משש שעות לפני סוף היום וממילא יראו אותו ביום (עיי"ש החשבון).

ט: חודש העיבור- לת"ק חודש העיבור הוא ל' יום, ולרשב"ג חודש העיבור יכול להיות גם כ"ט יום.

שיטת אחרים ש**אין בין עצרת לעצרת ובין ר"ה לר"ה, אלא ד' ימים בלבד**, ואם היתה שנה מעוברת ה' ימים, דס"ל שהחודשים אחד מלא ואחד חסר, (ולא באו להשמיענו את המנין דזה פשיטא, ודי שיאמרו שאין מעברים חודש שצריך להיות חסר אפילו כשיש צורך בדבר, **אלא אשמועינן שאין מצוה לקדש על פי הראיה**, ובחודש שצריך להיות חסר מקדשים אותו ביום ל' אפילו אם לא ראו עדים את הלבנה), **ולדבריהם אין עצרת חלה אלא ביום** בשבוע שהיתה **הנפת העומר** דעצרת היא ביום החמישים מיום הנפת העומר, **וראש השנה חל ביום שחל יום אחרי ל' ניסן, ואם השנה היתה מעוברת וחודש העיבור היה מלא, ראש השנה חל ביום הנפת העומר, מפני שבקיץ צריך לעשות חודש נוסף חסר כנגד החודש המלא. וכל זה הוא בשנים רגילות, אבל שנה שמוסיפים בה את יום השעות**, דבכל חודש יש כ"ט וחצי יום ותשצ"ג חלקי שעה (מתוך תתר"פ חלקים שיש בשעה), ונמצא שבכל שנה של י"ב חודשים יש ח' שעות נוספות ותתע"ו חלקי שעה, וממילא בכל ג' שנים זה מצטרף ליום שלם, **או את היום שמוסיפים פעם בל' שנה**, דבכל שנה נשארים תתע"ו חלקי שעה, ואף אם ניטול רק תתס"ד חלקים בכל שנה, בל' שנים הם מצטרפים ליום שלם, **יוצא שיש יותר מד' ימים בין ר"ה לר"ה.**

אורך שנת הלבנה- לשמואל שנת הלבנה היא לא פחות משנ"ב יום, ולא יותר משנ"ו, שבסתמא ו' מלאים וו' חסרים **והוי שנ"ד**, ואם ח' מלאים (-עוד שנים מן החסרים, כגון מרחשון ואייר, מלאים) **הוי שנ"ו**, ואם ח' חסרים (-עוד שנים מן המלאים, כגון כסלו וסיון) **הוי שנ"ב.** ומ"מ הנודר כימות הלבנה מונה נזירות שנ"ד יום, דבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם ורוב שנים, (ואם קיבל נזירות כמנין ימות החמה, מונה שס"ה ימים).

מעשה ועשה רבי ט' חודשים חסרים ונראה המולד בר"ה בזמנו, ורבי תמה על כך מפני שהיה ראוי שהמולד יתאחר ג' ימים אחרי ר"ה, ואמר לו רבי שמעון בנו שמא שנה זו היתה מעוברת, וחודש העיבור היה מלא, ובשנה שעברה עשו ב' חודשים מלאים מרחשון ואייר **יותר מכל שנה** (וכיון שאין לעשות את המולד ב' ימים לפני ר"ה, צ"ל שבשנה שעברה המולד נראה רק יום אחד לפני ראש השנה, ומה שאמרו ש'נראה החודש בזמנו', שמא זה לאו דווקא, אלא יום אחד אח"כ, וחשיב זמנו כיון דלאו אדעתייהו דאינשי. תוד"ה מעשה), **ונמצא שחיסרנו ג' ימים כנגד ג' הימים היתירים**, ואמר לו רבי נר ישראל שאתה מאיר עיני חכמים כך היה.

י. במקדש היו תוקעים לא פחות מכ"א תקיעות בכל יום, (שלש לפתיחת שערים, ותשע לתמיד של שחר, שהלוים היו אומרים ג' פרקי שירה בשעת נסכים, ולכל פרק תקעו והריעו ותקעו. תוד"ה אין), **ולא יותר ממ"ח תקיעות. ולרבי יהודה לא פחות מז' ולא יותר מט"ז**, דס"ל תקיעה ותרועה ותקיעה אחת היא, דכתיב "ותקעתם תרועה" וכן כתיב "תרועה יתקעו", ולדבריו היו תוקעים בערב שבת ב' תקיעות כדי להבטיל את העם ממלאכה. (תוד"ה הפוחת). **ולרבנן מהפסוקים שהביא רבי יהודה לומדים שצריך פשוטה לפני ואחרי התרועה** דבאחד הקדים התקיעה ובשני הקדים התרועה, **אמנם כל אחת נחשבת בפני עצמה**, דכתיב "**ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו**", **ולרבי**

יהודה שם אין זה אלא לסימנא בעלמא שיתקהלו, ולא לשום מצוה.

לרבי יהודה אין בין תקיעה לתרועה ובין תרועה לתקיעה **ולא כלום**, -שלא ישהה ויפסיק ביניהם כלל, אלא יהיו בבת אחת סמוכות זו לזו, דחדא מצוה היא ולא בעי אפסוקי, **משא"כ לרבנן. ולרבי יוחנן אם שמע ט' תקיעות בט' שעות** ששהה שעה בין כל אחת ואחת **יצא.** וכתבו התוס' (ד"ה אין) שגם לרבנן אסור להפסיק באמצע התקיעות, וממילא אין להפסיק בין שברים לתרועה, שהרי עושים אותם יחד כיון שיש צד שתרועה היא גנוחי גנח וילולי יליל יחד, וממילא אם נאנס ואינו יכול לעשות את התרועה צריך לחזור לשברים. והא דאמרינן בשבת (ל"ה:) שהיו מפסיקים בין התקיעות של ערב שבת, שאני התם שכך תיקנום, דכל אחת היא סימן לדבר אחר, ולהכי לא הוי הפסק.

אין פוחתים משני נבלים לשני לוים, **ולא מוסיפים על ששה** - לא איתפרש טעמא.

החלילים שניגנו בהם במקדש

י"ב ימים בשנה היו מנגנים בחליל לפני המזבח בעת שירת ההלל על הקרבן, וכדלהלן.

אין פוחתים משני חלילים, ולא מוסיפים על י"ב שאם רוצים עושים י"ב כנגד י"ב ימים שהחליל מכה לפני המזבח.

החליל היה עשוי מקנה לפי שקולו ערב, ולא ממתכת.

היו מסיימים בחליל אחד שהיה מאריך אחרי שהשני סיים, **מפני שכך זה יפה יותר.**

מי היה מנגן בחליל- לר"מ עבדי כהנים היו מנגנים (-מכים שהיו נקבים בחליל ומכה עליהם כדי להנעים את הקול) **בחליל**, ולרבי יוסי ממשפחות בית פגרים ובית צפריא שהיו מעמאם, והיו משיאים לכהונה שהיו ישראלים מיוחסים, **ולרבי חנינא בן אנטיגנוס היו לוים. ולכו"ע עיקר שירה בפה** (י"א.), **והכלי הוא לבסומי קלא, ומדינא בעבדים סגיא**, ר"מ סבר שאין מעלים מהדוכן לא ליוחסין, ולא למעשרות להחזיקם בחזקת לוים, ולכן עבדים כשרים, ולרבי יוסי מעלים מהדוכן ליוחסין ולא למעשרות, ולכן היו ישראלים מיוחסים, **ולרבי חנינא בן אנטיגנוס מעלים מהדוכן בין ליוחסין ובין למעשרות, ולכן היו צריכים דווקא לוים.** וכתבו התוס' (ד"ה לא) שתנא דמתני' שאומר שהחליל מנגן בי"ב ימים, והיינו גם ביו"ט, סובר כרבי יוסי ברבי יהודה (סוכה נ"א.) שעיקר שירה בכלי, דאם עיקר שירה בפה, מבואר (שם) שהכלי אינו דוחה שבת ויו"ט.

היו מכים בנקבי **החליל לפני המזבח** בעת הקרבה יחד עם שירת הלוים **י"ב ימים בשנה**, והם בשחיטת פסח ראשון ושני, ביו"ט ראשון של פסח ועצרת, **ובח' ימי החג** (ובשאר ימים היו נבלים וצלצל וכינורות), **לפי שבימים אלו היחיד גומר את ההלל**, והיו הלוים משוררים בפה את ההלל, **והחלילים מחללים, ובשאר ימים היו** נבלים וצלצל וכינורות בזמן השיר המפורש בר"ה (ל"א.) באחד בשבת מזמור לד' הארץ ומלואה, ובשני גדול ד' ומהולל, וכן כולם.

חליל היינו אבוב, ונקרא חליל משום דחלי קליה מתוק קולו לשמוע. (י:).

באלו ימים גומרים את ההלל

י"ח ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל הם: ח' ימי החג, ח' ימי חנוכה, יו"ט ראשון של פסח, יו"ט ראשון של עצרת, (ולא חשיב ערב פסח, משום שזה היה רק במקדש. תוד"ה שמונה). **ובגולה גומרים גם ביו"ט שני של שמיני עצרת ופסח ושבועות.**

וכתבו התוס' (ד"ה י"ח) שאין הכונה שבשאר ימים קורין הלל בדילוג, אלא הכונה בשאר ימים אין חובה לאומרו כלל, ומה שאנו אומרים אותו אינו אלא מנהג בעלמא, ואינו חובה כמו בי"ח ימים, ומ"מ אומר ר"ת שצריך לברך עליו, (וכדשמעת מברכות (י"ד:) דאמר רבא הילכתא י"ח ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק, ימים שאין היחיד גומר בהן ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק, ואם אין מברכין עליו לא חשיב הפסקה, ועוד דאפילו מפני רשות יפסיק, ואין לגמרא צד שמותר להפסיק אלא מפני היראה והכבוד), ואף דאיתא בסוכה (מ"ד:) שאין מברכים על מנהג, הני מילי טלטול דמנהג כמו ערבה, אבל אקריאה דמנהג מברכים. ולר"ח יחיד לא יברך בתחילה, ואם בירך בתחילה מברך גם בסוף. והתוס' פוסקים כר"ת שטוב שגם יחיד יברך בתחילה, שאף שאינו מחויב בדבר יכול לברך, כמו שנשים מברכות על נטילת לולב.

י: בחג גומרים את ההלל בכל יום מפני שהימים חלוקים בקרבנותיהם -שפרי החג מתמעטים והולכים, **משא"כ בפסח.**

שבת אע"פ שחלוקה בקרבנותיה אין גומרים בה את ההלל, מפני שאינה נקראת מועד.

ראש חודש אע"ג דאיקרי מועד אין גומרים בו את ההלל לפי שמותר במלאכה, וכתיב "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" שרק במקודש לחג טעון שירה.

ראש השנה ויום הכיפורים אע"ג דאיקרו מועד ואסורים במלאכה אין אומרים בהם הלל, כיון שהקב"ה יושב על כסא הדין וספרי חיים ומתים פתוחים לפניו. אבל מלאכי השרת אומרים שירה, ולכן אין לדלג 'והחיות ישוררו וכרובים יפארו'. תוד"ה אמרו.

חנוכה אע"ג שלא נקרא מועד ומותר במלאכה אומרים בו הלל בגלל הנס.

פורים אע"פ שהיה בו נס אין אומרים בו הלל. לרב יצחק הטעם מפני שאחר שנכנסו לארץ אין אומרים הלל על נס שהיה בחו"ל (משא"כ יציאת מצרים שהיתה לפני שנכנסו לארץ). ולרב נחמן קריאת המגילה זו הלל (אבל על נס שבחו"ל כיון שגלו אומרים עליו הלל). ולרבא הטעם משום דאכתי עבדי אחשוורוש אנן.

כלים שהיו במקדש- במקדש היה אבוב מימי משה של קנה חלק (-קלוף) ודק (-גילדו דקה), וקולו ערב, וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב עד שנטלו ציפויו. וכן היה במקדש צלצול (שני כלים שמכים זה על זה וקולם דק) של נחושת שהיה קולו ערב ונפגם, ותיקנוהו אומנים מאלכסדריא של מצרים ולא היה קולו ערב עד שנטלו את תיקונו. וכן היתה במקדש מכתשת של נחושת לפטם בה את הבשמים (-לכתוש את סממני הקטורת) והיה קולה צלול ומפטמת את הבשמים יפה ונותנת בהם ריח, וכדמצינו שהקול יפה לבשמים, **ונפגמה, ותיקנוה אומנים** מאלכסדריא של מצרים, ולא היתה כותשת יפה עד שנטלו את תיקונה. ועל הצלצל והמכתשת אמר דוד (התוס' גורסים ועליהם אמר קרא) "נחושת ממורט" דק שיכולים לקפלה, "נחושת מרוק" מבריק, ועליהם כתיב "וכלי נחושת מוצהב שנים חמודות כזהב", י"מ שכל אחד היה שקול כשנים של זהב, וי"א ששניהם שקולים כאחד של זהב. ולרבי נתן היו שני כלים מכל אחד. והשילוח היה מקלח מים ומקום הנביעה היה רחב כאיסר, וציווה המלך והרחיבוהו ונתמעטו מימיו עד שחזרו ומיעטוהו, לקיים מה שנאמר "אל יתהלל החכם בחכמתו" וכו', שחכמתו אינה אלא מקלקלת, דכלי מקדש ראשון נעשו על פי הגבורה.

כלי השיר שבמקדש- לא היה במקדש הרדולים –(טבלא גורגדנא. רש"י גוס הרדוליס, והיינו זוג וענבל שזה פעמון. והתוס' גורסים הרדוליס, והיינו עוגב), **מפני שקולו עב ומבלבל את הנגינה** כשקול זה היה מסיים. **והיתה מגריפה במקדש** (לגרוף בה את דשן המזבח. רש"י. ולתוס' היתה גם מגריפה מיוחדת לשיר), **ובה עשרה נקבים שכל אחד מהם מוציא י' מיני זמר**, דבכל נקב היה קנה אחד ובכל קנה היו י' נקבים, נמצא שהוציאה מאה מיני זמר, **ובמתניתא תנא שכל נקב היה מוציא מאה מיני זמר** (וסימנך מתניתא גוזמא), **ורוחבה אמה וגובהה אמה.**

שירה על הקרבן

מצוה שישירו הלוים בבית המקדש, וזמן השירה הוא בזמן ניסוך היין ובעולות של ציבור, ובכל יום היו שרים שיר של אותו יום (כמבואר בראש השנה ל"א.), ובראשי חדשים וימים טובים היו שרים את ההלל, ובזמן שירת הלוים היו מנגנים בכלי נגינה.

י"א. לר"מ **השיר מעכב** את הקרבן (והיינו את הניסוך, ולא את הקרבן עצמו, שהרי השיר הוא בשעת ניסוך והניסוך לא מעכב את הקרבן, דאדם מביא זבחו היום ונכסים מכאן ועד ארבעה ימים. תוד"ה השיר), **דכתיב "ואתנה את הלוים וכו' ולכפר"** לוים משוררים הם, — **מה כפרה מעכבת אף שירה מעכבת. ולרבנן שירה לא מעכבת**, והפסוק מלמד שהשירה ביום כמו הכפרה.

מנין לעיקר שירה מן התורה-

לשמואל ילפינן שירה מדכתיב "ושרת בשם ד' אלוקיו", **ושירות שבשם** (-שמזכירים בו שם שמים) **היינו שירה.** ואין לומר דהיינו שיראת ולברך", ומבואר שברכה אינה שירות.

לרב מתנה ילפינן מדכתיב "תחת אשר לא עבדת את ד' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב", ושירה היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב. ואין לומר דהיינו דברי תורה, דאף שנקראו "משמחי לב" לא נקראו טוב, (ואף דכתיב "לקח טוב נתתי לכם" ו"טוב לי תורת פיך", טוב שסמוך לשמחה ומשמעותו לשון שמחה, לא איקרי, וכן לא נאמר בהם טוב סמוך ללב. תוד"ה משמח). וביכורים אע"ג דכתיב בהו "ושמחת בכל הטוב", לא כתיב בהו "טוב לבב", (ולומדים גזירה שוה טוב טוב מהכא שהביכורים טעונים שירה (שאומרים "ארוממך ד' כי דיליתני" כדאיתא במתני' בביכורים. רש"י. וי"מ (תוד"ה מנין) שהשיר של ארוממך אינו אלא לשמחה, ורב מתנה אמר שיש שיר לחובה), והיינו כשמביא ענבים ודרכם (לרש"י הכונה שהביא ענבים לעזרה ודרכם, ולתוס' (שם) אם דרך את הענבים לפני שהביאם לעזרה, מביאים את היין לכתחילה), **אבל על פירות לא, דאין אומרים שירה אלא על היין, ואין מביאים משקין לביכורים.** לתוס' (שם) איידי דתיקנו שירה ביין תיקנו שירה בכל הביכורים של ז' המינים).

לחזקיה ילפינן מדכתיב "וכנניהו שר הלוים יסר במשא" אל תקרי יסר אלא ישיר.

לרבי יוחנן ילפינן מדכתיב "עבודת עבודה" – עבודה (-שירה) שטעונה עימה עבודה אחרת -קרבן, שאין השירה נאמרת אלא על היין של נסכי קרבן, דכתיב "ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם".

לרב יצחק ילפינן מדכתיב "שאו זמרה ותנו תוף כינור נעים עם נבל".

לרב נחמן בר יצחק ילפינן מדכתיב "ישאו קולם ירונו בגאון ד' צהלו מים" – יצהלו בשיר בית המקדש יותר מצהלת ים סוף.

לתנא דברייתא ילפינן מדכתיב "בכתף ישאו" ו"ישאו" היינו שירה דכתיב "שאו זמרה ותנו תוף" וכתיב "ישאו קולם ירונו".

לחנניה בן אחי רבי יהושע ילפינן מדכתיב "משה ידבר והאלוקים יעננו בקול" כאן נצטווה על עסקי קול שהיה מצווהו לשורר, שמשה היה לוי.

י"א: לרב אשי ילפינן מדכתיב "למחצצרים ולשוערים להשמיע קול אחד".

לרבי יונתן ילפינן מדכתיב "ולא ימותו גם הם גם אתם" שגם הלוים כמו הכהנים שייכים בעבודת מזבח.

כהן או לוי ששינה עבודתו-

כהן שעבד עבודת לוי כגון ששר, או לוי שעבד עבודת כהן - שעבד על המזבח, **חייבים מיתה, דכתיב "ולא ימותו גם הם גם אתם" – אתם בשלהם או הם בשלכם במיתה.**

הלוים היו חלוקים למשוערים ולמשוררים. **לאביי משורר ששיער** חייב מיתה, דכתיב "והזר הקרב יומת", ולא מיירי בזר ממש כגון ישראל, דכבר כתיב חדא זימנא. והגמרא מקשה מדאיתא בברייתא שמשורר ששיער או משוער ששורר אינם במיתה אלא באזהרה (-לא איתפרש לן רש"י. ורבינו מנחם (תוד"ה מיתיבי) כתב דכתיב "לשמור משמרת ועבודה לא יעבוד" וכתיב "ככה תעשה ללוים במשמרותם"). **והגמרא מתרצת שזה מחלוקת תנאים**, כדמצינו שר' יהושע בר חנניה הלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר' יוחנן בן גודגדא ששניהם היו לוים, אמר לו, בני, חזור לאחורך, שאתה מן המשוררים ולא מן המשוערים, ולכאורה ר' יוחנן סבר שיש בזה חיוב מיתה כשעושה לבדו, וגזרו רבנן שלא יסייע כדי שלא יבוא לעשות לבדו, **ורבי יהושע** סובר שגם כשעושה לבדו **אינו אלא באזהרה ולא גזרו רבנן שלא יסייע. והגמרא דוחה שי"ל שלכו"ע אינו אלא באזהרה, ונחלקו אם גזרו חכמים שלא יסייע או לא.**

שירה בעולת נדבת ציבור- עולת נדבת ציבור כגון קיץ המזבח הבאה מן השופרות שנותנים בהם מעות מותר חטאת ומותר אשם, (אבל עולת יחיד אפילו לחובתו אינה טעונה נסכים. תוד"ה עולת) **אינה טעונה שירה, דכתיב** "ותקעתם בחצוצרות (והיינו שירה) **על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם"** – מקיש עולה לשלמים ושלמים לעולה לענין שירה, **שכמו שעולה תמיד היא קדשי קדשים, אף שלמים דווקא בקדשי קדשים** ואין לך שלמים שהם קדשי קדשים אלא כבשי עצרת שהם שלמי ציבור, **ומה שלמים** האמורים כאן לגבי שיר וכנ"ל **קבוע להם זמן בעצרת, אף עולה קבוע לה זמן** לאפוקי נדבת ציבור שלא קבוע לה זמן.

לריש לקיש אומרים שירה שלא על הקרבן, ושאני עולת נדבה שלא אומרים עליה שיר כלל **דנפיק מיניה חורבה** שאם עולת נדבה תהיה רשות יאמרו שגם עולת חובה היא רשות.

כתיב "ויאמר חזקיהו להעלות העולה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר ד' והחצוצרות ועל ידי כלי דוד מלך ישראל", ולשון "ויאמר" משמע שהיה נמלך. **רב יוסף רצה לומר שהספק היה בעולת ראש חודש** של מוסף **אם הוקבע ראש חודש, והגמרא דוחה שזה היה "ביום ששה עשר לחודש הראשון".** ורמי בריה דרב ייבא רצה לומר שהספק היה

בכבש הבא עם העומר שהוא עולת חובה בט"ז ניסן, אם הוקבע ר"ח בזמנו או לא, שהרי יכולים לראות מתי עשו פסח ומתי אכלו מצה. אלא לא נמלך בגלל ספק, דוודאי הוקבע ר"ח בזמנו, אלא בגלל שדרך שליח ציבור להמלך ולקבל רשות להתפלל, וא"כ י"ל דאיירי קרא בעולת חובה של תמיד של כל יום.

כשחרב הבית בראשונה זה היה תשעה באב שחל במוצאי שבת (-אחד בשבת) וזה היה מוצאי שביעית (-בשנה השמינית), והיתה אז משמרת יהויריב, וכהנים ולוים עמדו על דוכנם ואמרו שירה - "וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם", ולא הספיקו לומר "יצמיתם ד' אלוקינו" עד שבאו אויבים וכבשום. וכן היה בשניה. דמגלגלין זכות ליום זכאי -בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל, וחובה ליום חייב. הגמ' מבארת שהשירה היתה על עולת חובה, דאף שבי"ד בתמוז בטל התמיד שלא היו להם כבשים מחמת שהיה מצור על ירושלים ואין יוצא ובא, נזדמן להם באקראי בן בקר שאינו ראוי לתמיד וראוי לעולת נדבה, וכן השיר הנ"ל אף שהוא שייך ליום רביעי נזדמן להם לאומרו.

י"ב. הגמ' מסתפקת אם אומרים שירה כשמביאים נסכים **בפני עצמם** (כגון שהביאו קרבן ציבור בלי נסכים ולמחר הביאו נסכים. וכתבו התוס' (ד"ה נסכים) שקרבן יחיד אינו טעון שירה אפילו אם הביא את הנסכים עם הקרבן. וכן כשמקריב נסכים בלילה אין שירה בלילה), כיון דאין אומרים שירה אלא על היין, או שאין אומרים, משום דבעינן אכילה ושתיה -קרבן ונסכים.

שנת החורבן למנין השמיטין

בית ראשון נבנה 480 שנה לאחר יציאת מצרים, והיה קיים 410 שנים עד שנחרב. כ270 שנה לאחר בניינו הגלה שלמנאסר מלך אשור את עשרת השבטים, ובסוף ימי הבית החזיר ירמיהו את עשרת השבטים. י"א שנה לפני החורבן הגלה נבוכדנצר את יהויכין המלך עם החרש והמסגר ויחזקאל הנביא, ואח"כ נחרב הבית. שבעים שנה לאחר החורבן נבנה הבית השני, שעמד 420 שנה, עד שנחרב ע"י טיטוס.

לעיל י"א: הביאה הגמרא ברייתא המספרת איזה שירה שרו הלוים בזמן החורבן, עוד מבואר שם שחורבן בית ראשון ושני היו בשנה השמינית לשמיטה, והגמרא להלן מחשבת דבר זה לפי מנין השמיטין והיובלות בבית ראשון ובבית שני, ופסוקים השייכים לענין זה.

לרבי יוסי חורבן בית ראשון היה במוצאי שביעית.

הגמ' מחשבת דבר זה לפי סדרי המאורעות המוזכרות בספרי הנביאים ובחז"ל.

זמן חורבן בית ראשון- כתיב "בעשרים וחמש שנה לגלותינו (גלות יהויכין והחרש והמסגר שיחזקאל היה מהם, שהיתה י"א שנה לפני החורבן), בראש השנה בעשור לחודש (והיינו היובל שראש השנה שלה הוא ביום הכיפורים שבי"ד תוקעים בשופר ונפטרים עבדים לבתיהם ושדות חוזרות לבעליהם, ואז נראית שהיא יובל, שהרי סתם ראש השנה הוא באחד לחודש), בארבע עשרה שנה אחר אשר הוכתה העיר". ולכאו' מבואר שהיובל היה י"ד שנה אחרי החורבן, ונמצא שהחורבן היה בשביעית עצמה. וצ"ל שהכונה י"ד שנה אחרי השנה של החורבן, וכשתחשב ט"ו שנים למפרע משנת היובל, נמצא שהחורבן היה בשנה הל"ו למנין השמיטין, שזה מוצאי שביעית, והיה זה בשנה הכ"ו לגלות יהויכין, אלא שהכתוב לא מונה את השנה שגלו בה.

גלו בשבע גלו בשמונה גלו בשמונה עשרה גלו בתשע עשרה- הגמרא מבארת שהכונה כאן לשתי גלויות, הגלות הראשונה של ישראל עם יהויכין היתה בשנה השביעית לכיבוש יהויכים (וכיבוש זה אינו נחשב גלות, דלא הגלה שום אדם אלא כבשו לעבד תחתיו, והיה עבד ג' שנים, ואח"כ מרד בו ג' שנים, ובשנה השישית הוליכו לבבל והמליך את יהויכין תחתיו, ובשנה השביעית הגלה את יהויכין. רש"י. ולתוס' (ד"ה אי) רק בשנה הי"א ליהויקים הרגו נבוכדנצר והמליך את יהויכין בנו ג' חודשים, ולתקופת השנה באותה שנה הגלהו לבבל עם החרש והמסגר) שהיא השנה השמינית למלכות נבוכדנצר, (שבשנה הראשונה כבש את נינוה ובשניה את יהויקים), והגלות השניה עם צדקיהו בזמן החורבן היתה בשנה הי"ח לכיבוש יהויקים שהיא השנה הי"ט למלכות נבוכדנצר.

י"ב: זמן חורבן בית שני- ללישנא קמא אף חורבן בית שני היה במוצאי שביעית, והיינו לשיטת רבי יהודה ששנת היובל עולה גם למנין היובל הבא, שהרי בית שני היה ת"כ שנים, ולרבי יהודה ח' יובלות זה שצ"ב שנים, נמצא ששנת הת"כ לבנין הבית היתה בשמיטה הרביעית ליובל הבא, ובמוצאי שביעית חרב הבית. אבל לרבנן ששנת היובל אינה עולה ליובל הבא, א"כ ת' שנים הם ח' יובלות, והשנה הת"כ היא שנה שישית לשמיטה, ובשנה השביעית חרב הבית, (דבית שני חרב בשנת תכ"א לבניינו, אבל בית ראשון חרב בשנת ת"י לבניינו. תוד"ה הוה ליה).

והא דתניא שישראל מנו י"ז יובלות עד גלות בבל, שבית ראשון נבנה ת"מ שנים אחרי שנכנסו לארץ וחרב אחרי ת"י שנים, והרי לא מנו שמיטין ויובלות משעת כניסתם לארץ, דא"כ היובל לא יוצא "בארבע עשרה שנה אחר אשר הוכתה העיר", ובהכרח שהתחילו למנות אחרי שבע שכבשו ושבע שחילקו, וממילא היובל יוצא י"ד שנה אחרי החורבן וכנ"ל.

אבל לרבי יהודה ששנת היובל עולה למנין היובל הבא, בי"ז יובלות יש עוד י"ז שנה, וא"כ קשה דנמצא שהחורבן היה בשנה השלישית לשמיטה, (ועוד קשה מהפסוק ביחזקאל שאומר שהיובל היה י"ד שנה אחרי החורבן. תוד"ה אלא).

וצ"ל שהשנים שהגלה סנחריב את עשרת השבטים עד שהחזירם ירמיה לא נמנו ליובל, שהרי חזרו בשנת י"ח ליאשיהו, ויאשיהו מלך ל"א שנה, נמצא משנת י"ח עד שנת ל"א י"ד שנה, ועוד י"א שנה ליהויקים ויהויכין, ועוד י"א שנה לצדקיהו, הרי ל"ו שנים, ואז חרב הבית. וי"ג ששלש שנים מאז שהגלה אותם סנחריב עד שהחזירם ירמיהו אינם מן החשבון, והיינו ג' שנים שצר סנחריב שלא היה להם פנאי לחרוש ולזרוע, לא מנו שמיטין ויובלות, ואף שירמיהו החזירם רק אחרי יותר מתשעים שנה, כוונת הגמרא שג' שנות המצור שבסופם גלו עד שהשיבם ירמיהו אינם מן החשבון. ורש"י מקשה על ביאור זה כמה קושיות. וגם התוס' (ד"ה הנך שני) חולקים על פירוש זה.

הקשו התוס' (שם) שאם כשגלו פסקו מלמנות וכשחזרו חזרו למנות מתחילה, א"כ אין ראיה שלא מנו בשנות הכיבוש והחלוקה. ותירצו שבאמת לרבי יהודה ששנת היובל עולה למנין השמיטה הבאה אין ראיה, אבל לרבנן שמונים שמיטה רק אחרי היובל, כיון שהשמיטה נהגה גם בשנים אלו, מנו את היובלות כדי לשמר את חשבון השמיטות, ולדבריהם יש ראיה שלא מנו בשנות הכיבוש והחלוקה.

וללישנא בתרא לרבנן חורבן בית שני לא היה במוצאי שביעית, והא דקתני 'וכן בשניה' זה נאמר על שאר הדברים שהחורבן היה בתשעה באב ובמוצאי שבת, כמו שמה שנאמר שהחורבן היה בזמן משמרת יהויריב לא שייך בבית שני, (שהרי עלו מהגולה בימי עזרא משמרות ידעיה וחרים פשחור ואימר, ובסדר זה עבדו בבית ראשון, והנביאים חילקום לכ"ד משמרות, ולא היו יודעים מי יעבוד אחרי מי, וכתבו שם הכ"ד משמרות בכ"ד פתקים ובללום ונתנום בקלפי, וכיוון ידעיה ברוח הקודש וזכה בגורל עם חבריו שחזר והכניס ידו ונטל איגרת, עד שש פעמים, להיות ראשון וכן עלו אח"כ בסדר הזה חרים וחבריו ופשחור וחבריו ואימר וחבריו, ויהויריב שוב לא עלה, ותיקנו שאפילו אם יהויריב שהיה ראש המשמרות יעלה לא ידחה ידעיה ממקומו אלא יהויריב יהיה טפל לידעיה. דעת התוס' (ד"ה שאפילו) שאין ראיה לומר שיהויריב לא עלה, והקנס היה שגם אם יעלה הוא ישמש תחת השם של המשרות שכבר נקבעו).

י"ג. ורב אשי מיישב שבאמת 'וכן בשניה' קאי על מוצאי שביעית ואליבא דרבנן, ודקשיא לך שלפי החשבון חורבן הבית היה בשביעית, צ"ל שרק ו' שנים אחרי בנין בית שני עלה עזרא וקידשו, ורק מאז התחילו למנות שמיטין ויובלות, ונמצא שמנו שמיטין ויובלות ת"י שנה מתוך ימי הבית השני, וא"כ הבית שחרב בשנת תכ"א לבנין הבית זה היה במוצאי שביעית. והקשו התוס' (ד"ה הנך שית) לדבריהם (ד"ה הנך שני) שגם בזמן גלות השבטים מנו יובלות כדי לקדש את השמיטות, למה לא מנו גם לפני שעלה עזרא. ותירצו דשאני התם שישראל היו על אדמתם ושביעית נהגה לאיסור חרישה וזריעה, אבל בגלות לא קידשו השביעית כלל. והקשו התוס' שהרי גם בגלות צריכים לקדש את השביעית בשביל שמיטת כספים שנוהגת גם בחו"ל.

מנלן שכבשו שבע שנים וחילקו שבע שנים- כלב אמר "בן מ' שנה אנכי בשלוח משה עבד ד' אותי מקדש ברנע לרגל את הארץ וכו', ועתה הנה אנוכי היום בן פ"ה שנה", וכיון שהקמת המשכן ושליחת המרגלים היו בשנה השניה ליציאת מצרים נמצא שכשנכנסו לארץ היה כלב בן ע"ח, ונמצא שחלוקת הארץ התחילה רק שבע שנים אחרי שנכנסו. (ואין לומר שנשלח ע"י משה בסוף שנתו המ', וא"כ כשעברו את הירדן היה בשנתו הע"ט. דאי לאו שבא הכתוב להודיענו שכבשו ז' שנים וחילקו ז' שנים לא היה לכתוב לפרש שנותיו של כלב. תוד"ה כלב), וחלוקת הארץ לקחה ז' שנים, או משום שאם כבשו שבע גם חילקו שבע, או שאם לא חילקו שבע נמצא שנבואת יחזקאל (הנ"ל י"ב.) שהיתה י"ד שנים אחרי החורבן לא היתה בשנת היובל.

אין פוחתין...

אין פוחתין מששה טלאים המבוקרים ממום בלשכת הטלאים, כדי שבת וב' ימים טובים של ר"ה. ואין הכונה שצריך שיהיו ששה כדי שאם שבת וראש השנה יגיעו יחד הטלאים המבוקרים יספיקו לימים אלו שלא יוכלו לבקר בהם, שהרי בימים אלו מקריבים גם מוספין, אלא התנא מדבר רק על התמידין, ונקט שבת וימים טובים לסימנא בעלמא (שלא תטעה בגירסא לומר ארבעה או חמשה, דלג' ימים צריך ששה תמידים. ל"א סימנא בעלמא לדין שתמיד צריך ביקור ג' ימים, כמו שכשחל ראש השנה בימים ראשון ושני מבקרים את התמיד של יום שלישי בערב שבת. וכתבו התוס' (ד"ה מאי) שבמנחות (מ"ט:) מוכיח שזה לסימנא בעלמא ממה שמספיק שש, והרי צריך עוד אחד לתמיד של שחר שאחרי שבת אם ר"ה חל בימים חמישי ושישי), והיינו כבן בג בג דס"ל שתמיד טעון ביקור ד' ימים קודם שחיטה, דליף מפסח מצרים, דבשעת חינוך נתנו שם שמונה טלאים מבוקרים, ובכל יום נוטלים שנים שכבר עברו עליהם ד' ימים מלבד יום השחיטה (דומיא דפסח מצרים שביקרוהו בעשור לחודש ושחטוהו בי"ד), וששה דקתני במתני' הכונה שצריך שתמיד ישארו ששה אחרי שנוטלים שנים לפני שמבקרים שנים חדשים, ואח"כ קודם הלילה מבקרים שנים חדשים ונותנים שם. וי"מ שבשעת חינוך נתנו שם ששה שהיו מבוקרים ד' ימים קודם לכן, וביום הראשון נטלו שנים לתמידים ונתנו שנים תחתיהם וביקרום, וכך בכל יום נוטלים שנים מהמבוקרים שכבר הגיע היום הרביעי לביקורם ומביאים שנים חדשים. והקשה רש"י שהרי צריך שיהיו מבוקרים ד' ימים מלבד יום השחיטה וכנ"ל.

אפשר להוסיף בלשכת הטלאים כמה טלאים מבוקרים שירצו.

י"ג: אין פוחתין משתי חצוצרות וט' כנורות, ואפשר להוסיף כמה שירצו, והיינו ק"כ חצוצרות דכתיב "ועמהם כהנים למאה ועשרים מחצרים בחצוצרות". לפירוש ראשון של התוס' (ד"ה ומוסיפין) ניתן להוסיף גם יותר מק"כ, וכוונת הגמרא שעד ק"כ יש בזה הידור מצוה, דאשכחן בקרא שחיפשו ק"כ כהנים. ולפירוש השני של תוס' אין להוסיף יותר מק"כ מפני שזה מערבב את הקול, דאשכחן בקרא שעד ק"כ לא חוששים לערבוב הקול.

הצלצל היה אחד, דכתיב "ואסף (-שם הלוי) במצלתיים משמיע", ואף ש"מצלתיים" היינו שנים, כיון שזו עבודה אחת באדם אחד שאין אחד מועיל בלא חבירו כיון שמכים בזה על זה קראם התנא אחד.

אין פוחתין מי"ב לוים עומדים על הדוכן, כנגד ט' כנורות וב' נבלים וצלצל אחד, דכתיב "הוא ואחיו ובניו שנים עשר", (אבל בחצוצרות כהנים היו תוקעים. תוס' י: ד"ה אין). ומוסיפים כמה שירצו.

אין קטן נכנס לעזרה לשום **עבודה** כגון לכבד את העזרה ולהגיף את הדלתות **אלא** בשעת שירת הלוים על הדוכן שאז נכנסים לוים קטנים לשורר עמהם, ולא היו אותם קטנים משוררים בנבל וכינור אלא בפה, כדי לתבל את הנעימה של הלוים הגדולים ע"י קולם הדק, (ואף לרבי יהודה שאומר שהכנור במקדש היה של ז' נימין דכתיב "שובע שמחות את פניך" אל תיקרי שובע אלא שבע, ושל ימות המשיח של ח' נימין דכתיב "למנצח על השמינית" והיינו על הנימא השמינית, ושל עולם הבא י' נימין דכתיב "עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור" ואומר "הודו לד' בכנור בנבל עשור (-של עשר נימין) זמרו לו שירו לו שיר חדש" ושיר חדש שזה לשון זכר היינו לעולם הבא, כזכר שאינו יולד, אבל שיר של עולם הזה הוא לשון נקיבה, שכשם שהנקיבה יולדת כך תשועות הללו יולדות צרות חדשות, ומכך שרבי יהודה לומד כנור מנבל נמצא שכנור הוא נבל, רק לעוה"ב דנפיש נימיה כנבל הוא קרוי נבל). ולרבי אליעזר בן יעקב אין הקטנים עולים למנין של י"ב הלוים הנצרכים לדוכן, ואין עולים על האיצטבא המוכנה לדוכן, אלא עומדים בארץ, וראשיהם בין רגלי הלוים והיו נקראים צוערי הלוים לפי שהיה קולם דק והיו מצערים בכך את הלוים שאינם יכולים לבסם קולם כמותם, ולתנא דברייתא היו נקראים סועדי -עוזרי הלוים.

יש בערכין

חיובי ממון קצובים שיש בזה להקל ולהחמיר

המשנה מביאה מספר חיובי ממון שהתורה קצבה את שיעורם (ערכין, שדה אחוזה, שור מועד שהמית עבד, אונס ומפתה ומוציא שם רע), ויש בזה קולא היכא שהשווי האמיתי הוא יותר, וחומרא היכא שהשווי האמיתי הוא פחות. והגמרא מבארת דינים אלו, ודינים נוספים השייכים לדינים אלו.

יש בערכין להקל ולהחמיר, כיצד המעריך אדם (-שאמר ערך פלוני עלי) בין נאה שבישראל ששוה מאה מנה בין כעור שבישראל שאינו שוה אלא ה' סלעים, נותן נ' סלע. ואם אמר הרי דמיו עלי נותן את שוויו. מתני'.

והא דנקט ישראל, שמשמע שעכו"ם אינו נערך (-אם ישראל אמר ערך עכו"ם פלוני עלי), לר"מ שעכו"ם נערך ולא מעריך, נקט התנא נאה שבישראל כדי ללמד אגב אורחא שאסור לומר כמה נאה כנעני זה משום "לא תחנם", ולא נקט נאה שבישראל וכעור שבכנענים, דבחד אומה קמיירי. וגבי אונס ומפתה (י"ד:) נקט גדולה שבכהונה וקטנה שבישראל, דחד אומה הוא אלא שהכהנים קדושים יותר, ואי בעית אימא כיון שההמשך מדבר בשדה אחוזה ששייך רק בישראל, דעכו"ם אינם בני אחוזה בארץ ישראל, (שאף שעכו"ם יורש את אביו מדאורייתא, לא היה להם אחוזה בארץ, ודין זה הוא מצוה התלויה בארץ. תוד"ה בעובד), ולכן לא פודים בחמישים שקל כסף אלא בשוויו, נקט ישראל.

י"ד. יש בשדה אחוזה להקל ולהחמיר- המקדיש קרקע בין יקרה בין זולה, הפודה אותה בין הבעלים בין אדם אחר נותן דמי פדיונה זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף אם זה בתחילת היובל, ואם לא מגרע לפי השנים שעברו סלע ופונדיון לשנה, ושיעור זה הוא גם בשדה הראויה לגפנים או קנים או אילנות.

פדיון שדה מקנה- לת"ק בשדה מקנה נותן את שוויו, דכתיב "וחשב לו הכהן את מכסת הערכך" -מנין דמיו דהיינו שוויים, ולרבי אליעזר אף שדה מקנה נפדה בחמישים כסף כשדה אחוזה, דילפינן "וחשב וחשב" משדה אחוזה, וההבדל בניהם הוא שבשדה אחוזה כשנפדית ע"י הבעלים נותן חומש, ובשדה מקנה אינו נותן חומש, (עוד מצינו הבדל ביניהם שבשדה אחוזה אם הקדישו וגאלו אחר הוא מתחלק לכהנים ביובל, ושדה מקנה כהאי גוונא חוזר לבעלים ביובל, ונקט חילוק ששייך כשהוא עצמו פודהו. תוד"ה יש).

הגמ' (י"ד:) דנה אם רבנן לומדים גזירה שוה זו לענין שצריך להוסיף חומש בשדה מקנה, או דלית להו גזירה שוה ואינו מוסיף חומש. ורבא אומר שרבנן לא לומדים שצריך להוסיף חומש, משום ששדה אחוזה ומקדיש ביתו הוו ב' כתובים הבאים כאחד שאינם מלמדים, (ולמ"ד מלמדין מצינו דין חומש גם במעשר ובבהמה טהורה ובבהמה טמאה). ובברייתא איתא שלומדים מערכין שבשדה מקנה אינו מוסיף חומש, דכתיב "במכסת הערכך".

עוד בדיני הקדש ופדיון-

המקדיש שדה מלאה אילנות- לרב הונא בעין יפה הוא מקדיש אילנות לבד וקרקע לבד ולא שיפדה אילנות אגב קרקע, ולכן צריך לפדות את האילנות בשווים, ואח"כ פודה את הקרקע בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף.

והא דאיתא בברייתא שאם הקדיש ג' אילנות מפוזרים בשיעור שאם היו מפוזרים כמו אלו יש עשרה בבית סאה, (והיינו בנטיעות, אבל באילנות גדולים מספיק שלשה אילנות לבית סאה. תוד"ה הקדיש), הרי הוא מקדיש גם את הקרקע והאילנות הקטנים שביניהם, מפני שהקרקע שביניהם נצרכת להם, ופודה בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, וא"צ לפדות את האילנות מתחילה, היינו כר"ש שמקדיש בעין רעה מקדיש, (כדמצינו שלר"ש המקדיש שדה לא הקדיש אילנות שבה אלא חרוב המורכב וסדן השקמה שהם זקנים וגדולים מאד ויונקים משדה הקדש יותר משאר אילנות), ואם היו האילנות צפופים יותר או מפוזרים יותר, לא הקדיש את הקרקע והאילנות שביניהם אלא רק את האילנות עצמם, דאין זה סדר נטיעת אילנות, וכן הדין בהקדישם בזה אחר זה דאין קנין קרקע אלא לג' אילנות, ואפילו אם הקדיש אילנות שאינם נטועים כסדר, ואח"כ הקדיש קרקע, די"ל שיפדה אותם אגב הקרקע, מ"מ כיון שלא הקדישם יחד פודה את האילנות לפי שווים ואח"כ את הקרקע בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף.

כתבו התוס' (ד"ה פחות) שהנה מבואר כאן שרק בעשרה אילנות לבית סאה, שזה יוצא לכל אילן ר"ג אמות, הקדיש קרקע, אבל בפחות מזה לא הקדיש קרקע, ובב"ב (פ"ב.) מבואר שאם יש ביניהם ח' אמות על ח' אמות (עד ט"ז אמות על ט"ז אמות) שזה יוצא ס"ד אמות לכל אילן קנה קרקע. ותירצו שבמוכר מספיק פחות ממה שצריך במקדיש. ומה שמבואר שם שעד ט"ז אמות על ט"ז אמות, שזה יוצא רנ"ו אמות לכל אילן, קנה קרקע, צ"ל ששם הכונה לעיגול, וכיון שהריבוע יתר על העיגול רביע נמצא שבמכירה א"צ כמו במקדיש. והרשב"ם כתב שבתוספתא מבואר שאין חילוק בין מוכר למקדיש, ובהכרח שזה מחלוקת תנאים.

הגמ' שואלת שהרי ר"ש סובר שהפדיון נקבע לפי שעת פדיון, כדמצינו שלר"ש ורבי יהודה הלוקח שדה מאביו והקדישה ואח"כ מת אביו דינה כשדה אחוזה להפדות בחמישים שקל כסף ולא בשוויה, אע"פ שבשעת הקדש היתה שדה מקנה, כיון שלאחר שמת אביו היא שדה אחוזה, ולר"מ רק אם מת אביו ואח"כ הקדישה שבשעת הקדש היא שדה אחוזה דינה כשדה אחוזה, דכתיב "ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו" – דווקא שדה שאינה שדה אחוזה, אבל אם הקדישה ואח"כ מת אביו דינה כשדה מקנה, ומבואר שלר"ש הולכים לפי שעת הפדיון, וא"כ כיון שבשעת פדיון יש קרקע ואילנות יחד יפדה אותם אגב קרקע אע"פ שהקדישם בפני עצמם.

והגמ' דוחה שלר"ש לא הולכים אחרי שעת הפדיון, אלא ר"ש דורש דין זה מדכתיב "משדה" ולא כתיב שדה.

י"ד: הקדש ומכר בטרשים- המקדיש שדה טרשים פודה אותה בשוויה אע"ג דאחוזה נינהו, כיון שאינה "בית זרע", ואם לא גאלה ומכרם הגזבר לאחר היא יוצאה לכהנים ביובל, כיון שלענין היציאה כתיב "והיה השדה בצאתו ביובל" – כל דהו. והמוכר שדה טרשים יכול לגאול לפני ב' שנים אע"פ שהמוכר קרקע לחבירו אינו יכול לגאול עד שתי שנים, דכתיב "במספר שני תבואות" ואין כאן תבואות, ואם לא גאלה ומכרה הגזבר לאחר היא חוזרת ביובל, כיון שלענין החזרה ביובל כתיב "ושב לאחוזתו" והאי נמי אחוזה היא.

הקדש ומכר באילנות- המקדיש אילנות פודה אותם בשווים, דכתיב "בית זרע" ולא אילנות, (ולא אמרינן שיקדשו אגב הקרקע שלהם ויפדה אותם אגב הקרקע שלהם -מקום מושב האילן, ואם מכרם והגיע היובל יחזרו לבעלים אגב הקרקע, דמה שמצינו שהמוכר דקל לחבירו קנה משיפולא (-מקום מושב האילן) ועד תהומא, היינו בבא מחמת טענה - שטוענו שהזכיר לו שם קרקע), ואם לא גאלם אינם יוצאים ביובל, דכתיב "והיה השדה" ולא אילנות, ואם מכר אילנות אין נגאלים פחות מב' שנים, דאילנות הם בכלל "שני תבואות", אבל אם לא גאלם אינם חוזרים ביובל, דאינם בכלל "ושב לאחוזתו".

יש בשור המועד שהמית את העבד להקל ולהחמיר, שמשלם ל' סלעים בין בנאה בין בכעור, אבל המית בן חורין נותן שוויו דכתיב "ונתן פדיון נפשו" – דמי ניזק, ובחבלה בין בעבד בין בבן חורין נותן נזק שלם. ושור תם שהמית פטור, ואם הזיק אדם לר"ע משלם נזק שלם.

יש באונס ומפתה להקל ולהחמיר, שמשלם חמישים סלעים בין בגדולה שבכהונה בין בקטנה שבישראל. ולענין פגם (משלם כשיעור ההפרש בין שפחה בתולה לשפחה בעולה להשיאה לעבדו שיש לו קורת רוח הימנו), ובושת הכל לפי המבייש והמתבייש, ואין הבושת ופגם כלולים בחמישים סלעים, דכתיב "ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמישים כסף תחת אשר ענינה" מכלל דאיכא בושת ופגם שצריך לשלם ואינם עבור הענוי שהרי הם שייכים גם בלי הענוי, ולרבא לומדים מדכתיב "ונתן האיש השוכב עמה" הנאת שכיבה חמישים מכלל דאיכא בושת ופגם. (רב זעירא רצה לומר שהטעם הוא שיאמרו שמשלם בבת מלכים כמו בבת הדיוטות, ואביי דוחה שגם בעבד יאמרו שמשלם בעבד נוקב מרגליות כמו בעושה מעשה מחט. עוד רצה רב זעירא לומר שהטעם הוא שאם באו עליה שנים אחד שלא כדרכה שהיא נשארת בתולה אבל היא נפגמה, ואחד כדרכה, יאמרו שזה שבעל פגומה וזה שבעל שלימה משלמים אותו דבר, (כתבו התוס' (ד"ה אילו) שכוונת רש"י לבעל שלימה דעלמא, ומשמע דבעינן השרת בתולים להתחייב קנס, והתוס' מוכיחים שחייבים קנס גם בלי השרת בתולים, ולכן מבארים התוס' שיאמרו שמי שבעל פגומה מי שבעל אחריו כדרכה משלם חמישים, ואילו הראשון שבעל שלא כדרכה ג"כ משלם חמישים. ואביי דוחה שגם בעבד יאמרו שמשלם בבריא ובמוכה שחין אותו דבר).

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה) / ועמוד היומי

- **בנקודות ההפצה**
- **במייל 7692282@gmail.com**
- **בפקס 02-3132-641 קוד גליון 3131**

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.

מבחני 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי / עמוד היומי / משנה ברורה / חפץ חיים / אהבת חסד

ניתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- **בטלפון 0737-289-669**
- **במייל 7692282@gmail.com**
- **בגדרים פלוס קופת לדעת.**

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, 51 זוכים בזכות קניה 100 ₪ ב'יפה נוף'.

קו עדכונים ושיעורים - 02-3131-465

לפרטים- 055-400-7977

קורס ללמוד להנות ולזכור

11 שיעורים בהם נלמד בצורה מקצועית וייחודית, כיצד נזכור את הלימוד, ונעצים את איכות וחווית הלימוד בצורה משמעותית.

קבוצות חדשות לאברכים ובני ישיבות, בירושלים בישיבת מיר ובבית וגן נוה יעקב ופסגת זאב, אופקים, ואלעד.

-למעלה מ500 בוגרים מרוצים.

-15 כלים לחיבור חזק ללימוד.

-דרכים לפיתוח הזכרון והריכוז.

-מחיר סמלי, והחזר כספי למיישמים את הנלמד בשיעורים.

לפרטים 055-400-7977 / 02-3131-465

או בגליון מאחורי הקלעים

לדעת
מבחנים שבועיים
בדף היומי, משנ"ב, ח"ח ואהבת חסד
0737-289-669

'הדף היומי'

מבחן 358 תולדות

בכורות נ"א עד נ"ז

תמצית
סיכומי גמרא, הלכה ומוסר
7692282@gmail.com

מבחן שבועי בדף היומי

"א. היכן אין שוה כסף ככסף?
א' רק מחצית השקל.
ב' מחצית השקל חילול מעשר שני ועולת ראיה.
ג' מחצית השקל חילול מעשר שני עולת ראיה ופדיון הבן.

נ"ב. באיזה אופן נחלקו אביי ורבא האם יבם נוטל את השבח?
א' רק בהשביחו הנכסים לפני היבום.
ב' רק בהשביחו הנכסים אחרי ביבום.
ג' בין בהשביחו לפני היבום בין בהשביחו אחר היבום קודם חלוקה.

נ"ב: האם ירושת האשה דאורייתא או דרבנן?
א' דאורייתא.
ב' דרבנן.
ג' מחלוקת.

נ"ג. מדוע מעשר בהמה לא נוהג בזמן הזה?
א' מפני שמעשר בהמה אינו נוהג אלא בזמן שבית המקדש קיים.
ב' מחשש תקלה.
ג' גזירה משום יתום.

נ"ד. על מה נאמר בגמרא שבשום אופן אינם כלאים זה בזה?
א' תירוש ויצהר.
ב' שני מיני דגן.
ג' שני התשובות אינם נכונות.

נ"ה. איזה חלק מהירדן מפסיק למעשר בהמה?
א' מבית יריחו ולמלמעלה.
ב' מבית יריחו ולמטה.
ג' מימה של סיבכי.

נ"ה: מתי אבוה דשמואל עשה מקוה לבנותיו?
א' בימי ניסן.
ב' בימי תשרי.
ג' בימי ניסן ובימי תשרי.

נ"ו. האם בכור ומעשר בהמה שייכים בלוקח ומקבל מתנה?
א' לא.
ב' בכור לא ומעשר בהמה כן.
ג' בכור כן ומעשר בהמה לא.

נ"ו: אחים שקנו בהמות מהירושה לפני החלוקה, האם הם חייבים במעשר בהמה?
א' חייבים.
ב' פטורים.
ג' ספק.

נ"ז. איזה בהמה פטורה ממעשר בהמה (לדעת המשנה)?
א' רובע ונעבד ומוקצה.
ב' מחוסר זמן וכלאים.
ג' שתי התשובות נכונות.

-לע"נ ר' ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל-

לדעת חכמה

נ"א: באיזה אופן יצא ידי חובת פדיון הבן?
א' בנותן המעות לעשרה כהנים בבת אחת.
ב' בנותן ה' סלעים בזה אחר זה.
ג' שתי התשובות נכונות.

נ"ג: קדשים קלים שהפריש מהם מעשר בהמה, מה דינם?
א' המעשר לא חל.
ב' חל המעשר ויש בהם איסור "לא ימכר ולא יגאל".
ג' לרבי יוסי הגלילי שהם ממון בעלים חל המעשר, ואם הם ממון גבוה לא חל המעשר.

נ"ד: מה אין מעשרים מזה על זה?
א' רק מיני דגן.
ב' מיני דגן ומעשר בהמה בבקר וצאן.
ג' מיני דגן ומעשר בהמה אפילו בכבשים ועיזים.

נ"ז: מה מותר לעשות עם הבהמות לפני הפרקים שתיקנו להפריש בהם מעשר בהמה(רש"י)?
א' למכור מותר ולשחוט אסור.
ב' מותר בין למכור ובין לשחוט.
ג' אסור בין למכור ובין לשחוט, אלא שאם מכר או שחט פטור.

שאלה מדברי התוס'

נ"ב. האם בעל היורש את אשתו נוטל מלוה ותשלומי נזיקין משבח?
א' לא.
ב' נוטל רק שבח.
ג' נוטל תשלומי נזיקין ושבח.

-לע"נ ר' ישראל יעקב ב"ר יצחק אייזיק ז"ל-

ניתן לעשות את המבחנים:
בטל': 0737-289-669
בעמדות 'נדרים פלוס' (לדעת)
במייל: 7692282@gmail.com
ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:
במייל: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144
בנקודות הפצה להאזנה: 0737-289-669 שלוחה 4
מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בלילה
הגרלות בכל שבוע:
פרס ראשון על 500 ₪ במזומן,
ועוד 8 זוכים בזיכוי 100 ₪ ב'יפה נוף'

לדעת
מבחנים שבועיים
בדף היומי, משנ"ב, ח"ח ואהבת חסד
0737-289-669

'הדף היומי'

מבחן 359 ויצא

בכורות נ"ח עד ערכין ד'

תמצית
סיכומי גמרא, הלכה ומוסר
7692282@gmail.com

מבחן שבועי בדף היומי

נ"ח. מה הדין לבן עזאי בנולדו לו חמשה בהמות באב וחמש באלול?
א' פטורים.
ב' חייבים.
ג' יעשרם מספק.

נ"ח: באיזה אופן כולם ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומם לבעלים?
א' בקפץ מעשר לתוך אלו שלא נמנו.
ב' בקפץ אחד מהמנויים לתוכם.
ג' שתי התשובות נכונות.

נ"ט. באיזה אופן אמר רבא שעשירי מאיליו הוא קדוש?
א' כשיצא עשירי ולא קרא לו עשירי.
ב' כשקרא לעשירי קודש או שהצביע עליו בידו.
ג' אפילו בנשאר בדיר ולא קרא לו כלל ולא הצביע עליו.

ס: קרא לעשירי עשירי ולאחד עשר ג"כ קרא עשירי, מה דינו?
א' אינו קדוש.
ב' נאכל במומו לבעלים.
ג' קרב שלמים.

ס"א. האומר לשלוחו צא ועשר עלי, באיזה טעות נחלקו רב פפא ורב פפי אם הוא קדוש?
א' בקרא לאחר עשר עשירי.
ב' בקרא לתשיעי עשירי.
ג' שתי התשובות נכונות.

האומר לשלוחו צא ותרום ואינו יודע דעת המשלח ותרם אחד מארבעים או משישים, מה הדין?
א' תרומתו תרומה.
ב' תרומתו תרומה ויחזור ויתרום.
ג' אין תרומתו תרומה.

ערכין ב: איזה קטן חייב בתפילין?
א' היודע להניח.
ב' היודע לשומרם.
ג' כבן תשע כבן עשר.

ג. מאיזה גיל קטן מטמא בזיבה?
א' אפילו תינוק בן יומו.
ב' מגיל תשע.
ג' משיביא ב' שערות.

ג: האם כהנים בזמן עבודה חייבים בתפילין?
א' פטורים.
ב' חייבים רק בתפילין של ראש.
ג' חייבים רק בתפילין של יד.

ד: אמר ערך סתם עלי, כמה נותן?
א' שקל.
ב' ג' שקלים.
ג' חמישים שקלים.

-לע"נ ר' ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל-

לדעת חכמה

נ"ט: היו לו י' טלאים ובאמצע המנין מת אחד מאלו שלא נמנו, מה דין הטלאים?
א' כולם מצטרפים לגורן אחר.
ב' אלו שנמנו נפטרו במנין הראוי, ואלו שלא נמנו מצטרפים לגורן אחר.
ג' כולם פטורים.

ס. היו לו בזמן הגורן ט"ו טלאים, והכניס את כולם והפריש אחד, מה דין החמשה הנותרים?
א' פטורים ממעשר.
ב' חייבים במעשר, אבל מותר לאוכלם ולשחטם עד הגורן הבא.
ג' חייבים במעשר, ואסור למוכרם ולשוחטם עד הגורן הבא.

ערכין ב. מי מעריך?
א' מופלא הסמוך לאיש.
ב' עבד.
ג' שתי התשובות נכונות.

ד. כהנים שאכלו קדשים, האם הם חייבים בזימון?
א' פטורים.
ב' חייבים, אבל אינם מצטרפים עם ישראלים לזימון.
ג' חייבים ומצטרפים עם ישראלים לזימון.

שאלה מדברי התוס'

האם ומתי יובל משמט כספים?
א' אינו משמט כלל.
ב' משמט ביום הכיפורים.
ג' משמט בסופו.

-לע"נ ר' ישראל יעקב ב"ר יצחק אייזיק ז"ל-

ניתן לעשות את המבחנים:
בטל': 0737-289-669
בעמדות 'נדרים פלוס' (לדעת)
במייל: 7692282@gmail.com
ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:
במייל: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144
בנקודות הפצה להאזנה: 0737-289-669 שלוחה 4
מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בלילה
הגרלות בכל שבוע:
פרס ראשון על 500 ₪ במזומן,
ועוד 8 זוכים בזיכוי 100 ₪ ב'יפה נוף'

לדעת
מבחנים שבועיים
בדף היומי, משנ"ב, ח"ח ואהבת חסד
0737-289-669

'הדף היומי'
מבחן 360 וישלח
ערכין ה' עד י"א

תמצית
סיכומי גמרא, הלכה ומוסר
7692282@gmail.com

מבחן שבועי בדף היומי

ה. האומר ערכי עלי לגבי מזבח, האם הוא נדון ב'השג יד'?
א' כן.
ב' לא.
ג' תיקו.

ו. מה היה ההיתר של רבי ינאי ללוות ממעות הצדקה שגבה?
א' סבר שרק לעצמו אסור, אבל לאחר מותר.
ב' התנה מעיקרא שהעניים לא יזכו בזה עד שיתן להם.
ג' היה נח לעניים בזה כדי שיאסוף עבורם עוד.

ו. האם היוצא ליהרג נידר ונערך?
א' לא נידר ולא נערך.
ב' מחלוקת אם נידר אבל לא נערך.
ג' לא נידר ומחלוקת אם נערך.

ז. אשה מעוברת שיצאה ליהרג, האם ממתינים לה עד שתלד?
א' כן.
ב' לא, אא"כ ישבה על המשבר.
ג' לא, אף אם ישבה על המשבר.

ז. אשה שישבה על המשבר ומתה בשבת, מה מותר לעשות בשביל העובר?
א' רק לחתוך כריסה.
ב' אף להביא סכין לצורך כך דרך רשות הרבים.
ג' אסור לחלל שבת, כיון שאין לעובר חזקת חי.

ח. אחרי כמה שבועות וודאי מתברר אם הנגע טהור או מוחלט בנגעי בתים?
א' שבוע אחד.
ב' שתי שבועות.
ג' ג' שבועות.

ט. כמה ימים יש בחודש העיבור לדעת עולא?
א' כ"ט.
ב' ל'.
ג' לפעמים כ"ט ולפעמים ל'.

י. עד כמה חלילים יכולים לעשות במקדש?
א' שתים.
ב' שתים עשרה.
ג' כמה שירצו.

י: מדוע אין אומרים הלל בשבת?
א' מפני ששבת לא נקראת מועד.
ב' מפני שאין מצות שמחה בשבת.
ג' שמא יבואו לתקן כלי שיר.

י"א. האם השיר מעכב את הקרבן?
א' מעכב.
ב' אינו מעכב.
ג' מחלוקת.

-לע"נ ר' ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל-

לדעת חכמה

ה: האם יש מעילה בקדשי בדק הבית או קדשי מזבח של עכו"ם (לדעת ר' יהודה)?
א' לא.
ב' בקדשי בדק הבית כן ובקדשי מזבח לא.
ג' בקדשי בדק הבית לא ובקדשי מזבח כן.

ח. אשה שאינה יודעת אם היא בימי נדה או זיבה וראתה ג' ימים, אחרי כמה זמן היא חוזרת לוודאי ימי נדה?
א' י"א ימים.
ב' י"ד ימים.
ג' י"ז ימים.

ט: לא בעינן מצוה לקדש על פי הראיה, מה הכונה?
א' שביום ל"א מקדשים אפילו אם לא באו עדים.
ב' שאפשר גם ביום ל' לקדש אפילו אם לא באו עדים.
ג' שבזמננו החודש מקודש למרות שלא קידשוהו בית דין.

י"א: האם כהן ששר חייב מיתה?
א' כן.
ב' לא.
ג' מחלוקת.

שאלה מדברי התוס'

האם מנגנים בחליל בשבת ויום טוב?
א' כן.
ב' לא.
ג' מחלוקת.

-לע"נ ר' ישראל יעקב ב"ר יצחק אייזיק ז"ל-

ניתן לעשות את המבחנים:
בטל': 0737-289-669
בעמדות 'נדרים פלוס' (לדעת)
במייל: 7692282@gmail.com
ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:
במייל: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144
בנקודות הפצה להאזנה: 0737-289-669 שלוחה 4

מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בלילה

הגרלות בכל שבוע:
פרס ראשון על 500 ₪ במזומן,
ועוד 8 זוכים בזיכוי 100 ₪ ב'יפה נוף'

לדעת
מבחנים שבועיים
בדף היומי, משנ"ב, ח"ח ואהבת חסד
0737-289-669

'הדף היומי'
מבחן 361 וישב
ערכין י"ב עד י"ח

תמצית
סיכומי גמרא, הלכה ומוסר
7692282@gmail.com

מבחן שבועי בדף היומי

י"ב. מה הכונה גלו בשבע גלו בשמונה?
א' שהגלות הראשונה היתה בשנה השביעית לכיבוש יהויקים שהיא השנה השמינית למלכות נבוכדנצר.
ב' שבשנה השביעית לנבוכדנצר גלו החרש והמסגר, ובשמינית שאר ישראל.
ג' שבשנה השביעית לנבוכדנצר כבש את יהויקים, ובשמינית הגלה את ישראל.

י"ב: ממתי התחילו ישראל למנות שמיטין ויובלות?
א' משעה שנכנסו לארץ.
ב' משעה שסיימו לכבוש את הארץ
ג' רק לאחר הכיבוש והחלוקה.

י"ג. עד כמה טלאים מבוקרים יכולים לשים בלשכת הטלאים?
א' שתים עשרה.
ב' מאה ועשרים.
ג' כמה שרוצים.

י"ד. מהו שיעור הפדיון בשדה מקנה?
א' לפי שוויה.
ב' זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף.
ג' מחלוקת.

ט"ו. על מה נחתם גזר דינם של דור המדבר שלא יכנסו לארץ?
א' על חטא העגל.
ב' על חטא המרגלים.
ג' על כל העשרה נסיונות, והמתין הקב"ה עד שתתמלא סאתם.

ט"ו: מהי תקנתו של עם הארץ שלא יבא לידי לשון הרע?
א' יעסוק בתורה.
ב' ישפיל דעתו.
ג' יעסוק בגמילות חסדים.

ט"ז. מה מכפר על עבודה זרה?
א' מעיל.
ב' חושן.
ג' אפוד.

ט"ז: מה מעלת ענוה שלא לשמה?
א' אין בה מעלה.
ב' כן, אבל תוכחה לשמה עדיפה.
ג' ענוה שלא לשמה עדיפה מתוכחה לשמה.

י"ז: עשיר והעני או עני והעשיר, איזה ערך נותן?
א' ערך עשיר.
ב' ערך עני.
ג' כפי מצבו עכשיו.

י"ח. מה לומדים מ"והוא עד"?
א' שצריך לייחד עדים כדי שיהיו חייבים בשבועת העדות.
ב' שיהיה העד כשר מתחילתו ועד סופו.
ג' שעד אחד מחייב שבועה.

-לע"נ ר' ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל-

לדעת חכמה

י"ג: כמה נימים היו בכנור של המקדש וכמה יהיו בשל ימות המשיח ובשל עולם הבא?
א' של מקדש שבעה ושל ימות המשיח שמונה ושל עולם הבא עשרה.
ב' של מקדש שמונה ושל ימות המשיח עשרה ושל עולם הבא שנים עשר.
ג' של מקדש שמונה, ושל ימות המשיח ושל עולם הבא עשרה.

י"ד: מה הדין במוכר שדה אחוזה שהיא שדה טרשים?
א' יכול לגאול לפני שתי שנים, ואינה חוזרת ביובל.
ב' אינו יכול לגאול לפני שתי שנים, וחוזרת ביובל.
ג' יכול לגאול לפני שתי שנים, וחוזרת ביובל.

י"ז. מי היה צדיק, יהויקים או צדקיה?
א' יהויקים.
ב' צדקיה.
ג' שניהם היו רשעים.

י"ח: ממתי הכבש נחשב בן שנה לענין קדשים?
א' מא' תשרי.
ב' מא' ניסן.
ג' מעת לעת משעה שנולד.

שאלה מדברי התוס'

איזה דבר מותר לפי תוס' לומר באפי תלתא?
א' רק דבר שאפשר לפרשו באופן שאינו גנאי.
ב' גם דבר גנאי, ובלבד שהיה אומרו בפניו ממש.
ג' גם דבר גנאי שלא היה אומרו בפניו ממש.

-לע"נ ר' ישראל יעקב ב"ר יצחק אייזיק ז"ל-

ניתן לעשות את המבחנים:
בטל': 0737-289-669
בעמדות 'נדרים פלוס' (לדעת)
במייל: 7692282@gmail.com
ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:
במייל: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144
בנקודות הפצה להאזנה: 0737-289-669 שלוחה 4

מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בלילה

הגרלות בכל שבוע:
פרס ראשון על 500 ₪ במזומן,
ועוד 8 זוכים בזיכוי 100 ₪ ב'יפה נוף'